

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE
HATA VE HİLE ALGISI: ÇANAKKALE İLİNDE AMPİRİK
BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Hilal GÜLSEREN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gülgün ERKAN**

ÇANAKKALE-2020

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE
ALGISI: ÇANAKKALE İLİNDE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Hilal GÜLSEREN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi
Gülgün ERKAN

Çanakkale – 2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Çanakkale İlinde Ampirik Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/05/2020

Hilal GÜLSEREN

ÖZET

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISI: ÇANAKKALE İLİNDE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

İşletmeler, işletme içi veya dışından olmak üzere pek çok kişi veya kuruluş ile bağlantı içerisinde. İşletmelerin ilişkili olduğu bu taraflar işletme ile ilgili ekonomik kararlar alırken finansal ve finansal olmayan bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu finansal bilgiler, finansal tablolar aracılığı ile kamuoyuna sunulmaktadır. Sunulan bu bilgiler, kişi veya kuruluşların çıkarları açısından manipüle edilebilmektedir. Finansal bilgiler üzerinde gerçekleştirilen bu manipülasyonlar hile; kasıtsız olarak yapılan yanlışlıklar ise hata olarak adlandırılmaktadır.

Muhasebe sistemi içerisindeki bilgilerde ortaya çıkan hata ve hileler bu çalışmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu temel çerçeve kapsamında çalışmada muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile üzerine algılarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Çanakkale ilinde faaliyet gösteren 118 muhasebe meslek mensubuna 32 sorudan oluşan anket formu yüzyüze uygulanmıştır. Anket aracılığıyla elde edilen verilerin analizi için tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik analizi, t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarına yönelik ifadelerin yüzde dağılımlarına ve ortalamalar ile standart sapmalarına yer verilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara yer verilerek bulgular çalışmanın sonuç bölümünde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebede Hata, Muhasebe Hileleri, Muhasebe Denetimi

ABSTRACT

**THE PERCEPTION OF ACCOUNTING PROFESSIONALS' ERRORS
AND FRAUDS IN ACCOUNTING: AN EMPIRICAL RESEARCH IN
ÇANAKKALE**

Businesses are in contact with many individuals or organizations that is internally or externally. These related parties need financial and non-financial information when making economic decisions. The financial information needed by the users is make known publicly through the financial statements. This informations may be manipulated in the interest of individuals or organizations. These manipulations performed on financial information are fraud; innocent misrepresentaions are called errors.

The errors and frauds in the information within the accounting system constitute the basic framework of this study. The aim of this study is to determine the accounting professionals' errors and fraud. For this aim, a questionnaire consisting of 62 questions was applied face to face with 118 accounting professionals in Çanakkale. Descriptive statistics, reliability analysis, t-test and one-way analysis of variance were used for the analysis of the data collection through the questionnaire. In addition, percentage distributions and mean with standard deviations of the statements regarding the errors and fraud of the participants in accounting were used. In addition, percentage distributions and mean and standard deviations of the statements regarding the errors, fraud and responsibilities of the participants in accounting were included. Findings collected as a result of the analysis were included and the findings were interpreted in the conclusion part of the study.

Keywords: Errors in Accounting, Frauds in Accounting, Accounting Audit

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Gülgün ERKAN danışmanlığında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayı yürütürken benden desteğini esirgemeyen, bilgi paylaşımlarıyla tezime ilgili çalışmalarına yön veren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülgün ERKAN'a minnettarım.

Yılmadan daha çok yol katemem için ve daha iyisine ulaşmam yönünde gerek fikirleriyle gerek varlığıyla yanımda olan can dostum Öğr. Gör. Dr. Aslı GEZEN'e; hayatım boyunca varlıklarını arkamda hissederek hep daha ileriye gitmemi sağlayan, sabırla ve özveriyle ellerimden tutan annem Yaşasın KOÇER'e ve abim Yalçın KULALI'ya; bilgiye olan inancımda hep bir adım daha ileriye giderken yanımdan ayrılmayan ve varlığıyla hayatıma güç katan eşim Cem GÜLSEREN'e sonsuz teşekkür ederim.

Hilal GÜLSEREN

Çanakkale, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MUHASEBEDE HATA VE HİLE

1.1. Muhasebe Kavramı	3
1.2. Muhasebede Hata Kavramı	4
1.2.1. Muhasebede Hataların Nedenleri	5
1.2.2. Muhasebede Hata Türleri	6
1.2.2.1. Matematiksel Hatalar	6
1.2.2.2. Kayıt ve Nakil Hataları	6
1.2.2.3. Unutma ve Mükerrer Kayıt Hataları	7
1.2.2.4. Bilanço Hataları	7
1.2.2.4.1. Değerleme Hataları	7
1.2.2.4.2. Hesapların Birleştirilmesi	8
1.3. Muhasebede Hile Kavramı	8
1.3.1. Muhasebe Hilelerine Başvurma Nedenleri	10
1.3.1.1. Hile Üçgeni	12
1.3.1.1.1. Baskı	13
1.3.1.1.2. Fırsat	14
1.3.1.1.3. Haklı Gösterme	15
1.3.1.2. Hile Karosu	15
1.3.2. Hile Yapanlar	17
1.3.2.1. Çalışan Hileleri	19
1.3.2.2. Yönetim Hileleri	20
1.3.2.3. Satıcı Hileleri	21

1.3.2.4. Müşteri Hileleri	22
1.3.3. Muhasebede Hile Türleri	22
1.3.3.1. Kasti Hata	23
1.3.3.2. Kayıt Dışı İşlemler	23
1.3.3.3. Sahte Belge Düzenlenmesi ve Kullanılması	23
1.3.3.4. İşlemden Önce veya Sonra Kayıt	24
1.3.3.5. Uydurma Hesaplar	24
1.3.3.6. Bilanço Hileleri (Bilançonun Maskelenmesi)	25
1.3.3.6.1. Bilançonun Güzelleştirilmesi	25
1.3.3.6.2. Bilançonun Kötüleştirilmesi	25
1.3.4. Hile Riski Yönetimi	26
1.3.4.1. Hileyi Ortaya Çıkartmak	27
1.3.4.2. Hileyi Önlemek	30
1.4. Hata ve Hile Ayrımı	31
1.5. Hata – Hile – Finansal Bilgi Manipülasyonu İlişkisi	32
1.6. Hata – Hile – Yaratıcı Muhasebe İlişkisi	33
1.7. Hata – Hile – Adli Muhasebe İlişkisi	35
1.8. Literatür Taraması	37

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİNİN ROLÜ

2.1. Muhasebe ve Denetim İlişkisi	43
2.2. Muhasebe Denetimi Kavramı ve Özellikleri	46
2.3. Muhasebe Denetimi Türleri	48
2.3.1. Amaçlarına Göre Denetim	49
2.3.1.1. Mali Tablolar Denetimi	49
2.3.1.2. Uygunluk Denetimi	50
2.3.1.3. Faaliyet Denetimi	51
2.3.2. Kapsamına Göre Denetim	51
2.3.2.1. Genel Denetim	51
2.3.2.2. Özel Denetim	52
2.3.3. Yapılış Nedenlerine Göre Denetim	52
2.3.3.1. Zorunlu Denetim	52

2.3.3.2. <i>İsteğe Bağlı Denetim</i>	52
2.3.4. Yapılış Zamanına Göre Denetim	53
2.3.4.1. <i>Sürekli Denetim</i>	53
2.3.4.2. <i>Ara Denetim</i>	53
2.3.4.3. <i>Son Denetim</i>	54
2.3.5. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim	54
2.3.5.1. <i>Bağımsız Denetim</i>	55
2.3.5.2. <i>İç Denetim</i>	56
2.3.5.3. <i>Kamu Denetimi</i>	57
2.4. Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Denetimi İlişkisi	58
2.5. Literatür Taraması	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	63
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	63
3.3. Araştırmanın Yöntemi	63
3.3.1. Örneklem ve Veri Toplama	64
3.3.2. Anket Formu ve Ölçekler	64
3.3.3. Araştırmanın Hipotezleri	64
3.4. Analiz ve Bulgular	65
3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler	66
3.4.2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları	68
3.4.3. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algularına İlişkin Yüzde Dağılımları	69
3.4.3.1. <i>Katılımcıların Muhasebede Hata Algularına İlişkin Yüzde Dağılımları</i>	69
3.4.3.2. <i>Katılımcıların Muhasebede Hile Algularına İlişkin Yüzde Dağılımları</i>	71
3.4.4. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Muhasebe Hileleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	73
3.4.4.1. <i>Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	73
3.4.4.2. <i>Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	75
3.4.5. T Testi Sonuçları	76

3.4.5.1. <i>Katılımcuların Muhasebede Hata Algularına İlişkin T Testi Sonuçları</i>	76
3.4.5.2. <i>Katılımcuların Muhasebede Hile Algularına İlişkin T Testi Sonuçları</i>	76
3.4.6. Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	77
3.4.6.1. <i>Katılımcuların Muhasebede Hata Algularına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları</i>	77
3.4.6.2. <i>Katılımcuların Muhasebede Hile Algularına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları</i>	80
SONUÇ VE ÖNERİLER	84
KAYNAKÇA	86
EKLER	100
EK 1. ANKET FORMU	100
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR

ACFE	: Association of Certified Fraud Examiner
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountant
ÇSMMMO	: Çanakkale Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
GKGMİ	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGK	: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
SAS	: Statements on Auditing Standards
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SOX	: Sarbanes-Oxley
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
YMM	: Yeminli Mali Müşavir

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.1.	Hile Grupları	19
Tablo 2.1.	Denetim ve Muhasebe Arasındaki İlişki	46
Tablo 2.2.	Denetimin Tarihsel Gelişimi	48
Tablo 3.1.	Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular	66
Tablo 3.2.	Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular	66
Tablo 3.3.	Katılımcıların Gelirlerine İlişkin Bulgular	66
Tablo 3.4.	Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular	67
Tablo 3.5.	Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine İlişkin Bulgular	67
Tablo 3.6.	Katılımcıların Çalışan Sayılarına İlişkin Bulgular	67
Tablo 3.7.	Katılımcıların Mükellef Sayılarına İlişkin Bulgular	68
Tablo 3.8.	Muhasebe Hataları Güvenilirlik Analizi	68
Tablo 3.9.	Muhasebe Hileleri Güvenilirlik Analizi	69
Tablo 3.10.	Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Yüzde Dağılımları	70
Tablo 3.11.	Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Yüzde Dağılımları	72
Tablo 3.12.	Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	74
Tablo 3.13.	Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	75
Tablo 3.14.	Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin T Testi Sonuçları	76
Tablo 3.15.	Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Muhasebede Hile İle İlgili Görüşlerine İlişkin T Testi Sonuçları	77
Tablo 3.16.	Katılımcıların Yaşlarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	77

Tablo 3.17.	Katılımcıların Gelirlerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	78
Tablo 3.18.	Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	78
Tablo 3.19.	Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	79
Tablo 3.20.	Katılımcıların Çalışan Sayılarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	79
Tablo 3.21.	Katılımcıların Mükellef Sayılarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	80
Tablo 3.22.	Katılımcıların Yaşlarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	80
Tablo 3.23.	Katılımcıların Gelirlerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	81
Tablo 3.24.	Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	81
Tablo 3.25.	Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	82
Tablo 3.26.	Katılımcıların Çalışan Sayılarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	82
Tablo 3.27.	Katılımcıların Mükellef Sayılarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	83

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1.1.	Hile Üçgeni	13
Şekil 1.2.	Hile Karosu	16

GİRİŞ

Muhasebe, işletmelerde meydana gelen ve para ile açıklanabilen mali nitelikli durumları sistemli bir şekilde kaydeden, bölümlendiren, özetleyen, çözümleyen ve yorumlayarak raporlayan bilgi sistemidir. Muhasebe sistemi, belirtilen görevlerini ifa ederken bazı hatalı ve hileli durumlar ile karşılaşabilmektedir. Muhasebede hataların personel tarafından kasıtsız yapıldığı; hilelerin ise genellikle işletmenin üst yönetimi tarafından kişisel veya işletmenin menfaatleri doğrultusunda ya da çalışanların bireysel çıkarları için kasıtlı olarak yapıldığı görülmektedir. Hatalı ve hileli işlemler sonucunda işletmenin sundukları veriler gerçeği göstermemektedir. Bu durum işletme ve dış çevresindeki bilgi kullanıcılarının kararlarında hatalara neden olmaktadır. Gerçek dışı bu bilgiler işletmenin alacağı kararlarda problemler çıkaracağından işletmenin hedeflerine ulaşmasına mani olduğu gibi, işletme kaynaklarının zayi olmasına da neden olmaktadır. Hatta işletme dışı bilgi kullanıcıları bu veriler ışığında yatırım kararları vereceklerinden, alacakları kararlarda hata yapmaları sebebiyle ekonomik durumlarının tehlikeye düşmesi ile karşılaşabileceklerdir.

Günümüz bilgi toplumunda ekonominin gelişmesi ve işletmelerin büyümesi; işletmelerde yapılan işlemleri daha karmaşık hale getirirken, muhasebe işlemlerinin bilgisayarda ve muhasebe bilgi sistemleri ile yapılmaya başlanması muhasebe hatalarını azaltmaya başlamıştır.

Hile; işletmenin iş ilişkisi içinde bulunduğu tüm çevre üzerinde etkili olmakta, dolayısıyla ekonomide zincirleme bir etki yaratmaktadır. Hile; prestij kaybı, üretimde azalma, işsizliğin artması, verim düşüklüğü, kanuni işlemler maliyetleri, marka değerinin azalması, çalışan motivesinin bozulmasına hatta işletmelerin iflasına sebep olmaktadır. Bu durum şirketlere ve doğal olarak tüketicilere hilenin operasyonel maliyeti şeklinde geri dönmektedir.

İşletmelerde hilenin önlenmesi için hile politikaları, hile riski değerlemesi, hile eğitimleri, ihbar hatları, görev rotasyonu gibi pek çok kontrol faktörü geliştirilmiştir. Bunun yanında son zamanlarda hile tespiti konusunda dış denetimin etkinliğinin artırılması ve denetçinin sorumluluklarının belirgin bir şekilde getirilmesi amaçlanmıştır. Denetim mesleğinin değişen çevre koşullarına uyum sağlayamadığı konusunda şüphe duyulduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hataları ve hilelerini nasıl algıladığını ve muhasebe hata ve hileleri ile ilgili sorumluluğu hangi tarafa yüklediğini tespit etmektir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde muhasebe kavramı, muhasebede hata kavramı, hataların nedenleri ve türleri, muhasebede hile kavramı, muhasebe hilelerine başvurma nedenleri, hile yapanlar, hilenin unsurları, hile türleri ve hile riski yönetimi, hata ve hile ayrımı hakkında bilgi verilmiş; hata ve hile konusunda yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde muhasebe denetiminin rolü incelenmiş, muhasebe ve denetim ilişkisi, muhasebe denetiminin tanımı ve özellikleri, türleri hakkında bilgi verilmiş ve muhasebe hata ve hileleri ile muhasebe denetimi ilişkisi yorumlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile algısını ölçmek için yapılan uygulamanın yöntemine, analizlere ve bulgulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHASEBEDE HATA VE HİLE

İşletmelerin finansal tablolar aracılığıyla sunmuş oldukları finansal bilgiler, bilgi kullanıcılarının ekonomik kararlar almalarında oldukça önemli bir unsurdur. Sunulan bu bilgiler, bazı çıkar gruplarının yarar sağlaması amacıyla manüpile edilebilmektedir. Bu şekilde manüpile edilen finansal bilgiler hile olarak adlandırılmaktadır. Muhasebenin raporlar aracılığıyla sunmuş olduğu finansal tablolarda kasıtlı olmayarak yapılan yanlışlıklar da söz konusudur. Bu tür yanlışlıklar ise hata olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde muhasebe kavramına, muhasebede hata kavramına, muhasebede hile kavramına, hata ve hile ayırımına, hata-hile-finansal bilgi manüpilasyonu ilişkisine, hata-hile-yaratıcı muhasebe ilişkisine, hata-hile-adli muhasebe ilişkisine ve literatür taramasına yer verilmiştir.

1.1. Muhasebe Kavramı

Muhasebe işletmede ortaya çıkan ve mali nitelikli olayları, varlıklarında ve kaynaklarında bir değişim yaratan ticari işlemlere ait verileri, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ne göre bir düzen içerisinde toplamak, kaydetmek, bölümlendirmek, özetlemek, analiz etmek, mali tablolar şeklinde değerlendirmek ve raporlamaktır. Bu amaç muhasebeyi, işletmeye ait mali nitelikli bilgileri işletme ile ilgili çıkar gruplarına anlatan işletmenin dili haline getirmektir (Demir ve Çataloğlu, 2008: 3; Küçüksavaş, 2001: 5).

Muhasebe işletme fonksiyonlarından biri olup, işletmelerin başarıya ulaşmasında büyük önem arz etmektedir. Muhasebe genel olarak, para ile ifade edilen mali nitelikli olaylardır ve işletmenin mali durumu ile ilgili bilgilerin üretilmesini ve bilgi kullanıcılarına sunulmasını sağlayan sistemdir (Sevilengül, 2016: 9).

Özellikle 20. yüzyıldan başlayarak gelişen teknoloji ile ekonomik hayatta elektronik cihazların kullanımının yaygınlaşmasına, yeni bilgi ve verilerin meydana gelmesine imkan sağlamaktadır. Bilgi sistemleri arasında en mühimi muhasebe bilgi sistemidir. Muhasebeden elde edilen bilgilerle işletmeler gelecek stratejik kararlarını oluşturabilmekte, meydana gelebilecek riskleri bu bilgiler ışığında kontrol altına alabilmektedir (Kaya, 2018: 116). Muhasebenin ürettiği finansal nitelikli bilgilerin işletmelere sağladığı faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gençtürk, 2008: 57-58):

- İşletmenin sahip olduğu varlıkları belirlemek,
- İşletmenin dönem başı ve dönem sonu faaliyetlerinin takibi ve ulaşılan sonuçların anlaşılmasını kolaylaştırmak,
- Çalışanların işletmeyi suistimal etmelerine engel olmak,
- İşletme içi ve dışında oluşan hesapların izlenmesini sağlamak,
- Vergi işlemlerinin hesap üzerinden kontrolünü sağlamak,
- İşletme dış çevresi ile meydana gelen hukuki problemlerde delilleri ortaya koymaktır.

1.2. Muhasebede Hata Kavramı

Muhasebede hata; yasalara, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, ilke, prensip ve kurallara aykırı olan fakat kasıtsız olarak yapılan yanlışlıklardır.

Hata kavramı ile ilgili tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Türk Dil Kurumu (TDK) hata terimini, “istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı” şeklinde tanımlamıştır (www.tdk.gov.tr). Muhasebede hata; mali tabloların kasıtsız bir şekilde gerçeğe uygun düzenlenmemesidir (Kaval, 2008: 77). Muhasebe çalışanının bilgisizlik, unutkanlık, dikkatsizlik gibi nedenlerle istemeyerek yapmış olduğu yanlışlardır (Güçlü, 2013: 73). Çalgan vd. (2008: 128)’ne göre muhasebede hata, mali tablolardaki tutarın ya da açıklamanın gerekli belgelere eklenmemesi neticesinde oluşan ve kasıtsız olarak yapılan eylemlerdir. Güredin (2014: 132-133)’e göre muhasebede yapılan hatalar; kayıt altına alınması gereken ekonomik olayların, tutarların ya da açıklamaların mali tablolara dahil edilmemesi veya yanlış işlemlerin ve tutarların mali tablolara dahil edilmesi sonucu ortaya çıkarlar.

Muhasebe hataları; genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, yasalara, politika, talimat ve yönetmelik gibi mevzuatlara ters fakat kasıt faktörü barındırmayan davranış ve eylemlerdir (Aytekin vd., 2015: 10).

Hata, hesaplardaki bir miktarın ihmal edilmesi, finansal tablolarda oluşan işlem dışı bir yanlış uygulama anlamındadır (Bunger ve Dumitrescu, 2009: 10).

Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) muhasebede hata tanımlarını ve bu hataları düzeltme yöntemlerini benzer ifadelerle açıklamışlardır. TMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Muhasebe Hatalarına İlişkin Türkiye Muhasebe Standartları’na göre “hatalar; finansal tablo

kalemlerinin tanınması, ölçülmesi, sunulması ve açıklanması sırasında ortaya çıkar. Cari dönemde yapılan hatalar, finansal tablolar onaylanmadan önce saptanırsa aynı dönemde düzeltilmelidir. Ancak bazı durumlarda hatalar, sonraki dönemlerde fark edilir ve bu geçmişe yönelik hatalar, karşılaştırmalı bilgilerle izleyen dönemlere ilişkin finansal tablolarda düzeltilir” (Örten vd., 2019: 306). SPK Seri: XI, No: 25, 19. kısım madde 466’ya göre “hatalar; cari dönemde fark edilen, geçmiş dönem veya dönemlere ilişkin mali tabloların hazırlanması ve açıklanması esnasında mevcut ve dikkate alınmış olması beklenen güvenilir bilginin, mali tablolar dışında bırakılması veya diğer raporlama yanlışlıklarının yapılmasını ifade eder” (SPK XI-25, 2003: 223).

Hatalar işletmelerde prestij kaybına, kredi skorunun düşmesine, ceza ödemek zorunda kalınmasına kişilerde işini kaybetmek gibi olumsuz sonuçları olabileceği gibi yapılan hatalardan ders almak, ürün ve hizmet kalitesini yükseltmek, daha iyisine ulaşmak için çabalamak gibi olumlu sonuçları da vardır. Hatanın sebeplerini anlamak onları ortadan kaldırmak için bir fırsat oluşturur (Uyar, 2018: 142).

1.2.1. Muhasebede Hataların Nedenleri

Muhasebe hatalarının; bilgisizlik, dikkatsizlik, özensizlik, gözden kaçırma, unutkanlık, tecrübesizlik, ihmal, mevzuatların yeterince anlaşılmaması, plansız çalışma gibi kasıtlı olmayan ve insani nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir (Sürmen, 2017: 381; Çubukçu, 2009: 115; Irmak vd., 2002: 32). Muhasebe personelinin gerçekleşen mali nitelikli işlemlerin özüne inmeden ve işlemleri iyice anlamadan, yanlış yazım, yanlış tutar hesaplama ya da bilgi yetersizliği nedeni ile yanlış muhasebeleştirme yaparak mali tabloların yanlış düzenlenmesine sebep olması; kanun, yönetmelik, tebliğ, ilke ve standartlara aykırı işlemler yapılması muhasebede hatalara neden olmaktadır. Muhasebede yapılan hatalar mali tabloları çarpıtmaktadır. Ancak bu hatalar kasıtsız olarak yapılan yanlışlıklardır. Yapıldıkları fark edildiğinde muhasebe personeli tarafından düzeltilir.

Günümüzde muhasebe işlemlerinin bilgisayar ile yapılması bazı muhasebe hatalarını azaltmış bazılarını da tamamıyla ortadan kaldırmıştır. Yinede günümüzde devam eden bazı muhasebe hataları şu şekildedir (Güvenç, 2009: 20-21; Kaval, 2008: 78):

- Finansal tablolarda kullanılan bilgilerin toplanması ve tahlili sırasında gerçekleştirilecek hatalar,
- Kayıtlarının unutulması ya da tekrarlanması, yanlış değerlendirilmesi,

- Bir belgenin kaybolması,
- Uygunsuz yapılan hesap birleştirmeleri,
- Kayıt sırasında meydana gelen hatalardır (rakam hatası, hesap adı hatası).

1.2.2. Muhasebe Hata Türleri

Muhasebe ile ilgili hatalar farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Ancak genel kabul görmüş sınıflandırmada muhasebe hata türleri; matematiksel hatalar, kayıt hataları ve nakil hataları, unutma hataları ve mükerrer kayıt hataları, bilanço hataları olmak üzere dört sınıfta incelenmektedir.

1.2.2.1. Matematiksel Hatalar

Matematiksel hatalar, hesaplamalarda dört işlemde kaynaklanan hatalardır. Genellikle bakiyeler hesaplanırken yapılan toplama veya çıkarma hataları, yeniden değerlendirme, amortisman hesaplama, katma değer vergisi gibi matematiksel işlemlerle oluşabilecek hatalardır (Açık, 2012: 353; Küçüksavaş, 2001: 354). Örnek olarak; sürekli envanter metodunu kullanan bir işletmede dönem sonlanırken, 300,00 TL olan birikmiş amortismanlar hesabını, yanlışlıkla 250,00 TL olarak topladığında dönem kazancının 50,00 TL az olmasına neden olacaktır ve mükellefin devlete ödeyeceği verginin matrahını etkileyecektir.

Günümüzde bilgisayarlı muhasebe programları kullanımının yaygınlaşması nedeniyle matematiksel hatalar en aza inmiştir. Ancak, rakamların programa yanlış yazılmasından kaynaklanan matematiksel hatalar ile karşılaşmaktadır (Küçüksavaş, 2019: 161). Matematiksel hataların tespiti, çift taraflı kayıt sistemi sebebiyle çok zordur. Sadece direkt belgeler üzerinde yapılan incelemeler ile tespit edilebilmektedir (Akyel, 2009: 14; Irmak vd., 2002: 33).

1.2.2.2. Kayıt ve Nakil Hataları

Kayıt hataları, muhasebe verilerini kaydederken meydana gelen rakam ve hesap hatalarına denir. Belgelerdeki rakamların defter kayıtlarına yanlış yazılması, işlemin yanlış anlaşılması sonucunda hesabın gerçekte olması gereken hesaba değil, ilgili olmayan diğer bir hesapta kayıt altına alınması, işlemin muhasebeleştirilmesi esnasında hesabın borç ve alacak yerinin karıştırılması şeklinde meydana gelmektedir (Açık, 2012: 353-354; Irmak vd., 2002: 33). Denetimler esnasında en sık rastlanan kayıt hataları; hesap adında hata, miktarda hata, KDV oranında hata, toplam tutarda hata, belge düzeninde hata, muhatapta hata, tarihte

hata, devir hataları, sayım hataları olarak meydana gelmektedir (Güçlü, 2013: 73-74). Nakil hataları ise günlük defterdeki kaydın hatalı bir sayfaya ya da defteri kebir gibi başka bir deftere geçirilmesinde rakamda ya da hesapta uygunsuzlukların meydana gelmesidir (Açık, 2012: 354).

Bir tahsil fişindeki 840,00 TL yazılması gereken tutarın 8.400,00 TL olarak yazılması kayıt hatalarına örnek olarak gösterilebilir. Yevmiye defterinde 101,00 TL olan kaydın büyük deftere 110,00 TL olarak aktarılması da nakil hatalarına örnek olarak gösterilebilir. Kaval (2008: 77)'ye göre bilgisayarlı muhasebe programlarının yaygın olarak kullanılması sebebiyle kayıt ve nakil hataları çok sık görülmemektedir.

1.2.2.3. Unutma ve Mükerrer Kayıt Hataları

Bir işletmede gerçekleşen mali nitelikli işlemlerin kayıtlara hiç alınmaması veya ait olduğu döneme kayıt edilmemesidir. Unutma hataları, çalışanın dikkatli bir biçimde hesapları kontrol etmesiyle zamanla ortaya çıkmaktadır (Baskan, 2013: 8). Mükerrer (tekrar) kayıt hatası ise, gerçekleşen mali nitelikli işlemlerin iki defa kaydedilmesidir (Açık, 2012: 353).

1.2.2.4. Bilanço Hataları

Bilanço, işletmenin varlıklarının ve bu varlıkların kaynağını oluşturan faktörlerin belli bir zamanda açıklandığı ve yayımlandığı tablolardır. Bilanço hazırlanırken muhasebenin temel esasları ve standartlarına göre hareket edilmektedir. Bilançonun hazırlanması sırasında işletmelerin uyması gereken ilkeler bulunmaktadır. Bu kurallara uyulduğu takdirde, işletme ile ilgilenen kişiler işletmenin mali durumu hakkında doğru kararlara varabilirler. Bilanço hazırlanırken ilke ve kurallara uygun davranılmaması durumunda bilanço hataları meydana gelmektedir. Bilanço hataları, değerlendirme hataları ve hesapların birleştirilmesi olmak üzere sınıflara ayrılmaktadır (Açık, 2012: 354).

1.2.2.4.1. Değerleme Hataları

Değerleme hataları, işletme kaynak hesaplarında olan kıymetlerinin değerlendirilmesi, karşılık ve amortisman ayrılması konularında muhasebenin genel kabul görmüş ilkelerine ve kanunlara göre işlem yapılmaması sebebiyle meydana gelen hatalardır (Açık, 2012: 354). Dönem sonu mal mevcudunun olduğundan düşük ya da yüksek gösterilmesi, amortisman tabi olan harcamaların gider olarak değerlendirilmesi ve karşılıkların yanlış ayrılması değerlendirme hatalarına örnek olarak gösterilebilir.

1.2.2.4.2. Hesapların Birleştirilmesi

Hesapların birleştirilmesi hatası, varlık ve kaynak hesapları ile borç ve alacak hesaplarının karşılaştırılarak tek bir hesapta birleştirilmesidir. Bu hatalar mali tabloların sonucunu etkilemez ancak; bilanço analizlerini güçleştirir ve bilançonun anlaşılır olma, açıklık gibi ilkelerine aykırıdır (Açık, 2012: 354). İşletmenin X işletmesinden aldığı çek ile X işletmesine verdiği çek “101 Alınan Çekler” ve “103 Verilen Çekler” hesaplarında ayrı ayrı izlenmesi gerekirken, hesaplardan birinin hem borç hem de alacak tarafını çalıştırmak hesapların birleştirilmesine örnek olarak gösterilebilir.

1.3. Muhasebede Hile Kavramı

Muhasebede hile kavramı, muhasebe işlemlerinin yasalara, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, işletme ilke, prensip ve hükümlerine ters ve kasıtlı olarak yapılan faaliyetlerdir. Kasıt, hileli işlemi uygulayanın iradeli bir bilinç içerisinde olmasıdır.

Hile kavramı ile ilgili tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Türk Dil Kurumu (TDK) hile terimini, “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” şeklinde tanımlamıştır (www.tdk.gov.tr). SPK Seri: X, No:22, 6. kısım madde 4’te “Hile ve usulsüzlük; yolsuzluk, sahtekarlık gibi düzensizlikler olup, işletme yöneticileri, işletme personeli ya da üçüncü kişilerce kasıtlı olarak kanunsuz ve adaletsiz bir şekilde çıkar elde etmek için aldatma içeren eylemlerde bulunulması şeklinde adlandırılmaktadır” (SPK X-22, 2006: 25). Muhasebede hile, mali tablolara hatalı bilgilerin girilmesi, eklenmesi gereken miktarların ya da tanımlamaların kasıtlı şekilde kayıtlara eklenmemesi neticesinde oluşan usulsüzlüklerdir (Güredin, 2014: 134; Kaval 2008: 78). Hile, işletmeyi maddi zarara ve kayıplara uğratmak amaçlı kasıtlı ve kötü niyetli tüm girişimlerdir (Sürmeli, 2010: 268). Çalgan vd. (2008: 132) hile kavramını; kişinin parasından, malından ya da kanuni haklarından vazgeçmesine sebep olan kasıtlı aldatmalar içeren düzenbazlık, dolandırıcılık, dalavere olarak tanımlamışlardır. Akyel (2009: 11); yönetim bölümünde çalışanlar, işletme çalışanları veya üçüncü kişiler tarafından haksız kazanç sağlamak için yasadışı olarak yapılan kasıtlı davranışları hile tanımıyla açıklamıştır. Hile, muhasebede bir olayın oluşu, kaydedilmesi, belgelenmesi ve rapor edilmesi sırasında, kasıtlı bir şekilde, işletme ile ilgilenen çevrenin bilgisi olmadan maddi kayıp yaşayacakları halde basılı ve elektronik ortamda uluslararası ve ulusal yasalara aykırı davranmak ya da suça katılmaktır (Doğan ve Kayakıran, 2017: 169; Çalıyurt, 2007: 202). Muhasebe biliminde hile; işletmenin varlıklarının bilinçli olarak çalınması, suistimal

edilmesi, hatalı kullanılması ile personelin kişisel fayda sağlaması olarak ifade edilen yolsuzluk, usulsüzlük ve sahtekarlık durumudur (Çubukçu, 2009: 116; Abdioğlu, 2007: 121).

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun yayınladığı BDS 240'a göre hile tanımı; idare, tepe yönetiminden sorumlular, işletme çalışanları veya diğer kişiler tarafından, kanunlara aykırı şekilde çıkar elde etmek için yapılan kasıtlı faaliyetlerdir (BDS 240, 2013: 9). İşletme kaynaklarının çalınması, hatalı biçimde kötüye kullanılması işletme mali tablolarının sonuçlarını değiştirebilir ve tablo kullanıcılarının kararında etkili olabilmektedir.

Bozkurt (2011: 60)'a göre hile ve unsurları aşağıdaki tanımlarla açıklanmıştır:

- Hile terimi genel bir kavramdır ve çeşitli anlamları barındırır. Birinin diğeri üzerinden yarar sağlayacağı çeşitli insani beceriler ile her türlü düzenlemeler bu kapsama girer.
- Hile, kurnazlık, yalancılık, sürpriz, komplo, aldatma, rüşvet, sahtecilik, dalavere, dürüst olmama, bozulma, açığözlülük, hırsızlık, üçkağıtçılık, zimmet, kötüye kullanma gibi gerçekleri gizleme eylemlerini kavramak için kullanılan tanımlamalardır.
- Hile, bilinçli olarak gerçeklere, eşitlik ve adalete karşı yanıltma, yalan söyleme ve dolandırma işlemidir.
- Hile, kişinin kendisine yarar sağlayıp başkalarına zarar verecek biçimde, kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmasıdır.
- Hile, çalışanın içinde bulunduğu işletmenin varlık ve kaynaklarını uygunsuz bir şekilde kasıtlı olarak ele geçirerek kullanıp bu kaynaklar üzerinden haksız kazanç sağlamasıdır.

Hilenin farklı tanımlamaları ardında, her tanımlamada hilenin şu özellikleri bulunmaktadır (Bozkurt, 2016: 60):

- Hile durumu hileyi yapan kişi ya da kişilerce gizli sürdürülen eylemlerdir.
- Bu durum hile yapan kişiye doğrudan veya dolaylı olarak fayda sağlamak için yapılmaktadır.
- Bilinçli ve kasıtlı olarak gerçekleştirilir.
- Eylem içinde aldatma vardır.

- Hile eyleminin sonucunda işletme ya da kurban kişi zarar görür.

İşletmelerde yapılan hileler günümüzde bilişim teknolojilerinin mali piyasalarda yoğun olarak kullanılması ile zaten teknik olarak anlaşılabilmesi güç olan mali bilgilerin anlaşılmasını daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle de hilelerin fark edilerek ortaya çıkartılması bazen tesadüflere kalır (Usul ve Topçuoğlu, 2011: 61).

Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (ACFE) 2018 yılı raporuna göre hile; işletme varlıklarının ve kaynaklarının bilinçli bir şekilde hatalı uygulamalar ile kişilerin mesleklerini kendi menfaatleri için kullanmaları olarak tanımlanmaktadır.

Hile; işletme varlık, gelir ve fırsatlarını azaltacak bir biçimde, çalışanların görev ihlali veya ihmali yaparak doğrudan veya dolaylı olarak kendileri için menfaat sağlamalarıdır (Atağan ve Kavak 2018: 36). Hile, işletme ya da kişiyi aldatmak veya manipüle etmek için kasıtlı biçimde gerçeğin hatalı şekilde belirtilmesidir (Yılmaz, 2017: 399). Muhasebe hilesi; gerçekleştirilen kayıtların, hesap işleyişlerinin, vergilendirme ve muhasebe ilke ve kanunlarına uygun olmayan bir şekilde tutulmasıdır. Muhasebenin bilgi üretim kademesinden başlayıp, sonuçları kendi menfaatine çevirme amacıyla gerçekleştirilen muhasebe hilelerinde, çeşitli faaliyetler ile kişisel faydayı artırma ve gizleme amacı güdülmektedir (Özçelik vd., 2017: 200).

Hile gerçekte olanları değiştirerek başkaları üzerinden fayda elde etmek amacıyla kişi ya da kişiler tarafından gerçekleştirilen ve kişinin yaratıcılığıyla tasarlayabildiği çeşitli araç gereçleri kapsayan genel bir kavramdır. Bir diğerini aldatma amaçlı kurnazlık, şaşırtma ve adaletsiz metodları kapsamından dolayı hile tanımlarken net ve kesin bir ifade söylenemez. Bu yüzden hileden bahsederken tek ölçüt insanın dolandırıcılığının sınırlarıdır (Gökçen ve Tipi, 2019: 147).

1.3.1. Muhasebe Hilelerine Başvurma Nedenleri

Muhasebe hileleri, hesaplardaki kayıt düzeninin ve bu hesapların işleyişinin muhasebe ilkeleri ve vergi uygulamalarına uygun olmayan biçimde tutulması olarak tanımlanmaktadır (Bayraktar, 2007: 14). Muhasebe hileleri denetçileri en çok zorlayan, yoran konuların başında gelip, başkalarını yanıltmak amacıyla işletme belge, kayıt, işlem ve hesaplarının çıkar elde etmek için bilinçli olarak gizlenmesi, değiştirilmesi ve işletmenin gerçek durumu saklamak için yapılan düzensizliklerdir (Güçlü, 2013: 73-75; Irmak vd., 2002: 30).

İşletme personeli, şahsi ya da başka bir sebeple, fayda elde etmek amacıyla yapmış oldukları aşırıtı, dolandırıcılık, hırsızlık gibi usulsüzlükleri saklamak amacıyla belge, kayıt ve hesaplar üzerinde oynamalar yapabilmektedir. Çalışanlar genellikle mali içerikli baskılardan dolayı hile yaparlar. Bu baskılar (Bozkurt, 2016: 114);

- Kötü alışkanlıkların finansmanını sağlamak,
- Daha güzel yaşama arzusu,
- Yüksek miktarda borçlar,
- Sağlık ve eğitim harcamaları,
- Aniden çıkan maddi ihtiyaçlardır.

Muhasebe hilelerinin gerçekleştirilmesi nedenleri (Demir, 2014: 123; Irmak vd., 2002: 30-31):

- Yasal yoldan kazanılmayan varlığın gizlenmesi,
- Vergi kaçırmak,
- Haksız teşviklerden yararlanmak,
- Düşük maliyetli borçlanmak, daha kolay kredi sağlamak,
- Şirketin durumunu olduğundan iyi göstermek,
- Ortakların bir ya da birkaçını kandırmak,
- Hisse senetleri üzerinde spekülasyon yapmak,
- Yüksek kar payı elde etmek,
- Kar dağıtım oranını azaltmak,
- Kamuoyunda imaj güçlendirmek,
- Nakdi çıkar elde etmek,
- Yolsuzlukları saklamaktır.

Muhasebede hilelerin yapılmasının en temel nedenleri; kişinin şahsi giderlerini işletmeye aktarma, işletme masraflarını yüksek gösterme, gelip geçici giderleri saklama şeklinde tanımlanmaktadır (Küçüksavaş, 2001: 372-374). İşletmelerde vergi kaçırmak için pek çok muhasebe hilesi gerçekleşmektedir. Vergi kaçakçılığı genellikle beyannamelerin verilmemesi, satış ve gelirlerin eksik ya da hiç vergilendirilmemesi ya da bildirgeler içeriğine alınmaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. İşletmeler gerçekte olduğundan az olan giderlerini daha fazla ya da yüksek kazançlarını olduğundan az gösterir böylece ödemesi gerekenden düşük vergi öder. Gerçekleştirilen hileler maddi kayıplar ile birlikte işletme

değerinin zedelenmesine ve çalışanların performanslarının düşmesine sebep olabilir (Bulca ve Yeşil, 2014: 51).

Altuğ (1999: 437- 438)' a göre vergi kaçırmanın birçok nedeni vardır. Bunlar;

- İşletmelerde vergi kaçırmanın moda oluşu,
- İşletmelere uygulanan vergi adaletsizliği,
- Hızlı bir şekilde yükselme isteği,
- Toplumda vergi kaçırarak zengin olma anlayışının hakim olması,
- Haksız rekabet,
- İşletmenin mali gücünü korumaya çalışması,
- Yakalanma korkusunun az olması,
- Kayıt dışı çalışmalar,
- Devletin asgari geçim indirimi tutarlarının sembolik rakamlarda olması.

Muhasebe hileleri, işletme yönetici ve sahiplerinin, işletmede çalışan kişilerin, kişisel çabaları sonucunda ortaya çıkıp, işletmede etkili bir iç kontrol sisteminin kurulması hata ve hileleri önlemede yüksek oranda fayda sağlar (Hatunoğlu vd., 2012: 177).

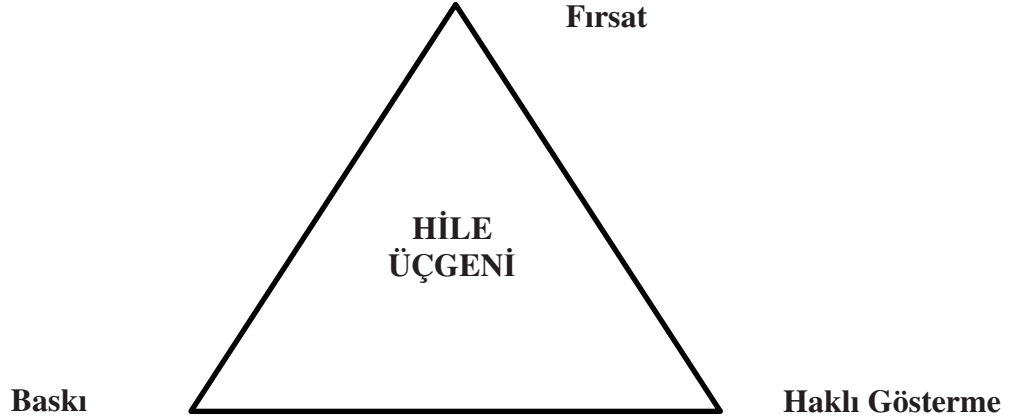
1.3.1.1. Hile Üçgeni

Şirketlerin iç kontrol sistemi kuvvetli olsada dürüst davranmayan kişilerin varlığı bir gerçektir. Bu sebeple personelin hile yapma olasılığı işletme için daima vardır. Literatürde hile üçgeni terimi ile tanımlanan; motivasyon, baskı, fırsat ve haklı gösterme çabaları tüm hileli davranışların temelini oluşturur (Abdioğlu, 2007: 163).

Bir kişinin görev aldığı işletmede hile yapmasına sebep olarak çeşitli faktörler olabilir. Bazı faktörlerin bir araya gelmesi ile birlikte hile davranışı kaçınılmaz olmaktadır.

Hilenin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar Şekil 1.1. de gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Hile Üçgeni

Kaynak: Pehlivanlı, Davut (2011). Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama. İstanbul: Beta Yayınları, s. 3.

Hile üçgeninin yer aldığı Şekil 1.1. incelendiğinde bir işletmede çalışan personelin hileli işlemi uygulamasında gerekli üç faktörün varlığı söz konusudur. Bu faktörler; baskı, fırsat ve haklı göstermedir (Cooper, 2013: 10).

Hile üçgeni konusu önce sosyolog Donald Cressey tarafından ele alınmıştır. Cressey'in Teorisinde, hile oluşturulan ortamda üç unsurunda varlığı söz konusu olabilir. Fakat SAS No:99 daki düşünce; hile oluşabileceği durumda bu üç unsurun mevcut olduğu söylenmekle birlikte, hilenin meydana gelebilmesi için hile üçgenindeki sadece bir unsurun olması yeterlidir (Gören ve Rasgen, 2016: 95). Cressey'in çalışmasında kişileri hile yapmaya iten koşullar ve kişinin hesabına para geçirmesi üzerinde durulmuştur. Kişilerin büyük bir bölümünün mali sorumluluklarını yerine getirmek için hile yaptığını, hileyi gerçekleştirebilecekleri veya saklayabilecekleri imkanları olduğunda kendilerini haklı göstermek için çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015: 38).

1.3.1.1.1. Baskı

Hile üçgeninin ilk Çalışanı baskıdır. Bu baskılar çoğunlukla bireysel ve maddi çıkarılardan dolayı meydana gelmektedir. Günümüzde genel olarak yöneticiler mali tablolarındaki bilgilerin, işletmenin finansal durumu hakkında olumlu bir izlenim yaratmasını istemektedir. Böylece alacakları primler, ücret artışları, iş devamlılığı gibi pek çok hak kazanırlar. Bazı işletme çalışanlarının da uyuşturucu, kumar veya kredi kartı borçları gibi çeşitli sebeplerle daha fazla paraya ihtiyaç duymaları sebebiyle üzerlerinde oluşan ekonomik baskıdan dolayı, muhasebe sistemlerinde hileye başvurmaları ve mali raporların hatalı bir şekilde gerçekleştirilmesi sonucunu doğurabilir (Erdoğan, 2006: 147). Kişinin kumar

tutkusu sonucu büyük miktarda bir borç altına girmesi, gelirinin düşük olmasından dolayı borcunu ödeyemeyip ölüm tehditleri alması baskı unsuruna örnek verilebilir (Bozkurt, 2016: 115).

Baskılar; kar ya da satış hedeflerine ulaşmak amacıyla, kredi sağlayanların, hak sahiplerinin beklentilerine cevap verebilmek için üst yönetimin etkilendiği durumlarda veya finansal devamlılığı ve verimliliği engelleyebilecek ekonomik şartlardan meydana gelebilmektedir (Chong, 2013: 49).

Genel olarak karşılaşılan baskı faktörleri (Ertikin, 2017: 75-76);

- İş baskısı,
- Mali içerikli baskılar,
- Para hırsı,
- Büyük miktardaki kişisel borçlar,
- Daha iyi yaşam arzusu,
- Olağandışı sağlık harcamaları,
- Beklenmeyen finansal gereksinimler,
- Kötü alışkanlıkların finansmanıdır.

1.3.1.1.2. Fırsat

Hile üçgeninin ikinci Çalışanı fırsattır. İşletme çalışanın hileli işlem yapabilmesi için, bu eylemi gerçekleştirebileceği uygun bir statüde olması gerekir. Başka bir deyişle; yönetici ve çalışanların kayıt ve belgelerde hile yapabilmeleri için, bu belgelere ulaşabilmesi ve gerekli yetkilere, izinlere sahip olmaları gerekir (Sürmeli 2017: 268). Örnek olarak işletmede uygun bir iç kontrol yapısı olmaması sebebiyle yakalanamayacağını düşünen çalışanın rahat bir biçimde işletme kaynağını zimmetine geçirmesi verilebilir (Bozkurt, 2016: 147).

İşletmelerde hileyi saptayabilecek bilgilere ulaşmada eksiklik, işletme kaynaklarının güvenliğinin zayıflığı, işletme yönetiminin dikkatsiz hareketleri, performans değerlemesi hataları, yetersiz disiplin cezaları, denetim ve iç kontrol sistemindeki eksikler hilenin oluşması için gerekli fırsat unsurlarıdır (Huang vd., 2016: 2). Fırsatlar hile yapılabilecek boşluklardır. Karşılaşılan fırsat unsurları (Kıvanç, 2017: 75-76);

- İşletmelerde hileyi ortaya çıkartabilecek ya da önleyecek kontrol sisteminin zayıflığı,

- Ahlak politikalarının zayıflığı,
- Gerçekleştirilen gizli anlaşmalar,
- İşletme çalışanlarının performansını izlemede yetersizlik,
- Disiplin ve ceza sistemindeki uygunsuzluk,
- İşletmedeki zayıf bilgi akışı,
- İşletme üst yönetiminin yetkinsizliği,
- Denetim çalışmalarının yeterli düzeyde olmamasıdır.

1.3.1.1.3. Haklı Gösterme

Hile üçgeninin üçüncü Çalışanı haklı göstermedir. İşletme yöneticileri veya çalışanları yaptıkları usulsüz davranışları için kendilerinin haklı ve dürüst olduklarını gösteren pek çok bahane sunarlar. Örneğin; kasadan izinsiz para alan işletme çalışanı bu işlemin hırsızlık değil ödünç alma olduğunu iddia ederek, bunun dürüst bir eylem olduğunu savunur. Çalışanlar ya da yöneticiler önce kendilerini ikna ederek, gerçekleştirdikleri hileyi haklı göstermeye çalışırlar ya da çalışanlar bu gibi hareketleri bir intikam alma olarak görürler (Erdoğan, 2006: 148). Hileyi yapan; yaptığına ahlaki olmadığını bilir fakat parayı yerine koyacağından suçlanmayacağını düşünür (Bozkurt, 2016: 113).

Hileli eylem çoğunlukla çok küçük tutarlarla başlayıp birey yakalanmadıkça hileli işlem tutarı büyüdüğü için miktar ne olursa olsun işletmeler hileye müsamaha göstermemelidir. Tutarlar küçük dahi olsa hileli eylemin oluşması, kişide haklı gösterme fikrinin varlığını gösterir ve ileriki zamanlarda gerekli koşulların meydana gelmesi halinde daha önemli ve maliyetli bir hilenin yapılabileceğine işaret eder (Erol, 2016: 13).

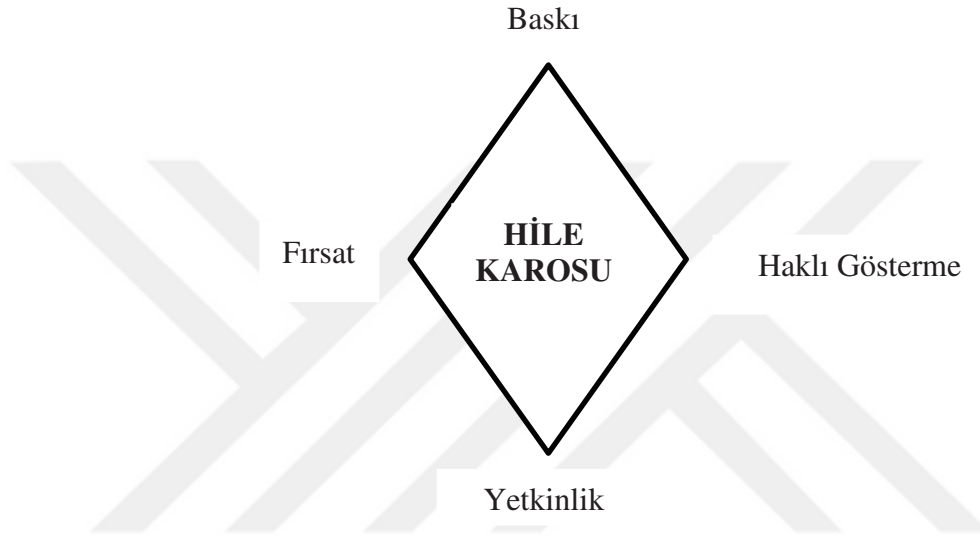
Haklı gösterme, hileli harekete mazeret arandığında baskı ve fırsat arasında bir köprü görevi görür. Bireyler bir kabahat işlediklerinde kendilerini haklı göstermeye uğraşırlar ve gerçekleştirdikleri hileyi meşrulaştırmak için karşılarındakini inandırmaya çalışırlar. Hile yapanlar kendilerine ‘kimseye zarar vermedim, bunu herkes yapıyor, aslında bunu şirket için yaptım’ gibi bahaneler sunarak kendilerini haklı göstermeye çalışırlar (Gönen ve Rasgen, 2016: 96).

1.3.1.2. Hile Karosu

Hilenin unsurlarından baskı, fırsat ve haklı göstermenin olması kesinlikle hile yapılmıştır anlamına gelmemektedir. Çünkü bu üç unsur bazen yeterli olmamaktadır. Bu yüzden hile üçgeni yaklaşımına ek olarak, 2004 senesinde David T. Wolfe ve Dana R.

Hermanson hile üçgenindeki üç unsurun birlikte bulunmasının her durumda hilenin meydana gelmesine neden olmayabileceğini, fazla önemsenmeyen fakat hilenin oluşmasında payı olan başka bir faktör daha bulunduğunu belirtmişlerdir. Bahsedilen dördüncü faktör bireyin var oluşundan gelen yetenekleri ve edindiği becerileri kısaca kişinin yetkinlikleridir. Böylece hilenin unsurlarına bir yenisi eklenmiş olup hile üçgenini gösterilen hile karosuna dönüştürmüştür (Doğan ve Kayakıran 2017: 173; Artar, 2016: 38).

Şekil 1.2. Hile Karosu

Kaynak: Artar, Yusuf (2016). *Türkiye’de Yasal Boşluk ve Esnekliklerden Yararlanılarak Gerçekleştirilen Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları. Vergi Dünyası Dergisi, 418, s. 38.*

Wolfe ve Hermanson hileli işlem yapacak bireyde bulunması gereken temel yetkinliklerden aşağıdaki gibi bahsetmiştir (Mengi, 2013: 120-121).

- Bireyin işletmeyi tanımasından dolayı işletmenin zayıf yönlerini bilmesi, bu zayıflıklardan yararlanarak harekete geçebilmesi bireyin zeka seviyesi ile yakından alakalıdır.
- Bu bireyler yüksek egoludurlar ve kendilerine fazlasıyla güvenenirler. Yapacakları hileyi zekice planladıkları için yakalanmayacaklarını düşünürler, yakalansalarda ceza almadan kurtulabileceklerine inanırlar.
- İkna kabiliyetleri çok yüksektir.
- Etkili ve sürekli şekilde yalan söyleme yeteneğine sahiptirler.
- Stres ile baş edebilme yetenekleri yüksektir.

Kişisel yetkinliğin hilenin meydana gelmesi için gerekli unsurlardan biri olarak görülmesi sadece başlangıçtır. Sonraki aşama hile riskini değerlendirme, hilenin önlenmesi

ve ortaya çıkartılması sırasında bireylerin yetkinliklerinin göz önünde tutularak araştırmaların bu yönde yapılmasıdır. Diğer aşama ise, devamlı değişen şatların, işletme süreçlerinin, kontrollerin bazı bireyler için hile yapmaya daha uygun ortam oluşturma olasılığının incelenmesidir. İşletmelerin dikkate alması gereken, çalışanlarının mevcut yetkinliği işletme faydasına mı yoksa kendi çıkarına mı kullanacağıdır (Mengi, 2012: 119-123).

1.3.2. Hile Yapanlar

Genel olarak hile toplumdaki herkes tarafından yapılabilir. Hileli işlemde bulunan, bulunma imkanı olan bireylerin hangi çeşit kişisel özelliklerinin olduğunu bilmenin gelecekte oluşabilecek hile olaylarının tespiti için iş yaşamında kolaylık sağlayacağı düşünölmektedir. Hileyi gerçekteştirenlerin karakterlerini anlayabilmek, işletmenin işe alacağı bireylerin seçiminde, müşterilerin belirlenmesinde, iş ortaklıklarının kurulması sırasında dürüst olmayan eylemleri fark edebilmek, işletmenin işlerini yürütmesinde karşılaşabileceği sorunları en aza indirir. Bu durum her zaman karakteristik özelliği aynı olan bireyin hileli eylemlerde bulunduğu ya da bulunacağı anlamına gelmemekle birlikte tam tersi de düşünölmelidir. Hile yapan bireylerin genellikle davranışsal yönden bazı ortak özellikler gösterdikleri fark edilmiştir. Saptanan bu ortak karakteristik özellikler (Alptekin, 2018: 16-17; Küçük, 2008: 28-30);

- Kişisel çıkarlarını düşünürler.
- Tamahkardılar. Daima sahip olduklarından daha fazlasına ulaşmak isterler.
- Karşılarındaki bireylerin hem iş hemde sosyal yaşantılarını kıskanırlar.
- Hoşgörüsüzdürler ve çabuk sinirlenirler, şiddete yatkındırlar.
- İş ortamındaki bilgi paylaşımlarına karşı isteksizdirler.
- Raporarın sunulmalarını geciktirirler.
- Alıngan ve duygusal görünömdedirler.
- Kendi hatalarından başkalarını sorumlu tutarlar ve suçlarlar.
- Aile yaşantılarından bahsetmez, saklı tutmaya çalışırlar.
- Gizlilikten hoşlanırlar.
- Zararlı alışkanlıkları olabilir.
- Diğer çalışanlarla etkileşimleri çok düşüktür.
- Önemli olduklarını hissettirmeye çabalarlar.

- Gerçekleştirdikleri hilenin ortaya çıkmaması için kendi görevleri olmayan işleri de yerine getirmek isterler.

İşletmelerde çalışan personel ya da tepe yönetimi gibi farklı departmanlarda görev yapan kişilerin yaptıkları hilelerin kim tarafından gerçekleştirildiği bilmek son derece önemlidir. Yapılan bütün hilelerin ortadan kaldırılması işletmeler açısından büyük önem taşır. Bu yüzden işletmeye alınacak personele ve adaylarına hizmet içi eğitimler ile iş etiği konularında gerekli bilgiler verilmelidir. Yapılan bu eğitimler sayesinde hile daha ortaya çıkmadan önlenebilecektir (Dikmen ve Köksal, 2019: 222).

Hilenin yapıldığı ya da yapılabilecek bir ortamın olduğunu gösterebilecek izler; kasada fazla veya eksik tutarda para olması, müşteri şikayetleri, yetersiz iç kontrol yapısı, uygun olmayan muhasebe kayıtları, son dakika düzeltmelerinin fazlalığı, belgeler üzerinde oynamalar, orijinal belgeler yerine fotokopilerinin kullanılması, hurda ve fire miktarlarında artış, büyük miktarlarda fiziki varlık kayıpları, vadesi gelmiş alacakların artması, işlemlerin zamanında kaydedilmemesi, uzlaşmalarda görülen tutarsızlıklardır. Genel olarak, hileleri sınırlı bir şekilde sınıflandırmak doğru olmayabilir. Çünkü insan zekası, teknoloji ile hile çeşitleri her geçen gün farklı bir şekil almaktadır (Bozkurt, 2016: 62-66). Ancak genel olarak hile yapanların sınıflandırılması Tablo 1.1.'de gösterilmektedir.

Tablo 1.1. Hile Grupları

Hile Türleri	Etkilenen Taraf	Hileyi Gerçekleştiren Taraf	Açıklaması
Çalışan Hileleri	Patron etkilenmektedir.	Hile işletmedeki çalışanlar tarafından yapılmaktadır.	İşletme çalışanlarının işverene karşı yaptığı hile türüdür.
Yönetim Hileleri	Mali tablo kullanıcıları etkilenmektedir.	Hile tepe yönetimi tarafından yapılmaktadır.	Tepe yönetiminin mali tablolarda yanıltıcı verilere yer vermesidir.
Satıcı Hileleri	Mal ve hizmet alan işletmeler etkilenmektedir.	Hile mal ve hizmet satıcıları tarafından yapılmaktadır.	Satıcı işletmenin fazla para istemesi, mal veya hizmeti teslim etmemesi şeklinde gerçekleşmektedir.
Müşteri Hileleri	Mal veya hizmet satan işletmeler etkilenmektedir.	Hile müşteriler tarafından yapılmaktadır.	Müşterinin daha düşük fiyatlandırma ve kendisine ait olmayan bir malı istemesidir.

Kaynak: Doğan, Saime; Kayakıran, Dilek (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi, Maliye Finans Yazıları, 108, s. 173.

1.3.2.1. Çalışan Hileleri

Çalışan hileleri en basit ifade ile çalışanın işletmenin kaynaklarını zimmetine geçirerek veya bu kaynakları işletmenin belirlediği kurallar dışında kullanarak, işvereni kandırması anlamına gelen ve en fazla karşılaşılan hile türlerindedir. Çalışan hileleri doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gerçekleştirilir. Doğrudan hilelerde, işletmenin araç gereçleri, demirbaşları, nakdi, stok ve malzemeleri gibi varlıkları üçüncü bir taraf olmadan direkt kendine almasıdır. Direkt hilelerde, işletmenin kaynakları dışarıdan kimseyle bağlantı olmadan, direkt suçu işleyen kişinin sahipliğine geçmektedir. Dolaylı çalışan hilelerinde ise çalışan, işletmesi vasıtasıyla satıcılara ya da işletme müşterilerine fayda yaratmakta ve bunun karşılığında rüşvet almaktadır. Bu yolla çalışan işletme için sözde işlemler yaparak işletmeyi zarara uğratmaktadır. Çalışan, dolaylı hilelerdeki yararını üçüncü taraflardan sağlamaktadır (Bozkurt, 2016: 64).

Albrecht ve Zimbelman (2012: 10)'a göre çalışan hileleri personelin kendi statülerini kullanarak gerçekleştirdikleri yolsuzluk faaliyetleridir.

Çalışan hileleri, varlıkların kötüye kullanılması biçiminde meydana gelir. Varlıkların kötüye kullanılması durumu kaynakların çalınması veya amacı dışında kullanımıdır. Genellikle hileler işletme personeli tarafından şu şekillerde gerçekleştirilir (Artar, 2016: 39; Yıldız ve Başkan, 2014: 3):

- Çalışanın tahsilatları kendi hesabına geçirmesi,
- Varlıkların çalınması ya da kişisel ihtiyaçlar için kullanılması,
- Gerçekte alınmayan mal ve hizmetler için ödeme yapılıyor gibi gösterilmesi,
- İşletme bünyesinde bulunmayan çalışanlara ya da sahte satıcılara ödeme yapılıyor gibi gösterilmesi,
- İşletmelerin banka hesap kayıtları, çalışan fazla mesai ücretleri üzerinden oynamalar yapılarak parasal yarar sağlanması,
- Bireysel sağlık ve seyahat giderlerini olduğundan yüksek göstererek çıkar sağlanması,
- Müşterilerinden ve tedarikçilerden rüşvet alınması,
- Yetkisiz indirim yaparak bundan fayda sağlanmasıdır.

Karakaya (2016: 166-167)'a göre çalışan hilelerinin denetimi;

- Etkili iç denetim ve iç kontrol sistemi,
- Etkili yönetim yapısı,
- Yöntem ve talimatlar ile oluşturulan hile politikaları,
- İşletme faaliyetlerinin gerçekleştirdiği tüm çevrede etkili bir ahlak anlayışının olması ile sağlanabilir.

1.3.2.2. Yönetim Hileleri

Yönetim hileleri; hileli finansal raporlama adıyla da tanımlanabilir. Hileli finansal raporlama varlıkların kötüye kullanılması gibi doğrudan; terfi, ödül, prim gibi dolaylı yarar sağlamaktadır (Mengi, 2013: 7-8). Mali tablo kullanıcılarını aldatmak için tablolarda yer alacak bilgilerin ve bunların açıklamalarının muhasebe standartlarına, muhasebe ilkelerine, önemlilik ve uygunluk ölçütleri yönünden doğru bir biçimde aktarılmamasını sağlamak üzere kasıtlı olarak değiştirilmesi ya da dikkat edilmemesidir (Küçük ve Uzun, 2009: 241). Yönetim hileleri çeşitli şekillerde meydana gelmektedir (Küçük, 2008: 11):

- Mali tabloların hazırlanmasında kullanılan belgelerin ve muhasebe kayıtlarının değiştirilmesi, evrakta sahtecilik,

- Yönetimce kasıtlı olarak iş ve işlemler ile ilgili verilerin saklanması, açıklanmaması ve işletmenin gerçek performansının gizlenmesi,
- Mali tablolarda bulunması gereken verilerdeki miktar, sınıflandırma gibi kayıtların kasıtlı biçimde gizlenmesi ve gerçeği yansıtmaması,
- Yöneticinin yaşam standartlarını iyi bir şekilde devam ettirmek, kişisel statü ve onurunu korumak amacıyla muhasebe kayıtlarında değişiklik yapması.

Mali tablolarda bulunması gereken miktarların ve bunların açıklamalarının bilinçli olarak gizlenerek devlet, yatırımcılar, kredi verenler gibi mali tablo kullanıcılarının yanıltılmasıdır. Olduğundan daha fazla ya da az gösterilen satışlar, ilgili dönemi olmadığı halde gelecek seneye ait gelirlerin veya giderlerin bulunulan seneye aitmiş gibi gösterilmesi, giderlerin uygun olmayacak biçimde kayıtlanması gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilebilir (Zager vd., 2016: 694).

Varlıkların olduğundan daha az gösterilmesi teorik olarak ihtimaller içinde olan fakat uygulamada fazla rastlanmayan hileler olup genellikle küçük çaplı işletmelerce gerçekleştirilir. Dört başlıkta belirtilen, varlıkların olduğundan daha yüksek gösterilmesi yönündeki hileleri ise (Demir vd., 2019: 119);

- Gerçek olmayan hayali gelirler,
- Giderler ve borçlarla alakalı hileli finansal raporlama,
- Kaynaklar üzerinden yapılan hileli finansal raporlama,
- Açıklayıcı notların yeterli düzeyde olmamasıdır.

Hileli finansal raporlama gerçekleştirdiği anlaşılın işletmede, önce hileye karışanlar ile ilgili hukuki süreç başlatılır. Bu sürecin neticesinde yönetimdekilere ve işletmeye mahsup edilen ceza haberleri ile işletmenin piyasadaki prestiji olumsuz etkilenerek hisse senedi fiyatları düşer. Sonunda işletmenin kendi varlığı tehlikeye uğrar. Çalışanlar işlerini kaybeder ve özgeçmişlerinde hile yapan bir işletme personeli olmanın izini taşır. Büyük çerçevede ise devletin elde ettiği vergi miktarı düşer. Hile yaptığı belirlenen işletmeye olumlu görüş vermiş denetim firmalarına ve onların denetledikleri mali tablolara, bağımsız denetçilere duyulan güven azalır. Sonuç olarak tüm ülke ekonomisi ve sermaye piyasası olumsuz etkilenir (Kaya ve Uzay, 2018: 727).

1.3.2.3. Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri, işletmeye hizmet ya da mal satan kişilerin veya işletme çalışanları ile birlikte yaptıkları hilelerdir. Hile uygulayıcısının yalnız başına veya bir işletme çalışanı ile

işbirliği neticesinde gerçekleştirilir. Satıcı işletme, alıcıya kalitesiz mal sağlayabilmekte, sipariş edilen miktardan az ürün teslim edebilmekte, yollanmamış ürünler hakkında fatura kesebilmekte, sattığı malların gerçek ederini göstermemektedir. Diğer bir şekilde de işletme personeli, karşı işletmeden rüşvet isteyerek onlara fazla miktarda iş bağlamakta veya faturaların tutarı yüksek olsa dahi bunları kolayca onaylamaktadır. Bu hileler genellikle kamu kurumlarına karşı sıklıkla yapılmaktadır (Doğan ve Kayakıran, 2017: 174; Bozkurt, 2016: 66).

Meyve, sebze gibi tarım ürünlerindeki güzel ve kaliteli malın daha ön taraflara, kötü malın ise daha arka taraflara konularak satılması veya teslim edilmesi satıcı hilelerine örnek olarak gösterilebilir. Bazı hayvansal ürünlerde de bu çeşit hileler fazlaca yapılmaktadır (Özeroğlu, 2014: 186). Satıcılar anlaşmanın dışında olan kalitesiz ve olması gerekenden daha az mal transfer etmekte, malların fiyatını farklı göstermekte, işleme uygun fatura düzenlememektedir (Albrecht ve Zimbelman, 2012: 13).

1.3.2.4. Müşteri Hileleri

Müşteri hileleri, hizmet veya mal alınan işletmeye karşı müşterilerin gerçekleştirdikleri hile türüdür. Bu hileyi müşteriler tek başına yapabildikleri gibi işletmeden bir çalışanla birlikte de gerçekleştirebilmektedir. Örnek olarak, piyasa fiyatından düşük hizmet ya da mal alınması, ödemesi gerçekleşmediği halde mal alınması veya alınmış gibi gösterilmesidir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 174).

İşletmelerin telefonla ya da talimatlı alışveriş ile yaptıkları satış işlemlerinde, fiziken bir belge bulunmamaktadır. Bu işlemlerde müşteri tarafından internet ya da telefon yoluyla, hesap bilgilerinin paylaşılarak alış veya satış gerçekleşmektedir. Bu yüzden mal ya da hizmet sunan işletme, alıcının bildirdiği kimlik belgesini veya işlem yaptığı kartın geçerli olup olmadığını doğrulayamayabilir (Altınsoy, 2011: 38).

1.3.3. Muhasebede Hile Türleri

Muhasebe işlemlerinde, işletmelerin kayıt ve belgelerinin kasıtlı bir biçimde bozulması olarak bahsedilen muhasebe hileleri, işletme yöneticileri, personeli ve sahipleri tarafından birçok nedenle gerçekleştirilmektedir (Yardımcıoğlu vd., 2014: 178). Muhasebede hile türleri; kasti hata, kayıt dışı işlemler, sahte belge düzenlenmesi ve kullanımı, işlem den önce veya sonra kayıt, uydurma hesaplar ve bilanço hileleri olmak üzere altıya ayrılmaktadır.

1.3.3.1. Kasti Hata

Muhasebede hataların temeli bilgisizlik, tecrübesizlik ve dikkatsizliktir. Ancak bu hatalar belli bir amaç için sistemli bir şekilde yapılırsa kasti hatadır ve bu takdirde hata olmaktan çıkıp muhasebe hilesi boyutuna ulaşmaktadır. Yapılan bu yanlışlığın hata ya da hile olduğu ve içinde bir kasıt unsuru olup olmadığının tespiti çok zordur. Bu yüzden yapılan yanlışlıkta eğer bir kasıt faktörü kanıtlanamıyorsa o hatayı muhasebe hatası gibi görmek gereklidir (Cengiz, 2016: 24-25; Duman, 2008: 152). Muhasebe işlemleri ya da hesaplamalarında isteyerek bazı hataların yapılması söz konusudur. Bu yüzden yapılanlar muhasebede hata değil, muhasebede hiledir (Açık, 2012: 353).

1.3.3.2. Kayıt Dışı İşlemler

Muhasebe ilkelerine göre tüm işletmelerin mali işlemlerinin ve muhasebe kayıtlarının belgelere dayandırılması zorunludur. Bu sebeple muhasebe işlemlerinin bir bölümünün resmi evraklar olmadan yapılması veya kayıtların tutulmaması kayıt dışı işlem olarak tanımlanır (Bayraklı vd., 2012: 78). İşlemlerde hesap pusulasını düzenlememek, fatura almamak veya düzenlenen bir faturayı saklama yoluyla gerçekleştirilir. Kayıt dışı işlem, gerçek satış gelirlerini saklayarak vergi kaçırmak için gerçekleştirilir. Bu işlemlerle sağlanan kaynaklar ya bankalardaki özel hesaplar gibi işletme dışında bir yerde ya da kapalı hesaplar içerisinde saklanır. Gerçekleştirilen kayıt dışı işlemler, o işletmenin gerçek durumunun gösterilmesini önler (Altındağ, 2001: 688).

Özellikle günümüzde işletmeler daha az vergi vermek amacıyla bir kısım satışlarını kaydetmemektedir. Örnek olarak; İstanbul'daki bir ekmek fabrikasında yapılan vergi incelenmesinde, kaydedilen rakamlarla gerçekte yapılan satış rakamları arasında fark olduğu belirlenmiştir. Denetçiler belgeler üzerindeki bilgilerden yola çıkarak depoda olması gerekli un ve ekmek miktarını satış tutarlarına göre hesaplamışlar. Ancak depoda olması gereken un miktarı ile kalan un arasında büyük fark bulunduğunu gözlemlemişlerdir. Bunun sonucunda kayıt dışı işlem yaptığı ispatlanan işletmeye para cezası kesilmiştir (Jafarlı, 2019: 12-13).

1.3.3.3. Sahte Belge Düzenlenmesi ve Kullanılması

Belgeler üzerinden gerçekleştirilen muhasebe hilesidir. Sahte belge hilesi, muhasebe hilelerinde en fazla kullanılan yöntemlerden biridir. Bu hile türü iki şekilde gerçekleştirilir. İlki; belgenin kendisinin ve içindekilerin gerçek olmaması durumudur yani tamamen sahte belge kullanımınıdır. Diğer, belgenin gerçek olup, belge içerisindekilerin gerçekleri

yansıtmamasıdır. Sahte belge kullanımının tespit edilmesi ve ortaya çıkartılması oldukça güçtür (Açık, 2012: 357).

Faaliyette olan işletmeler, aslında hizmet veya mal satışı yapmamalarına rağmen satış yapmış gibi belge düzenleyebilirler. Ayrıca gerçekte var olmayan veya ticari işlemlerini bitirmiş işletmeler adına da belge düzenlenebilmektedir. Dahası bazı işletmeler üzerinden bilgileri olmadan matbaada fatura bastırılıp kullanılmaktadır. Kimliğini kaybeden kişiler adına kurulan işletmeler de sahte belge düzenlemesi içinde olabilirler (Güçlü, 2013: 77).

1.3.3.4. İşlemden Önce veya Sonra Kayıt

Tüm işletmeler faaliyetlerini işlemin gerçekleştiği zamanda ve düzgün bir biçimde ilgili programlara, defterlere kaydetmelidir. İşlemlerin yapıldığı tarih ve kayıtlar önemli olup tüm kayıtların ilgili tarihte yapılması gerekir. İşlemin gerçekleşme ve kaydedilme zamanı karıştırılmamalıdır. Gerçekleştirilen bir işlemin ilgili tarihten önce veya sonra kayıt altına alınması saklı bir amaç ve kasıt olduğunu gösterir (Açık, 2012: 356). Bunlara örnek olarak; yıl sonlarındaki yapılan mal alımı kayıtlarının, stokların fazla görünmemesi için bilanço tarihinden ileriki bir zamana bırakılması ya da işletme varlıklarının güçlü görünmesi için bilanço kapatıldıktan sonra edinilecek kıymetin, daha önce kayıtlanması gibi durumlardır (Irmak vd., 2002: 43). Kayıtlarını zamanında gerçekleştirmeyen işletmeleri, muhasebe raporlaması sırasında ciddi sorunlar beklemektedir. İşlemden evvel ya da ileriki bir tarihte kayıt sebebiyle oluşan kasıtlı hata, yayınlanan finansal tablolara göre yatırım yapacak kişileri, hissedarı, kredi verenleri yani işletme dış çevresini yanıltacaktır (Özçelik vd., 2017: 202).

1.3.3.5. Uydurma Hesaplar

Uydurma hesaplar, muhasebe işlemleri sırasında kayıtlanmayan hesaplar için veya belgelendirilmesi yapılmamış işlemlere kılıf uydurmak için oluşturulan hiledir (Akalin, 2017: 41). Bu hile yönteminde geliri gizlemek veya maliyetleri çoğaltmak için uydurma şahıslar adına gerçek olmayan hesaplar açılır. Olduklarından farklı biçimlerde kayıtlara yansıtmak amacıyla açılmış bu uydurma hesaplar, sonrasında uygun bir hesapla kapatılırlar. Uydurma hesaplar kayıtsız ve belge olmadan gerçekleştirilen işleri denkleme amacıyla kullanılır. Aslında işlem ve belge vardır, fakat işlem ve belge içeriği birbiriyle alakalı değildir. Bu hile yöntemi daha çok bir başka hileyi gizlemek için uygulanır (Özçelik vd., 2017: 202; Açık, 2012: 356-357). Uydurma (mevhum) isimlere açılan hesaplar, aslında var

olmayan olayların olmuş veya ticari alışverişte bulunulmayan kişilerle ticari menfaatte bulunulmuş gibi, kandırmaya sebep olacak kayıtlar yapılmasıdır (Irmak vd., 2002: 43).

1.3.3.6. Bilanço Hileleri (Bilançonun Maskelenmesi)

İşletmenin mali durumu ile ilgili yanıltıcı bilgi vermek veya gerçek olmayan bir izlenim yaratmak için, bilançonun olduğundan başka gösterilmesine bilançonun maskelenmesi denir. Bilanço hileleri; ilk olarak bilanço, gelir tablosu ile ara dönem belgelerde gerçekleştirilen düzenlemelerdir. Mali tablodaki bilgileri kullanarak işletme hakkında bakış elde etmek isteyen banka, tedarikçi, maliye gibi bilgi edinmek isteyenleri kandırmak için gerçekleştirilir (Özeroğlu, 2014: 185). Bilanço hileleri; bilanço güzelleştirilmesi ve bilanço kötüleştirilmesi şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1.3.3.6.1. Bilançonun Güzelleştirilmesi

Bilançonun olumlu şekilde gizlenmesine bilançonun güzelleştirilmesi adı verilir. Değerleme yapılırken işletmenin borçları azaltılıp likiditesi artırılır, varlıkları, stokları ederinden yüksek değerlenir ve duran varlıklara karşılık ayrılmaz ise bilanço olumlu yönde maskelenmiş olur. Bilanço güzelleştirilmesi çeşitli amaçlarla yapılmaktadır (Açık, 2012: 357-358):

- İşletme imajını güçlü tutmak,
- Kredibilitesini arttırmak,
- Hisse senedi fiyatlarını artırmak,
- Vergilerini ödeyebilmek,
- Şirket ortaklarının tatmini için fazla kar dağıtmak,
- İşletmeye yeni ortak katılmalarını teşvik etmektir.

1.3.3.6.2. Bilançonun Kötüleştirelmesi

Bilançonun olumsuz şekilde maskelenmesine bilançonun kötüleştirilmesi denir. Varlıkların düşük değerlenmesiyle bilanço olumsuz maskelenmiş olur. Maliyetlerin abartılması, giderlerin artırılması, gelirlerin olduğundan düşük gösterilmesi ve bunların sonucunda işletme karının olduğundan daha az gösterilmesi bilançonun olumsuz yönde maskelenmesidir (Açık, 2012: 357-358). Bayraklı vd. (2012: 86)' ne göre bilanço kötüleştirilmesinin amaçları:

- Karı az dağıtmak ya da hiç dağıtmamak,
- Spekülasyon yapmak,

- Vergi kaçırmaktır.

1.3.4. Hile Riski Yönetimi

Hile riski; işletmelerde yapılan hilelerden kaynaklanan yanlış beyanların mali tablolara yansımaya olasılığı şeklinde tanımlanabilir. Türkiye’de ve yurt dışında yaşanan mali sıkıntıların ortak özelliği, işletmelerdeki yönetsel ve mali zayıflıktır. Hile riski yönetimi kapsamında işletmelerin yapması gerekenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ulucan Özkul ve Almalı Özdemir, 2011: 16-25):

- Öncelikle işletmedeki hile riskleri belirlenmelidir,
- Oluşturulan hile riski programının denetlenmesi, işletmenin stratejik programlarının parçası olmalıdır,
- İdari kadro tarafından belirlenen iç kontroller izlenmelidir,
- Gerekğinde dışarıdan uzmanlar ile çalışabilmelidir,
- Hile risklerini de kapsayan yönetim raporları oluşturulmalıdır.

Hile riski, kişilerin hile yapması için bir güdü, baskı veya hile yapmaya olanak sağlayan koşullarla ilgilidir. Hile riski işletmenin çalışmalarından kaynaklanan risklerinin bir parçası olmasına karşın etkileri çok büyük bölgelere yansımaktadır. Bir işletmede hileli eylemlerin oluşması neticesinde işletmeler büyük mali kayıplara uğramakta, yeni stratejiler belirlemek zorunda kalmakta ve hilenin duyulması halinde pretijleri zarar görmektedir. Neredeyse tüm işletmeler üzerinde hilenin büyük etkileri olmasına rağmen, hile riski yönetimine gerekli önemi vermemektedirler. İşletmelerde yapılan kontrollerin hile risklerinin belirlenmesi karşısında yetersiz olacağı fikri, çalışanlara duyulan güven, önceliklendirme sıralamasında hile risklerinin alt sıralarda olması, yapılacak hile riski kontrollerinin maliyetli olması gibi sebepler hile riski yönetimine gereken değeri vermemenin nedenlerindedir (Güneş, 2014: 10).

Günümüzde, işletmelerde hileden dolayı oluşan maliyetler işletme ile beraber tüm topluma zarar vermektedir. Bu nedenle hile riskine farkındalık yaratmak amaçlı kurumların, üniversitelerin, ticaret odalarının, meslek erbaplarının ve örgütlerin katıldığı seminerler, konferanslar düzenlenmekte ve hilenin ortaya çıkarılması, önlenmesi içerikli bilgilendirmeler ve uygulamalar tartışılmaktadır.

İşletmeler kuruluş hedeflerine ulaşmak için çalışırken faaliyetlerine, büyüklüklerine, sektörlerine, bağlı oldukları yasal düzenlemelere göre bazı ticari risklerle karşı karşıyadırlar.

Mevcut risklerin ortaya çıkarılması ve bunların önlenmesi, mali tabloların gerçeği yansıtacak biçimde açıklanmış olması ve topluma sunulması işletme tepe yönetimin ve bağımsız denetçilerin sorumluluğundadır (Erdoğan, 2018: 59-60).

Hile önleme konusunda işletme üst yönetiminin dikkat etmesi gerekenler; özenli özgeçmiş araştırmalarının ardından işe alım süreçlerinin dikkatli bir şekilde yapılması, çalışanlara hile önleme eğitimlerinin verilmesi, çalışanların performansının değerlendirilmesi, uygun ücretlendirme yöntemlerinin olması ve işten çıkış mülakatlarının yapılmasıdır (Bostan, 2018: 48).

Hile riskini önlemek amacıyla gerçekleştirilen yöntemler (Bozkurt, 2016: 418-421);

- İşletmenin sağlam bir iç kontrol yapısının olması,
- Satıcı ve müşterilerin işletme politikaları hakkında bilgilendirilmesi,
- Personelin gözlenmesi,
- İhbar hatlarının oluşturulması,
- Cezalandırma korkusunun oluşturulması,
- Bilgi sistemleri güvenliğinin artırılması,
- İşletmede hile politikalarının oluşturulmasıdır.

1.3.4.1. Hileyi Ortaya Çıkartmak

Hileyi ortaya çıkartmak hilenin önlenmesi ve araştırılmasında yer alan süreçlerden biridir. Bundan dolayı hileyi ortaya çıkarma çalışmalarında, öncelikle araştırma safhası bulunmaktadır. Hilenin genel ve kapsamlı bir şekilde araştırılmasına hilenin ortaya çıkartılmasından sonra geçilmektedir (Bozkurt, 2016:130).

Bozkurt (2011: 22-23)' a göre; hilenin oluşumu gereği, hile eyleminin ortaya çıkartılmasının zor olduğu görülmektedir. Yapılan hilelerin kaza ile ortaya çıkma oranının %58 oluşu hile yapanların, yaptıklarını saklayabilecek fazlaca seçeneğe sahip olduklarını göstermektedir. Bu da birçok hilenin ortaya çıkarılmadan kaybolduğu şüphesini arttırmaktadır. İşletmelerde var olan iç kontrol sisteminin etkin kullanılmaması, etkili personel politikalarının olmaması, yönetim tarafından hile risklerinin önemsenmemesi, hile işlemlerine karşı bir tedbir alınmaması ve hileli eylemlerde bulunan bir kısım yöneticilerin kolayca kontrolleri aşip işletmede sistemi etkisiz duruma getirebilmesi hileleri ortaya çıkartmada zorluklar oluşturmaktadır.

Dünyada özellikle son 20 yılda meydana gelen Worldcom, Enron, Xerox, Global Crossing, Tyco gibi şirketlerin skandalları denetim ve muhasebede büyük oranda güven kaybına neden olmuştur. Yaşanan bu skandallar sonucunda yatırımcıların kaybolan güveninin geri kazanılması, hilenin ortaya çıkartılması ve önlenmesi, şirketlerin mali bilgilerinin daha net ve anlaşılır biçimde denetlenmesi amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde 30 Temmuz 2002'de Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası ya da diğer ismiyle Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) imzalanmıştır. Bu yasa ile işletmelerde denetim komitesi ve etkili iç kontrol sistemi oluşturulmasına, bağımsız denetçilerin sorumlu olduğu bölgeleri genişletip daha tarafsız olmalarını, denetçilerin dürüstlüğünü ve kalitesini korumayı, finansal tabloların güvenilirliğini arttırmaya çalışılmıştır (Karabayır ve Cengiz 2016: 601-602; Mironiuc vd., 2012: 3).

İşletme içi ve dışı hilelerin yarattığı maliyetler günden güne daha çok artmaktadır. Hilelerin oluşmadan önce önlenmesi ve meydana geldikten sonra ortaya çıkarılması için; davranış kuralları oluşturma, fisiltı yönetimi, özel telefon hatları kullanılması gibi çeşitli metotlar kullanılmaktadır (Pehlivanlı, 2011: 44). Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (Association of Certified Fraud Examiner ACFE)'nin 2010 araştırmasına göre dünyada hileli işlemleri belirleme yolları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Pehlivanlı, 2011: 44-45);

- Muhasebe uzlaşmaları,
- İdari kontroller,
- Şikayetler,
- Bilgi teknolojileri kontrolleri,
- İç denetim,
- İç kontrol,
- İtiraf,
- Tesadüf,
- Devlet kurumlarının bulguları,
- Belge incelemeleri,
- Gözlem,
- Bağımsız denetim,
- Özellikle zincir işletmelerdeki idari değişimlerden sonra yapılan analizlerdir.

Hataların ve hilelerin ortaya çıkartılmasında en iyi metot, denetlemesi yapılan işletmenin muhasebe verileri ve iç kontrol sistemini eleştirel şekilde gözlemlemek ve

değerlemektir. Denetçi işletmenin mali tablolarını incelerken hata ve hile olasılığını, denetlenen işletmenin muhasebe ve iç kontrol sistemini inceleyerek tahminde bulunur. Denetçinin, genel kabul görmüş denetim çalışmalarını düzgün bir şekilde yapmaması sonucu, hata ve hileleri bulamadığı zaman kendisi de sorumlu durumuna düşer. Bu yüzden denetçi, genel kabul görmüş denetim standartlarının kurallarına uygun çalışmalarda bulunmak mecburiyetindedir. Ancak, böyle bir çalışma sonucunda hala bazı hile ve hataları ortaya çıkartamamışsa o zaman bunda denetçinin bir sorumluluğunun olmadığı kabul edilir (Gürbüz, 1995: 36-37).

Denetim çalışması denetim standartlarının belirlendiği doğrultuda kaliteli bir biçimde planlanıp bitirilse de mali tablolardaki bazı önemli hataların ortaya çıkarılmaması olasılığı her zaman mevcuttur. Denetim, standartları ortaya çıkartabilme açısından kasıt olmayan (hata) ve bilinçli yapılan (hile) yanlışlıklar arasında bir ayrım gözetmemektedir (Güredin, 2014: 139).

Hilelerin ortaya çıkarılması sürecindeki asıl hedef, hile işareti sayılabilecek aykırılıkların en çabuk zamanda fark edilerek belirlenmesidir. Düzensizlikler kişilerin davranışları, örgütler, muhasebe verileri gibi her şeyle ilgili olabilir (Mengi, 2013: 46). Ayrıca araştırmalarda hilelerin ortaya çıkarılmasında farklı birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler (Toraman vd., 2009: 40);

- Benford Yöntemi,
- Kırmızı Bayraklar Yöntemi,
- Çapraz Denetleme Tekniği,
- Yapay Sinir Ağı,
- Hile Değerlendirme Sorgulaması,
- Veri Madenciliğidir.

Bu metotlar içerisindeki Kırmızı Bayraklar ve Benford Yöntemi en çok kullanılan yöntemlerdir. Denetçilerin bazı inceleme ve hile belirteçlerinden yola çıktığı Kırmızı Bayraklar Yöntemi mantıklı bir yoldur. İşletmelerde oluşabilecek risk unsurlarıdır. İşletme idaresi ya da çalışanlarını, bireysel fayda sağlamak amacıyla hile yapmaya mecbur bırakan baskı, fırsat veya kişisel özellikler gibi hile belirteçleri işletmelerde hile yapılması yönünde bir meyil bulunduğuna işaret etmektedir. Bu metot sonuca ulaşmaktan çok hilenin oluşabileceğine ifade etmektedir. (Sandhu, 2016: 223; Sürmen, 2010: 380). Hilelerin tespitinde, denetim çalışmalarında kullanılan önemli bir matematik tekniği olan Benford

Yasası; sayı listesinde meydana gelen basamakların beklenen frekanslarını, rakamların kullanılış sıklıklarını açıklayan, işletmeler tarafından sıkça kullanılan 1 ve 6 sayılarının ve bu kullanımların anlamlılıklarını Ki-Kare testi ile belirten farklı bir mantıki yoldur (Doğan ve Kayakıran, 2017; Sürmen, 2010: 380).

Hilelerin ortaya çıkarılması hususunda denetim firmaları denetimlerinde, bu konuda uzman çalışanları işle almaya başlamıştır. Fakat hile eylemlerine karşı bu uygulama uzmanların, olay oluşmadan değil oluşuktan sonra çalışması şeklindedir. Ancak son zamanlarda bağımsız denetçilerin hile olayını meydana geldikten sonra değil, hile ortaya çıkmadan önce engellemek için çalışmalarda bulunulması önerilmektedir. Bunun için hile şüpheleri beyan edildikten sonra bunları ortaya çıkarmak için çağrılması değil, işletmedeki hile riski yüksek olan bölümleri belirlemek amacıyla görevlendirilmesi amaçlanmaktadır (Kandemir ve Kandemir, 2012: 45).

Hilenin ortaya çıkartılmasına mani olan etkenler; hileleri belirlemenin zor olduğunu kanaati, denetçinin çalışmalarındaki kaygısı, denetim yapanın hile araştırmasına yönelik yeterli eğitiminin olmaması, sistem ve denetim bilgisinin yeterli olmayışı, denetim programının uygun yürütülmemesidir (Karapınar ve Akyel, 2009: 700-701).

1.3.4.2. Hileyi Önlemek

Etkin bir şekilde planlaması yapılan ve bu planların uygulandığı denetim hata ve hileleri göstermekle kalmaz, bunları önleyici yönde etki eder. Bu denetimin moral etkisidir. Çalışanın yaptığı işlerin ileride bir denetçi tarafından kontrol edileceğini bilmesi, usulsüz davranmamasına, özellikle hata ve hile yapmaktan kaçınmasına sebep olur (Gürbüz, 1995: 31). Hileli işlemlerin meydana çıkartılmasında kullanılan metotlar aynı anda hileli işlemlerin engellenmesine de katkı sağlar. Hileyi önlemek için kullanılan yöntemler şunlardır (Pehlivanlı, 2011: 45-46):

- Kamera sistemi gibi işletmede kullanılan gözetimler,
- İşletmeye gerçekleştirilen sürpriz denetimler,
- Çalışanların bildiklerini anlatabilecekleri güvenli bir ihbar hattı uygulaması,
- Bordronun kontrolü,
- Yapılan seyahatler ve eğlence giderlerinin kontrolü,
- Satıcıların kontrolü,
- İşletmenin stokları ile duran varlıklarının fiziksel kontrolü,
- İç kontrol sistemi oluşturmak,

- Banka uzlaşmaları,
- İşletme ile uyumlu bir tepe yönetimi oluşturmak,
- Etkili bir iç denetim bölümü oluşturmak,
- Gerektiğinde işletme dışından etkili denetim firmaları ile çalışmak,
- Caydırıcı cezalar uygulamak,
- İşletmenin işleyişi ile ilgili yazılı kurallar oluşturup bunu sürekli geliştirmektir.

Hilenin önlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar ortaya çıkartılmasına göre daha önemlidir. Hileyi daha meydana gelmeden önce önlemek hileden dolayı meydana gelecek zararları önlemenin en önemli yoludur. Çünkü işletmede hile yapılmazsa hilenin ortaya çıkartılması durumu yaşanmayacaktır. Ayrıca hilenin önlenmesi ortaya çıkartma giderlerinden daha az olması nedeniyle işletme için büyük ölçüde maddi kazanım sağlayacaktır. Diğer taraftan işletme için sağlanacak prestij ise hepsinden önemlidir. Kurum içinde çalışanlar arasında dürüstlük, açıklık ve yardımseverlik anlayışının yaratılması hilenin önlenmesi için yapılan çalışmalardandır (Bozkurt, 2016: 401).

1.4. Hata ve Hile Ayrımı

Muhasebede hata ve hile arasındaki en önemli fark, kasıt faktörüdür. Kasıtlı olarak gerçekleştirilen düzensizlikler hile olarak kabul edilirken, kasıtsız olarak gerçekleştirilen düzensizlikler ise hata olarak kabul edilmektedir. Muhasebe işlemlerinin doğası gereği hileler hatalara göre daha zor ortaya çıkartılmaktadır. Sebebi, hileyi gerçekleştiren kişinin faaliyetlerini gizleme çabasında olmasındandır (Özçelik vd., 2017: 200). Hataların genel olarak işletme çalışanı tarafından kasıtsız, hilelerin işletmenin idaresi ve ortaklarınca istenerek yapıldığı görülmektedir (Erol, 2008: 231).

SPK Seri:X No: 22 6. kısım Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ madde 4'te hata ve hile kavramı arasındaki fark mali tablolardaki yanlışlık, usulsüzlük, hile veya hatalardan oluşabilir. Hileyi hatadan ayıran ana unsur, mali tablolarda hataya neden olan fiilin kasıtlı olarak meydana gelip gelmediğidir.

Muhasebe hilesi ile hatasını birbirinden ayırmak zor bir eylemdir. Muhasebe hatalarının temeli dikkatsizliktir. Bu dikkatsizlik sürekli devam edip kasıt unsuru bulunduğu da ispatlanırsa artık muhasebe hilesinin varlığını göstermektedir (Bayraklı vd., 2012: 77).

Uygulamada oluşan uyumsuzluğun muhasebe hatası ya da muhasebe hilesi olarak adlandırılması için (Irmak vd., 2002: 30-31);

- Düzensizliğin sürekli olarak aynı yönde olması halinde muhasebe hilesinin oluşu,
- Düzensizliğin hesabın karşıtı ile hemen anlaşılabilmesi imkanı varken hatayı gidermek için başka bir hatanın yapılması durumunda muhasebe hilesinin oluşu,
- Büyük işletmelerde küçük miktarlarda düzensizliklerin olması durumunda da muhasebe hatasının oluşu, küçük işletmelerde büyük miktarlarda düzensizliğe müsaade edilmesinde muhasebe hilesinin oluşu,
- Düzensizliğin işletme sahibi, yönetimi veya çalışanları menfaatine, bundan dolayı üçüncü kişilerin dolaylı veya dolaysız olarak zararlı çıkması durumunda muhasebe hilesinin varoluşu kabul edilmektedir.

Muhasebe hataları muhasebe kayıtları üzerinde yapılırken, muhasebe hileleri ise muhasebe belgeleri üzerinden bilinçli olarak yapılır. Yapılan hilelerin hatalardan farkı, belgeler üzerinde kasıtlı oynamalar yapıldığı için muhasebe uygulamaları içinde kolayca ve kendi kendine ortaya çıkması zordur (Alptürk, 2008: 402). Örnek olarak fatura bedeli üzerinde gerçekleşen bir hatada, alıcı taraf ile yapılan uzlaşmada ortaya çıkarken, kayıtlarda gerçekleşen hatalar ise aylık mizanlarda ya da kayıt kontrollerinde ortaya çıkabilir (Özçelik vd., 2017: 199).

İşletmede hileyi gerçekleştiren kişi ya da kişiler kendi adlarına veya başkaları adına bir çıkar sağlama amacındadırlar. Hata yapanlar işletmeye ya da üçüncü kişilere zarar verir. Fakat bunda kendileri için bir menfaatleri yoktur. Ancak hile yapanlar işletme ya da üçüncü kişilere zarar verirken kendi menfaatlerini düşünürler (Dumanoglu, 2005: 349).

1.5. Hata – Hile – Finansal Bilgi Manipülasyonu İlişkisi

Bilgi; işletmeye değer yaratacak bir şekilde kullanılabilen, gruplandırılan verilerdir. (Yörük ve Doğan, 2010: 9). Bu sebeple finans ve muhasebe bölümlerinin kullandığı veriler finansal bilgi şeklinde tanımlanabilir. Finansal bilgi, bir işletmenin muhasebe bölümü sisteminde oluşturulan işletmenin faaliyet, mali durum, çalışma sonuçları ile alakalı, mali bir değeri olan ve denetimden geçerek işletme ve çevresine mali tablo, raporlar ve bunların açıklamaları ile sunulan bilgidir (Özer, 1996: 7).

Manipülasyon; finansal piyasalarda, arz ve talebin sınırlı, genişlik ve derinliğin olmadığı, işlem yapan kişilerin büyük bir bölümünün pazarın yapısı ve hisse senetleri ile ilgili yeterince bilgiye sahip olmadığı, kuralların konmadığı ya da belirlenen kuralların

yeterince anlaşılmadığı zamanlarda ortaya çıkan ve suç unsuru olarak görülen bir vakadır (Yörük ve Doğan, 2010: 31).

Mali bilgilerin hatalı olması işletme ve dış çevresi ile birlikte ülke ekonomisine de büyük zarar verir. Ekonomi bir piramit gibi düşünülürse muhasebe bu piramitin tabanından zirve noktasına kadar tüm basamaklarında bulunur (Özçimen, 2019: 1).

Finansal bilgi manipülasyonu, işletmelerin belirlenen kriterlere uymayan bir biçimde, mali durumu ve çalışmalarının sonuçlarını gerçekte olduğundan farklı göstermek ve muhasebe ilkelerindeki raporlama ile alakalı boşluklardan yararlanmak için şirketin finansal bilgilerinde yapılan değişikliklerdir (Küçüksözen ve Küçükkoçaoğlu, 2004: 4). Finansal bilgi manipülasyonu olarak görülen uygulamarda muhasebe ilkelerinden ve muhasebe standartlarından uzaklaşıldığı net bir şekilde görülmektedir (Tepeli ve Kayıhan, 2016: 248).

Finansal tablo manipülasyonu ile ulaşılmak istenen amaçlar; şirketin hisse senedi değerini azaltmak ya da arttırmak, şirket borçlanma maliyetlerini azaltmak, siyasi ve kanuni düzenlenmelerle oluşan maliyetleri azaltmak, yönetici ücret ve primlerini etkilemek, fon tutarını arttırmak, şirketin ödeyeceği vergi miktarını azaltmak, şirket performansının olduğundan iyi görünmesini sağlamak, düzenli kar elde etmektir (Yörük ve Doğan, 2010: 52).

Akalın (2017: 44)'a göre finansal bilgi manipülasyonun sebepleri;

- İşletme üst yönetim yapılanmasının zayıflığı,
- Bağımsız denetimin olmaması,
- İç denetim sisteminin zayıflığı,
- İşletmelerin ortaklık yapılanması,
- Yöneticilerin menfaatleridir.

1.6. Hata – Hile – Yaratıcı Muhasebe İlişkisi

Yaratıcı muhasebe kavramı mali tablolara yapılan makyaj olarak tanımlanabilir. İşletmenin durumunu mali tablolarda gerçekte olduğundan daha iyi göstermek için yapılan muhasebe uygulamalarıdır. Yaratıcı muhasebe uygulamaları şirketin likiditesini etkilemeden açıklanan karı arttıran ve dengeleyen muhasebe yöntemleri ile yapılır. Yaratıcı muhasebe manipülasyon ve hile tanımlarıyla aynı anlamda kullanılmasına rağmen gerçekte yaratıcı muhasebe, muhasebe tekniklerini kullanarak oluşturulan hileli finansal raporlamalardır.

İşletmeler bu uygulamayı hisse senetlerinin piyasadaki fiyatlarını arttırmak veya finansman giderlerini indirebilmek amacıyla kullanır (Saltoğlu 2003: 108). Yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla şirket kazançları düzenli olarak artıyormuş imajı sağlanmakta ve şirketin çıkardığı hisse senetlerine olan talebin, böylelikle şirket hisse değerlerinin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Bunun sonucunda şirketler kredi kuruluşlarından ucuz ve kolay fon sağlamaktadırlar. Ancak şirketlerin yaratıcı muhasebe uygulamasında bulunduğu açığa çıkmasıyla birlikte şirketin hisseleri değer kaybetmekte ve bu durum da ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Bir şirketin yaratıcı muhasebe uygulamasını kullandığının tespitinden sonra mali tabloları geriye dönük tekrar düzenlenmekte ve şirketin asıl durumu piyasaya açıklanmaktadır (Akyel, 2005: 245).

Aslında “yaratıcı” kelimesi ile bahsedilen muhasebe ilkelerine teknikleri arasından istenileni seçmektir. Yaratıcı muhasebenin kanuni olması, kurallar çerçevesinde yasal boşluklardan yararlanılarak yapılması onu muhasebe hilesinden ayıran en temel faktördür. Yaratıcı muhasebe de aslında kendiliğinde bir muhasebe hilesidir. Hile, tümüyle kanunlara aykırı gerçekleştirilirken, yaratıcı muhasebede işletmeye amaçları açısından uygun olanı seçip işlem yapılmasıdır (Aygün, 2013: 51; Çıtak, 2009: 81-109).

Yaratıcı muhasebe ve muhasebe hilelerinin yakın bir ilişkide olduğunu belirten Mulford ve Comiskey’ e göre yaratıcı muhasebe, işletme etkinliğini ve finansal tablo raporlarının neticelerini etkilemek için, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir biçimde çalışmalarda bulunulması şeklinde tanımlanmıştır (Artar, 2016: 40).

Yaratıcı muhasebe ve hilenin ortak özellikleri; ikisinde de kasıt unsurunun bulunması, mali tabloların gerçekte olduğundan farklı gösterilmesi ve çıkar çevrelerini yanıltma amacıyla olunmasıdır. Ancak iki kavramı birbirinden ayıran; hileli finansal raporlama; muhasebe kurallarına, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, kanunlara bütünüyle ters olmasıdır. Yaratıcı muhasebe de ise muhasebe kurallarına, yürürlükteki mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve kanunlara uygun olmakla birlikte; gelecekte hileye dahil olma olasılığı güçlü uygulamalardır (Ocak ve Güçlü, 2014: 129).

Yaratıcı muhasebe, muhasebe ilkeleri, değerlendirme ölçütleri ve muhasebe uygulamalarındaki kuralların boşluklarından faydalanarak rakamlar üzerinde değişimler yapmak, mali tabloların şeklini ya da bu tablolarda bulunan açıklamaların sunumunu değiştirerek gerçekteki işletme mali durumunu olduğundan farklı göstermek için yapılan faaliyetlerin bütünüdür (Can, 2010: 30; Saltoğlu, 2003: 108). Bu uygulamaya örnek olarak;

2008 yılında General Motors iflas noktasına gelmeden hemen önce, 3 milyar dolar zarar etmesine rağmen, değerlendirme kurallarındaki esnekliklerden ve seçeneklerden faydalanarak, tamamen muhasebe kurallarına uygun bir şekilde 2006 ilk çeyreğinde 1 milyar dolar kazanç açıklamıştır. Aynı uygulamadan faydalanarak 2008 yılında, 30.6 milyar dolar zarar etmesine rağmen bu metotla karını 16.8 milyar dolar olarak göstermiştir (Can, 2010: 31).

1.7. Hata – Hile – Adli Muhasebe İlişkisi

Adli muhasebe, sorgulayıcı yöntemlerle, muhasebe ve işletme yönetimi becerilerini birleştiren, mahkemelerde kanıt niteliğinde kullanılabilecek bilgiler üretme, kompleks finansal problemleri çözme, yolsuzluk araştırması, işletme değerinin belirlenmesi ve her türlü finansal uyumsuzluğun çözümlenmesinde yararlanılan kavramdır (Pamukçu, 2017: 228).

Adli denetim hilenin önlenmesi, tespit edilmesi ve kontrollerinde yaşanan problemler, işletme defterlerinin denetlenmesi mecburiyetini meydana çıkarmış, bu nedenle son zamanlarda işletme yöneticileri ve diğer ilgi duyanlar tarafından adli denetçilere, adli denetim mesleğine gereksinim duymuşlardır (Karausta ve Dönmez, 2013: 67).

Adli muhasebede muhasebe ve hukuk kavraları arasında bağlantı görevi görerek usulsüzlüklerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi amacıyla türlü metot ve teknikler kullanılmaktadır (Dağdeviren ve Mirza, 2017: 209).

Adli ve muhasebe terimlerinin bir araya getirilip kullanılan adli muhasebe kavramında adli, kavramın hukuk boyutunu, muhasebe de işletmelerin ekonomik faaliyetleri neticesinde oluşan hesap işlerini belirtmektedir. Adli muhasebeci veya hile incelemecileri hileleri ortaya çıkarmak için kanıtları bulan, araştırma, tahkikat, denetleme ve kontrolleri gerçekleştiren, gerekli ruhsatlara sahip, suçlu gibi düşünebilen, sezgileri kuvvetli, suçbilimi bilgisi olan kişilerdir. Adli muhasebeciler denetçilerin aksine bir önemlilik eşiği olmaksızın büyük veya küçük olduğu ile ilgilenmeden tüm hile ve uyumsuzlukları en ince ayrıntısına kadar incelerler (Kurt ve Elagöz, 2015: 219; Peterson, 2015: 63).

Adli muhasebe ile hile incelemesi farklı olduğu gibi aynı anda birbiriyle alakalı olan uğraşlardır. Adli muhasebe çalışmaları gelecekte dava ile karşılaşma ihtimali olan, muhasebecilerce gerçekleştirilen ve hile, iflas, değerlendirme ve diğer profesyonel hizmetleri içermektedir. Hile incelemesi ise hem muhasebeciler, hem de muhasebeci olmayanlar

tarafından çalışılmakta ve yalnız hileyi ortaya çıkarmak, hileyi önlemek için yapılmaktadır (Kandemir ve Kandemir, 2012: 40-41).

Adli muhasebeci ya da hile incelemecisi uzmanı adli işlemlerle alakalı kanıt toplamaya çalışmakta, finansal tablolar ile ilgili fikir bildirmemektedir. Adli muhasebeciler mali işlemlerin nedenleriyle ilgilenirken bağımsız denetçiler mali işlemlerin üzerinde durmaktadırlar (Kandemir ve Kandemir, 2012: 43). Adli muhasebe, muhasebe ve hukukun ticari etkinlikler neticesinde meydana gelen hesap işlerinde birlikte çalışmasını, karar verme sırasında ise kesişim noktası olmayı ifade eder (Karacan, 2012: 107).

Adli muhasebe; yönetim, muhasebe, finans bölümlerinde gerçekleşen yasa dışı faaliyetlerde ve kesinleştirilemeyen kararlarda doğruya ulaşabilmek için bilim ve teknolojiden yararlanma olarak görülmektedir. Dava danışmanlığı, uzman tanıklık ya da şahitlik ve hile incelemesi adli muhasebenin alanlarından (Rezaee vd., 2016: 107). Adli muhasebe mesleği gelişmiş birçok ülkede kanuni düzenlemelerle faaliyet göstermektedir. Fakat Türkiye’de yasal zemin eksikliğinin olmasından dolayı, mevcut uygulamada bu eksik bilirkişilik çalışmalarıyla giderilmektedir (Tazegül ve Kılıçbey, 2017: 123). Adli muhasebe mesleği üzerine çalışan uzman tanıklar bilirkişiler ile mukayese edildiğinde daha şüpheli, araştırmacı, sezgileri kuvvetli, çözümsel düşünebilen ve etkin iletişim kurabilme becerisi de olan bireyler olduğu görülmektedir. Ülkemizde bilirkişilik için çoğunlukla Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavir (YMM) olarak çalışmak yeterliyken, uzman şahitlerin adli muhasebe alanında kendilerini kanıtlayan sertifikalarının olması gerekmektedir (Çankaya vd., 2014: 74).

Adli muhasebeci; yargıya gönderilmiş ve soruşturma başlamış ticari davalara uzman sıfatıyla destek olan kişidir (Atmaca ve Terzi, 2012: 27). Adli muhasebecilik mesleğinin esas olarak ilgilendiği konular;

- Mali belgelerin analizini yapmak,
- Mali kanıtların sunumu ve analizi için yazılımlar geliştirmek,
- Bulguları incelenmek ve raporlamak,
- Duruşmalarda kanıtları desteklemek için görsel veriler sunmak ve kanuni işlemlere destek olmaktır.

Adli muhasebenin temel özellikleri (Terzi ve Şen, 2015: 479):

- Ticari faaliyetler ile hukuk arasında bir köprüdür,
- Toplumsal hakların korumasına yönelik eylemleri içerir,

- Hile ve usulsüzlüklere karşı soruşturma tekniklerini içerir,
- Kanuni ve mesleki konularla ilgilenen faaliyetlerdir.
- Meslek mensuplarının konu hakkında yeterli oranda hukuk, muhasebe, denetim, matematik ve teknoloji gibi konularda bilgili olmalıdır.

1.8. Literatür Taraması

İşletmelerin finansal tablolarındaki bilgiler ile ilgili yapılan hata ve hile kavramları üzerinde birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Muhasebede hata ve hile konuları ile ilgili farklı amaçlarla yapılmış çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Dikmen ve Köksal (2019) tarafından yapılan çalışmada; sosyal bilimler meslek yüksekokulunda muhasebe dersi alan öğrencilerin hile yapmaya meyilleri ile demografik özelliklerinin bir farklılığa neden olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bunun için Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu bünyesinde eğitim görmüş 359 öğrenciden anket yoluyla bilgiler toplanmıştır. Bu veriler sonucunda, öğrencilerin cinsiyetlerini ve bölümleri arasında istatistiksel olarak fark olduğu tespit edilmiştir.

Özçimen (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada; muhasebe meslek mensuplarının muhasebe manipülasyonuna yatkın olup olmadıkları araştırılmıştır. Bu amaç kapsamında Bursa ilinde çalışan meslek mensupları ile anket çalışması yapılmış ve veriler yorumlanmıştır. Yapılan çalışmada meslek mensuplarının çalıştıkları mükelleflerin çıkarları ve onların baskısı sonucunda muhasebe manipülasyonuna yatkın oldukları gözlemlenmiştir.

Uyar ve Erdoğan (2019) tarafından yapılan çalışmada; hata ve hilelerin önüne geçmek için SPK'ya tabi olan işletmelere verilmiş idari para cezaları ve bunların nedenleri incelenmiştir. Çalışmada, toplamda 59 şirkete ve bunların yönetim kurulu üyelerine ayrı kesilen idari para cezası tutarları tanımlanmış ve çalışmada sözü geçen cezaların tutarlarının yüksek ve tatmin edici olduğunu gözlemlenmiştir.

Çopuroğlu ve Korkmaz (2018) tarafından yürütülen çalışmanın amacı; finansal bilgileri kullananların hatalı bilgiler edinmesini önlemek ve yatırımcıların doğru kararlar almalarına ilişkin dikkat edilmesi gereken konuları ortaya koymaktır. Çalışmada, muhasebe manipülasyonunu önlemek amacıyla hata ve manipülasyon arasındaki farklar ele alınmış; kayıtlar üzerinden yapılan işlemler, manipülasyonunun gerçekleşme nedenleri, metdoları ve teknikleri açıklanmıştır.

Kaya (2018) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe çalışanlarının muhasebe bilgi sistemine bakışlarını belirlemek ve değerlendirmek amacıyla Elazığ ilindeki faaliyet gösteren meslek mensuplarına anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada frekans, standart sapma, ortalama, Levene Testi ve Tek yönlü Anova testleri uygulanmış ve sonucunda, muhasebe meslek mensupları arasında demografik değişkenler yönünden anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Kılıç ve Anadolu (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada; dijital ortamlarda yapılan muhasebe uygulamalarının, ortaya çıkabilecek hilelerin önlenmesinde etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında çalışmada, muhasebe uygulamalarını kullanan 53 meslek mensubu ile anket tekniği kullanılarak veriler elde edilmiş ve muhasebede web temelli yazılımların kullanılması bilgi güvenilirliğini olumlu yönde etkilediği, denetim ve kontrolünü kolaylaştırdığı, hileli faaliyetlerin meydana çıkarılmasının kolaylaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ömürbek ve Durgunböcü (2018) tarafından yapılan çalışmada; muhasebe çalışanlarının muhasebe hata, hile ve vergi denetimi ile alakalı tutumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesine çalışılmıştır. Bu sebeple Isparta ilinde çalışan meslek mensuplarına yönelik anket çalışması yürütülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda; dikkatsizliğin çalışanlarda en önemli hata nedeni olduğu, en fazla görülen hata nedeninin fatura almamak yada kesilen faturayı vermemek olduğu görülmüştür. Meslek mensuplarında en çok karşılaştıkları muhasebe hilelerinin ise bilanço maskeleymesi yöntemine başvurmaları olduğu tespit edilmiştir.

Al-Sharif vd. (2017) çalışmasında; Yunanistan'da 2008 yılındaki krizden sonra uygulanmaya başlanan denetim standartlarına yönelik algıların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda muhasebe mesleğini icra eden 25 muhasebeciye sorular yöneltilerek uygulama gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ülkede şeffaflığı vurgulayan bir denetim sisteminin söz konusu olduğu ve denetçilerin Uluslararası Muhasebe Standartları ile ilgili uygulamaları gerçekleştirebilecek nitelikte olduklarını savundukları belirlenmiştir.

Aslan vd. (2017) tarafından yürütülen çalışmada; muhasebe hileleri ve hataları arasındaki farklar üzerinde durulmuş, Yalova ilinde çalışan 46 meslek mensubuna muhasebe hata ve hile sebepleri ile bu hata ve hilelerin meslek ahlakıyla ilişkisi üzerine anket çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucuna göre hata ve hileler üzerinde denetimin etkisi

olduğu ve katılımcıların çoğunluğu meslek ahlak kuralları içerisinde kurallara uygun davrandığı gözlemlenmiştir.

Dağdeviren ve Mirza (2017) tarafından yapılan çalışmada; gün geçtikçe önemi artan adli muhasebecilik çalışanlarından bağımsız meslek mensuplarının, adli muhasebe ile alakalı tutumlarını belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Ege bölgesinde faaliyetlerini yürüten muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmış ve sonucunda çalışanların adli muhasebe ile ilgili yüksek farkındalık düzeylerinin olduğu saptanmıştır.

zelik vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada; muhasebe çalışanlarının hata ve hile algıları tespit edilmeye çalışılmıştır . Konu teorik olarak incelenmiş ve Batı Akdeniz Bölgesi'nde muhasebe çalışanlarına bir anket araştırması yapılmıştır. Yapılan alışma sonucunda muhasebe hata ve hileleri konusuna katılma düzeylerinde; cinsiyet, yaş, unvan, öğrenim durumu gibi özelliklerin, mesleki deneyim üzerinde bir farkın olmadığı yargısına varılmıştır.

Artar (2016) tarafından yapılan çalışma ile; hile ve yaratıcı muhasebe konuları ele alınmış, Türkiye'de kural esnekliklerinden ve yasal boşluklardan faydalanarak yapılan yaratıcı muhasebe uygulamaları araştırılmıştır. Çalışma kavramsal nitelikte olup bu iki kavram arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin açık bir şekilde anlaşılması için Türkiye'de gerçekleşen yaratıcı muhasebe uygulamaları örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Aytekin vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada; muhasebe meslek mensuplarının hata ve hilelere yönelik fikirleri ve hile belirtileri ile ne kadar fazla karşılaştıkları açıklanmıştır. Çalışmanın sonucunda; satıcı faturalarına yapılan çift demeler, günlük nakit tahsilat kayıtları ile banka raporları arasında farklılıklar, belirli satıcılara ödeme yapılma konusunda diğer satıcılara göre farklı davranılması gibi hile durumlarına sıkça rastlanıldığı belirtilmiştir.

Doğan ve Nazlı (2015) tarafından yürütülen çalışmalarında; muhasebe hata ve hilelerin saptanması ve bunların engellenmesine, işletme tepe yönetiminin sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda işletme yöneticilerinin muhasebe hata ve hile ile ilgili yargıları ve bunların nlenmesine yönelik sorumluluk düzeyleri ile cinsiyet, yaş, eğitim, meslekte çalışma süreleri gibi demografik özellikler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Karausta ve Dönmez (2013) çalışmasının amacı; işletmelerin konumuna, büyüklüğüne ve sektörüne bakılmadan, Türkiye’deki mesleki hilenin mevcudu ve işletmelerin adli denetime gereksinimi olup olmadığını göstermektir. Çalışmanın sonucunda; Türkiye’de mesleki hilenin varlığı, işletmelerde yaşanabilecek hilelerin engellenmesi ve saptanmasında adli denetim uygulamasının fayda sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Mengi (2013) çalışmasında; işletmede gerçekleşen ve büyük zararlara sebep olan hilelerin sorgulanması ve ortaya çıkartılması aşamalarında sözel olmayan dilin kullanımını açıklamaktadır. Çalışma kavramsal bir nitelikte olup; işletme hilelerinin ortaya çıkarılması ve araştırılması aşamasında, profesyonel bir iş olan beden dili analizinin yararlı bir yöntem olarak kullanılmasından bahsedilmektedir.

Açık (2012) tarafından yapılan çalışmanın amacı; muhasebe işlemlerinde gerçekleşen hata ve hileler, hangi amaçla yapıldıkları, hangi yöntemlerin kullanıldığı ve vergi kanunları yönündeki durumu ile ilgili literatürde bulunan farklı bakış açılarını ortaya koyarak, işletmelerin uygulamalarına katkı sağlamaktır. Yapılan çalışma kavramsal nitelikte olup muhasebede hata ve hileleri vergi hukuku yönünden ele almıştır.

Hatunoğlu vd. (2012) tarafından yapılan çalışma; literatüre işletmelerdeki muhasebe hata ve hilelerinin engellenmesinde, iç kontrol sisteminin etkisi hakkında katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma kavramsal nitelikte olup; muhasebe hata ve hilelerinin engellenmesinde etkin bir iç kontrol sisteminin bulunmasının önemi vurgulanmıştır.

Kandemir ve Kandemir (2012) tarafından yapılan çalışmanın amacı; muhasebe ve denetim alanında literatür çalışması yaparak, yeni yöntemlerin nasıl daha etkili bir biçimde kullanılabileceğini ortaya koymaktır. Çalışma kavramsal nitelikte olup, sağlıklı bir işletme yönetimi için iç kontrol yapıları kurup, işletmede geleneksel ve çağdaş yöntemlerin beraber kullanımını hakkında bilgi vermektedir.

Mengi (2012) çalışmasında; hilenin temel kavramlarına, çalışanları hile yapmaya iten sebeplere ve işletmelere zarar veren hile olaylarının nedenlerinin anlaşılabilmesine katkıda bulunma amacındadır. Çalışmada işletmelerde hile olaylarını engellemek için, iç kontrol yapılarının kuvvetlendirilmesi ve denetim görevini gerçekleştiren denetçilerin yetkinliklerini kötüye kullanmamaları sonucuna ulaşmıştır.

Terzi (2012) çalışmasında; muhasebe denetimi sırasında işletmelerde yapılan hilelerin tespitinde faydalanan veri madenciliği yöntemi ve bu yöntemin nasıl yürütüleceğinin araştırılması olup, denetim sürecinin aşamalarında, hangi veri madenciliği yönteminin yürütüleceği belirtilmiştir. Hilelerin tespiti ve önlenmesinde büyük miktarda verilerin çözümlenerek, anormal olan verilerin tespit edilmesinde veri madenciliği metodu kullanılmasının işletmelere avantaj sağlayacağını belirtmiştir.

Varıcı (2012) çalışmasında; kavramsal olarak hile, hileli finansal raporlama ve denetçilerin sorumluluklarından bahsetmiş, Borsa İstanbul'da faaliyette bulunan bazı işletmelerin denetim raporları incelenerek, hileli işlemlerin denetçiler aracılığıyla tanımlanması şekli ve bu işlemlerin hangi raporlar ile sunulduğu araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; denetçilerin bir bölümünün mesleki ve sosyal anlamda görevlerini ifa etmedikleri belirlenmiştir.

Güney ve Bozkurt (2011) tarafından yapılan çalışmada; hata, hile ve etik kavramları incelenmiş; staj aşamasında çalışanların muhasebe hata ve hileleri karşısında tutum ve davranışları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda meslek odalarının; onlara yüklenen misyonu tam olarak yerine getirmediği, sorunların giderilmesi amacıyla stajyerleri ve meslek üyelerini kapsayan eğitim, konferans ve seminerler gerçekleştirmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Uyar ve Küçük Kaplan (2011) tarafından yapılan çalışmanın amacı; haftalık yayınlanan SPK bültenlerinde, şirketlerin mali tablolarında tespit edilen hata veya hilelerin, şirketlerin hisse senetlerinin değerini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda beklenilenin aksine; şirketlerin getirileri hata ve hile bildirimlerinden etkilenmediği, yatırımcıların şirketleri değerlerken mali tablolarındaki hata ve hile durumlarını dikkate almadıkları görülmüştür.

Altıntaş (2010) tarafından yapılan çalışmada; hata ve özellikle hile kavramları üzerinde durulmuş, bu kavramlarla ilgili ülkemizde ve dünyadaki düzenlemelerden bahsedilmiştir. Çalışmada işletme içi sahtekarlık ve özellikleri kavramına da değinilmiştir. Yapılan bu çalışma kavramsal bir nitelikte olup hata ve hileleri boyutlarıyla incelemiştir.

Çatıkkaş ve Ercan (2010) tarafından yapılan çalışmada; muhasebede temel kavramlardan olan hata ve hile açıklandıktan sonra; hile kaynaklı kayıpların en aza indirilmesi için, proaktif yaklaşımlar ve hile denetiminde teknolojinin kullanımına yönelik

geliştirilen yöntemler incelenmiştir. Yapılan çalışma kavramsal nitelikte olup, muhasebede hata ve hilenin ortaya çıkarılmasının zorluğu ele alınmıştır.

Çıtak (2009) tarafından yürütülen çalışmada, özünde hile olan yaratıcı muhasebe uygulamaları, yaratıcı muhasebenin nasıl ve ne amaçla yapıldığı, teknikleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışma kavramsal nitelikte olup hile kavramı ile yaratıcı muhasebe ilişkisi incelenmiştir.

Erol (2008) çalışmasında; yolsuzluk kavramı, yolsuzluğun risk faktörleri ve denetimden beklentiler ele alınmıştır. Çalışma kavramsal nitelikte olup, küreselleşen dünya ile işletmelerde yaşanan yolsuzlukların, ekonomik faaliyetlerinde bağlantılı olan tüm ülkeleri etkilediğinden bahsedilmiştir.

Sağlar ve Kandemir (2007) tarafından yapılan çalışmada; Enron olayı literatürünün taranmasıyla dersler çıkarılmasını amaçlamaktadır. Çalışma kavramsal bir nitelikte olup; olayın sistematik bir hata olduğunu, benzer hataları önlemek ve üstesinden gelmek için uygulanacak politikalar hakkında genel bilgiler vermektedir.

Dumanoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada, hata ve hile tanımları, farkları incelenip, ele alınan bir hile fiilini faktörleri ile beraber değerlendirmektir. Yapılan çalışma sonucunda, araştırılan vakada baskı, fırsat ve haklı gösterme faktörlerinin sebeplerinden ve iç kontrol eksikliği ile meydana gelen durum incelenerek, gereken önlemlerin alınmamasının yeni hile ve suistimallere uygun ortam yarattığı belirlenmiştir.

Durtschi vd. (2004), çalışmada Benford'un yasaları kapsamında gerçekleştirilen dijital analizin nasıl etkin gerçekleştirilebileceği ve denetçilerin hangi konularda dikkatli olması gerektiğini göstermek istemiştir. Çalışma sonucunda Benford'un yasaları kapsamında gerçekleştirilen dijital analiz ile şüpheli hesapları tespit etmede oldukça başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Sipahi (2004) tarafından yapılan çalışmada amaç; hile riskini oluşturan faktörleri SAS 82 çerçevesinde açıklamaktır. Çalışma kavramsal bir nitelikte olup, hile risklerini denetimin etkinliği üzerinden açıklanmaya çalışmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİNİN ROLÜ

İşletmelerin sunmuş oldukları bilgilerin hata ve hileden arındırılarak doğru ve güvenilir şekilde kamuoyuna sunulması amacıyla denetim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Finansal tablolardaki bilgiler üzerinde gerçekleştirilen denetim faaliyeti ile bilgi kullanıcıları daha doğru kararlar alabilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde muhasebe ve denetim ilişkisine, muhasebe denetimi kavramı ve özelliklerine, muhasebe denetimi türlerine, muhasebe hata ve hileleri ile muhasebe denetimi ilişkisine ve literatür taramasına yer verilmiştir.

2.1. Muhasebe ve Denetim İlişkisi

2000'li yıllardan itibaren ekonomik faaliyetlerin artması nedeniyle işlemlerin karmaşıklaşması, piyasada çok çeşitli bilgilerin olması ve bilgi sağlayıcılarının taraflı tutumlarından dolayı işletmelerin bildirdiği mali tabloların güvenilirliği sorgulanmakta ve işletme hakkında bilgi edinmek isteyenlerin güvenilir verilere gereksinimleri artmaktadır. Bu nedenlerle bilgi kullanıcıları standartlara uygun olarak hazırlanmış bilgiyi elde edebilmek için bağımsız denetime ihtiyaç duyarlar (Selimoğlu vd., 2014: 2-4).

Muhasebe işlemleri sonucunda ulaşılan bilgilerin güvenilir olması ve gerçeği gösteren mali tablolar ve raporlar aracılığıyla işletme dış çevresine sunulması, ilgililerin doğru finansal kararlar almaları açısından önemlidir. Fakat çoğu paydaş bu raporların hazırlanması sırasında sürece dahil olamadığı için hazırlanan raporlara güvenmek zorundadır. Bu yüzden denetim konusu ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2018: 3066).

Mali tablolar onları kullananların ekonomik kararlarını verirken yararlanmaları için işletmenin ekonomik durumu ve performansı hakkında bilgi sağlamaktadır. İşletme ve işletme dışı çevreler arasında güven yaratılması bir mecburiyettir. Bu güvenin oluşturulabilmesi için işletmelerin sunduğu verilerin tarafsız ve bağımsız kişilerce denetimi ile mümkündür. (Saraç, 2017: 373-374).

Muhasebe ile denetim sürecinin amaçları ve metotları arasında önemli farklılıklar bulunur. Muhasebe; ekonomik verilerin üretildiği sistemdir. Burada sistemin girdileri verilerdir. Veriler sistemde kaydedilir, sınıflandırılır ve mali raporlar ile ilgililere sunulur.

Denetim ise; muhasebedeki aşamaları gözden geçirerek, muhasebeden elde edilen verilerle oluşturulan mali tabloların, gerçeği yansıtıp yansıtmadığını belirleme amacıdır (Ergin, 2012: 16-17).

Denetim; belirli bir ekonomik zamana ve birime ilişkin bilgilerin doğruluğunu, güvenilirliğini incelemek için bu bilgilerin standart kriterlere uygunluğunu taraf olmadan araştıran, sonuçları yorumlayarak ilgililere raporlar ile ileten sistematik bir çalışmadır. Bu tanım doğrultusunda denetim faaliyetleri; özel olarak belirlenmiş bir ekonomik birimi veya dönemi ele alır, bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ile ilgilenir, konusunda uzman ve bağımsız bir kişiye yürütülür, karşılaştırma, kanıt toplama ve değerlendirme yapılan, çalışmaların sonucunda rapor düzenlenen bir eylemdir (Ergin, 2012: 8-9). Denetim; işletme faaliyetinin planlanması, programlanması, yürütülmesi ve verilerin raporlanması sürecidir (Altuğ, 2000: 3). Olması gereken ile olanın karşılaştırılması ve bunların arasındaki olumsuz farkların saptanarak düzeltici önlemlerin alınmasıdır (Mucuk, 2018: 171). Muhasebe sistemlerinin karmaşıklığı, çıkar çatışmaları, alınacak kararlardaki bilgilerin önemi denetimi zorunlu kılan faktörler arasındadır (Durmuş ve Taş, 2008: 6)

Muhasebe ve denetim sistemi, bir çok gerekliliği karşılamak üzere faaliyet göstermekle birlikte en temel konuları şunlardır (Saraç, 2017: 375):

- İşletmenin geleceği ve mali pozisyonu ile ilgili bilgi temin etmek.
- Yatırım kararları için temel olarak kullanmak.
- İşletme vergi miktarını hesaplamak.
- Planlama yönünden işletme başarısı ile alakalı ulusal ve uluslararası parametreleri sağlamaktır.

Denetim, mali olaylar ve ticari faaliyetlerin başlaması ile hayatımıza girmiştir. Ticari bir faaliyet veya mali bir olay meydana gelmişse, denetimin söz konusu olması kaçınılmazdır. Denetim (Erdoğan, 2002: 55-56);

- Denetimi oluşturan, gerçekleşmiş ekonomik olayları ve sonuçlarını belirlemek,
- Verileri gerçeklik, doğruluk, yasallık, netlik ve tarafsızlık gibi denetim ilkeleri çerçevesinde genel kabul görmüş denetim standartlarına göre karşılaştırmak,
- İleride yaşanabilecek hataların önlenmesi için, denetimlere özel standartlar geliştirerek, işletmeler ve işletme ile alakadar kişileri yaptıkları yatırımlar hakkında bilgilendirmek,

- Muhasebe denetiminin güvenilir olmasına yönelik denetim tekniklerinden yararlanarak, olması gereken ile olan arasındaki değişimleri saptamak,
- Bulguları ve sonuçları kullanarak tarafsız bir yargıya ulaşmak ve çıkar gruplarına aktarmak için kullanılan sistematik bir çalışmadır.

Denetim kavramı hakkında sözü edilen ana unsurlar (Yılancı vd., 2013: 1-2):

Denetimin konusu: Denetim faaliyetleri belirli bir plan dahilinde birbirini izleyen aşamalar şeklinde gerçekleştirilir. Denetim yapılabilmesi için öncelikle denetimin konusunu oluşturacak bazı verilerin meydana gelmiş olması gereklidir. Bunlar, mali tablodaki bilgiler, işletmelerin faaliyetleri veya kişilerin yapmış oldukları işlemlerin sonuçlarıdır.

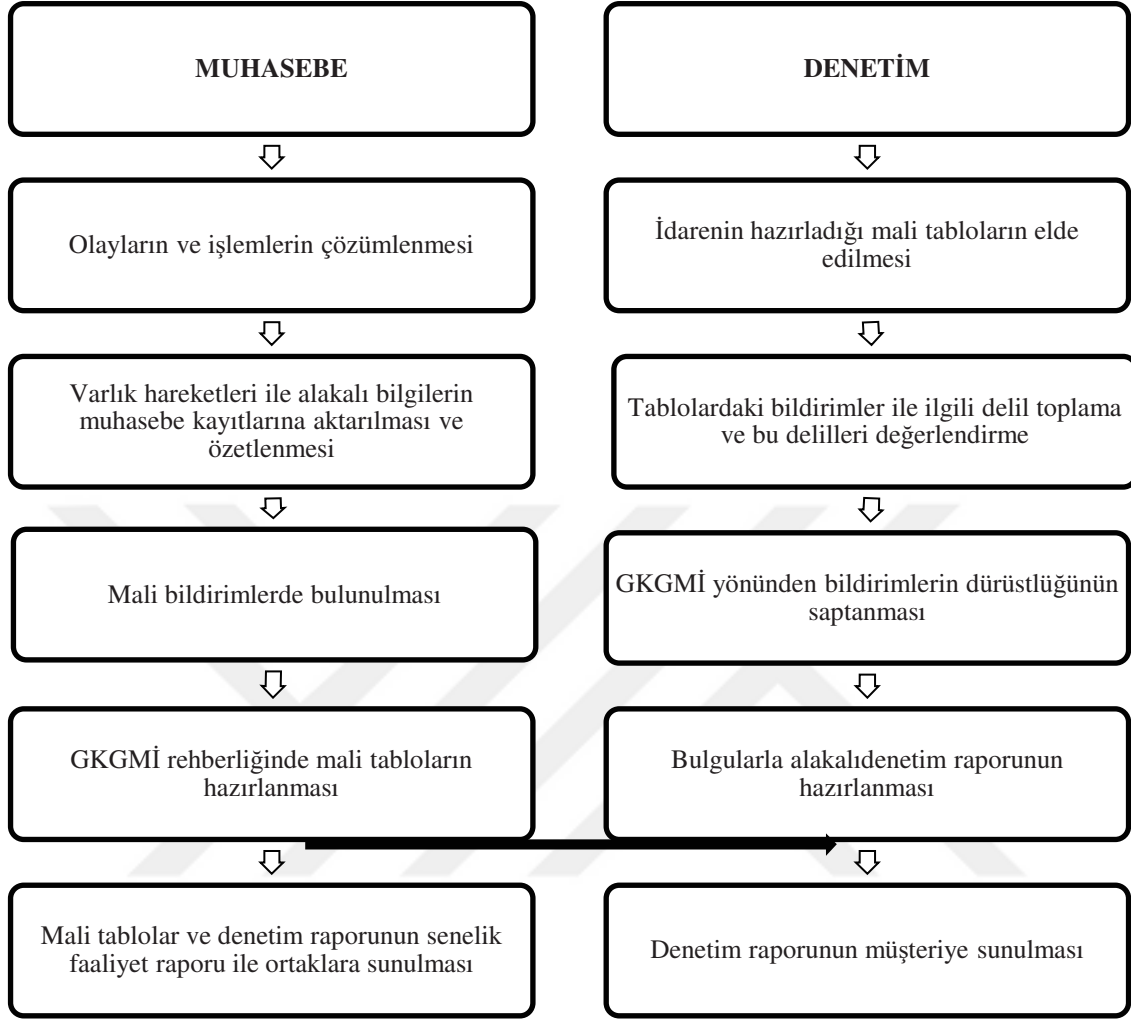
Önceden belirlenmiş kriterler: İşletme politikaları, anlaşmalar, genel kabul görmüş muhasebe kavram ve ilkeleri, işletmenin kendi belirlediği hedef, performans ölçütleri ve yasalardır.

Tarafsız olarak kanıt toplama: Denetçinin, denetimin konusu olan faaliyet, bilgi veya diğer işlemlerle ve bunların sonuçlarıyla doğrudan bir ilgisinin olmayıp, nesnel bir şekilde çalışmasını ifade eder.

Bulguların ilgili taraflara aktarılması: Elde edilen sonuçların raporla, denetim yapılması için görev alınan işletme veya konuyla ilgili kişilere ve kurumlara iletilmesidir.

Muhasebesiz denetim dayanaksız, denetimsiz muhasebe sağlamasız olarak ifade edilebilir. Denetim için kanıt ve dayanak olarak kullanılan muhasebe verileri oldukça fazladır. Her çeşit muhasebe belgesi ve bilgisi, denetim açısından kanıt olma özelliğine sahiptir. Başarılı bir şekilde denetim yapabilmek için güçlü muhasebe temeline ihtiyaç duyulur (Haftacı, 2016: 44).

Bu anlamda muhasebe ile denetim arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Denetim ve muhasebe arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 2.1. Denetim ve Muhasebe Arasındaki İlişkisi

Kaynak: Erdoğan, Murat (2002). Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği. Doğu Üniversitesi Dergisi, 5, 51-63.

2.2. Muhasebe Denetimi Kavramı ve Özellikleri

Muhasebe denetiminin temel amacı, işletme dış çevresine işletme ile ilgili kullandıkları verilerin güvenilir olup olmadığı ile ilgili bilgi sağlamaktır.

Muhasebe denetimi; ticari birim ve olaylarla ilişkin bilgilerin daha önce belirlenmiş kıstaslara uygunluğunu incelemek ve neticeleri ilgililere ulaştırmak için yansız bir şekilde kanıtları elde eden ve bu verileri değerleyen sistemli bir süreçtir. Muhasebe denetiminde amaç, işletmeye ait muhasebe işlemleri ile ilgili bir kanaate ulaşmaktır (Güredin, 2014: 11).

Muhasebe denetimi, çalışanların ya da işletmelerin yaptıkları aksaklıkları ve hataları araştıran savunma sistemidir. Muhasebe denetimi ile iç kontrol sistemleri ve muhasebe

sistemleri denetlenmektedir. Denetim neticesinde işletmelerin eksikleri belirlenmekte ve sonuç raporları işletmeye öneri mektubu ile bildirilmektedir (Tayman ve Tekşen, 2019: 456).

Muhasebe denetiminde temel olarak yapılması gereken işlevler aşağıdaki gibidir (Haftacı, 2016:45):

- Muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkarmak,
- Muhasebe hata ve hilelerini önlemek,
- Denetimi yapılan mali tablolar ile ilgili rapor vermek,
- Denetlenen işletme yönetimine öneriler vermektir.

İşletmenin mali tablolarının bağımsız bir denetçi tarafından, doğruluğu ve güvenilirliği konusunda güvence vermek için sistemli bir şekilde çalışması olarak açıklanan muhasebe denetiminin esas konusu mali tablolar ve bu tabloların içeriğidir (Yılcı vd., 2013:3). Bu tanımlardan yola çıkarak muhasebe denetimi için;

- İktisadi bir birimin belirli bir dönemini inceler,
- Denetlenecek verilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğu karşılaştırılır,
- Denetçi çalışmalarında objektiftir,
- Denetçi alanında uzmandır,
- Denetçi konu ile ilgili denetim tekniklerini uygulayarak kanıt toplar, yorumlar ve raporlar.

Muhasebe denetiminin ilk olarak nerede kullanıldığını net bir şekilde ifade etmek pek mümkün değildir. Sadece eldeki bilgiler ışığında gelişimini görme olanağımız vardır. Muhasebe denetiminin bu tarihsel gelişimini bilmek bugün ve ileride gelişebilecek olaylar ile meydana gelecek değişimleri algılamamıza destek olacaktır. Çünkü her meslek gibi denetim de çevresel farklılıklara uyum için zamanla değişim göstermiştir. Tabloda bu değişimler belli zaman dilimleri açısından ele alınmıştır (Güredin, 2014: 14).

Tablo 2.2. Denetimin Tarihsel Gelişimi

Zaman Dilimi	Denetim Yaklaşımı	Denetimin Amacı	İlgi Duyanlar
Sanayi Devrimi	%100'lük bir araştırma	Yanıltmaların olması	İşletme sahipleri
Sanayi Devrimi ile 1900'lü Yılları Arası	%100'lük bir araştırma	Yanıltmaların olması	Ortak ve borç verenler
1900-1930'lü Yılları Arası	%100'lük bir araştırma ve örnekleme başvurma	Bilanço ve gelir tablolarının doğruluğunu onaylama	Ortaklar, devler ve borç verenler
1930'dan Günümüze	Finansal verilen örnekleme yoluyla araştırılması	Finansal tabloların doğruluk ve dürüstlüğü hakkında bir görüş oluşturma	Ortaklar, borç verenler, devlet, sendikalar ve tüketiciler

Kaynak: Güredin, Ersin (2014). *Denetim ve Güvence Hizmetleri, SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, s. 14.

İşletmeler faaliyetleri sonucunda oluşan işlemlerini, kendi organizasyon yapısı içinde denetlemenin yanında devlet, vergi alacaklarını güvende tutmak ve işletme ile dışarıdan ilgilenen kişi ve kuruluşlara güvenli bilgi sağlamak için işletmeleri denetler (Bakır, 2012: 2-3).

İşletmelerde gerçekleştirilen her denetimin muhakkak muhasebe birimi ile ilgili olması beklenemez. Fakat genellikle denetçiler faaliyet, verimlilik ya da vergi denetimi yaparken mutlaka muhasebe biriminin bilgisine başvururlar. Denetçiler bunu gerçekleştirirken (Güçlü, 2013: 9-10);

- İşletme faaliyetleri ile belgelerin uygunluğunu,
- Tutulan kayıtlar ve belgelerle hazırlanan mali tabloların uyumunu,
- Mali tabloların ve belgelerin uygunluğunu denetleyebilirler.

2.3. Muhasebe Denetimi Türleri

Denetim kavramının tanımlanmasının ardından muhasebe denetiminin, genel denetim içindeki yerini belirlemek ve denetimin temel unsurlarını incelemek için denetim

türlerinin belirlenmesi gerekir (Yılcı vd., 2013:2). Denetimde ulaşılmak istenen amaca göre denetimin türü belirlenir ve bu koşula uygun karşılaştırma ölçütleri oluşturulur (Haftacı, 2016: 6).

Nitelikli denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için uygun bir denetim programının oluşturulması, doğru denetim tekniklerinin kullanılması, tüm görev ve sorumlulukların belirlenmesi gerekmektedir (Gönen ve Rasgen, 2016: 94).

Muhasebede denetim türleri; amaçlarına göre, kapsamına göre, yapılış nedenlerine göre, yapılış zamanına göre ve denetçinin statüsüne göre denetim olmak üzere beş başlık altında incelenmektedir.

2.3.1. Amaçlarına Göre Denetim

İşletmede denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde finansal tabloların muhasebe ilkelerine uygunluğunun, işletme yönetimin belirlediği politika ve prosedürlere uygunluğunun ve işletme faaliyetlerinin etkinliğinin belirlenmesi gibi amaçlar söz konusudur. Bu amaçlar çerçevesinde denetim türleri; mali tablolar denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi olarak üçe ayrılır.

2.3.1.1. Mali Tablolar Denetimi

Mali tablolar denetimi muhasebede denetimin başlama noktasıdır. Mali tablo denetiminin konusunu, işletmelerin faaliyetleri sonucu düzenlediği mali tablolar oluşturur. İşletmenin mali tablolarına karşı güvenilirliği sağlamak, gösterilen verilerin gerçek durumu yansıtmayı yansıtmadığını ispatlamak amacıyla yapılan denetimdir. Mali tablolar denetimindeki amaç, gerçek dışı beyanların tespit edilmesi ve bunların giderilerek tablolara güvenilirlik kazandırmaktır. Denetimi gerçekleştirenin tam bağımsız olarak mali tablolar ile ilgili bir görüşe ulaşması ve sonuçları ilgililere bildirmesidir (Öztoprak, 2017: 9).

Mali tablo denetiminde işletmenin bilançosunun ve gelir tablosunun muhasebe ilkelerine ve yasalara uygun bir biçimde düzenlenip düzenlenmediği denetlenir. Bu denetimde enflasyon uyarması, gelir tablosu ve bilanço dipnotları, varlıklara karşılık ayırma metotları, önceki ve cari dönem verilerinin mukayeseleri göz önüne alınır (Güçlü, 2013: 4-5). Mali tablolardaki bilgi, fatura, gider pusulası, makbuz gibi belgelerin işletme defterlerine kayıt şekilleri ve bu kayıtların mali tablolara doğru ve düzenli aktarılıp aktarılmadığı incelenmeye çalışılır (Bakır, 2007: 20). Denetiminin sonunda ulaşılan sonuçlar raporlanarak, işletme yönetimine ya da kendisine denetim görevini veren kişilere iletilir.

2.3.1.2. Uygunluk Denetimi

İşletme faaliyetlerinin kuruluş amaçlarına uygun gelişip gelişmediğinin denetimidir. Uygunluk denetiminde, işletme yönetimi tarafından belirlenen yönetmelik, bütçe, emir, talimatname veya işletmenin dış çevresi tarafından belirlenen vergi, iş kanunları gibi işletmeyi daha verimli yönetebilmek için belirlenen mevzuatlara uygun davranılıp davranılmadığı belirlenir (Ergin, 2012: 11). Bu denetime örnek olarak; asgari ücret kurallarına açıklık ve vergi hükümlerine uygunluk, işletmeye yapılan kira ödemelerinin kontrata uygun gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesi verilebilir (Güredin, 2014: 14).

Uygunluk denetimi; denetimin özü açısından en dar ancak kullanıldığı alan bakımından en geniş kapsamlıdır. Bu denetim türünde kapsamı dar ve sadece bir adet kıstas alınır ve faaliyetin bu kıstaslara uygun düzenlenip düzenlenmediği incelenir. Uygunluk denetimi işletme personeli ya da işletme dışı çalışanlar tarafından gerçekleştirilir (Haftacı, 2016: 6).

İşletme dışından kişilerin yaptığı uygunluk denetimine kamu birimleri tarafından yapılan denetimler örnek olarak verilebilir. Vergi idaresindeki yetkililer işletmelerde belli bir bölümü ve belirli vergi kanunlarını baz alarak inceleme yaparlar. Yetkili kurumların çalışanları elde ettikleri bilgileri bağlı buldukları kurumun (Sayıştay, Maliye Bakanlığı, SPK, SGK gibi) ilgililerine iletirler. İşletme personeli tarafından yapılan uygunluk denetiminde denetimi yapan kişiler genellikle müfettiş olarak tanımlanır. İşletme içi çalışanlar yaptıkları denetimler sonunda ulaştıkları verileri işletmenin tepe yönetimine raporlar (Başpınar, 2004: 39-40).

Uygunluk denetiminin kriterleri işletmeler arası farklılık göstermesine rağmen genel olarak belirli başlıklar halinde sınıflanabilir (Erdoğan, 2018: 53);

- Temel mukavele kararları,
- Yönetimce kabul edilmiş iş ve işlem yöntemleri,
- Yönetim tarafından alınan genel veya özel nedenli kararlar,
- Teknik iyileştirmeler,
- Kanunlar ve diğer mevzuatlar,
- İşletme kuralları, yönergelerdir.

2.3.1.3. Faaliyet Denetimi

Mevcut işletme faaliyetlerinin önceden belirlenen usül ve kurallara uygun olup olmadığı faaliyet denetiminin konusunu oluşturur. İşletme faaliyetlerinin etkili ve verimli denetlenmesi amaçlanır (Bakır, 2007: 20).

Faaliyet denetiminde işletmenin faaliyetlerinin ne kadar verimli yürütüldüğü araştırılıp işletme faaliyetlerinin verimliliğini arttırmak, işletmenin hedeflerine ulaşmasında mani olabilecek olumsuzlukları bularak, yönetime destek olma amaçlı sistemli incelemelerdir. İşletmeler hedefleri, verimlilik, karlılık, bütçeler, planlar, performans gibi nesnel ölçütlerle değerlendirilir. Bu şekilde işletmelerin belirlenen hedeflere ne kadar uzakta olduğu görülüp, yönetimin başarı düzeyi saptanabilmektedir. Mevcut tüm olumsuzlukları ve manileri belirleyerek tepe yönetimini destekleme amaçlı sistematik bir incelemedir (Ergin, 2012: 11; Aktürk ve Özgür, 2011: 19).

Faaliyet denetimi işletmenin bütün çalışmalarını içerebileceği gibi bir kısmının denetiminde içerebilir. Organizasyonda denetim yapan kişi işletmenin tüm kaynak değişim hızını, hizmet satışlarını rastgele veya ayrı ayrı araştırabilir (Güçlü, 2013: 5).

2.3.2. Kapsamına Göre Denetim

Denetim faaliyetleri gerçekleştirilirken işletme ile ilgili bütün işlemlerin esas alınıp alınmamasına göre bir sınıflandırma söz konusudur. Bu sınıflandırmada esas alınan kapsam açısından denetim türleri; genel ve özel denetim olarak ikiye ayrılır.

2.3.2.1. Genel Denetim

Genel denetim, oganizasyonun bütün belge ve kayıtları ile muhasebe işlemlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini belirlemek için yapılan bir denetimdir. Bu denetimde işletmenin mali durumunun gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı araştırılır (Gürbüz, 1995: 14). Genel denetim işletmenin gerçek halinin ve muhasebedeki durumunun doğru olup olmadığını inceler. Yapılan çalışmalar mali tablolarda gösterilir. Bu sebeple mali tablolar denetimi genel denetim olarak görülür. Gerçekleştirilen denetim faaliyetlerinin işletmenin tüm faaliyet ve işlemleri ile ilgili bütün muhasebe hesaplarını içermesi halindeki denetimdir (Durmuş ve Taş, 2008: 15).

2.3.2.2. Özel Denetim

Özel denetim, yalnız belli bir işletmenin veya işletmenin bir bölümünün ya da özel durumların denetlenmesi durumudur. Denetimin sadece tanımlı işlerle sınırlı olmasıdır. Muhasebe işlemlerinin tümünü değil, belirli bir konusu ile ilgili gerçekleştirilen ve bir tek incelenen bu konu hakkında görüş bildirip öneride bulunulan sonuçların raporlandığı denetim türüdür (Köksal, 2009: 26). Örnek olarak; birleşme ya da satın almadan önce mahkemenin işletme ile ilgili ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşabilmesi için gerçekleştirilir. Özel denetime kasa, alacaklar ve diğer hesaplardan biri veya yolsuzluk incelemesi gibi sınırlandırılmış denetim çalışmaları gösterilebilir (Gürbüz, 1995: 14). Türedi (2007: 18)' ye göre başlıca özel amaçlı denetim türleri;

- Vergi incelemeleri,
- İşletme birleşmeleri, devir ve satın alma sürecinde yapılan incelemeler,
- İşletmeye ortak olmak için yapılan incelemeler,
- Kredi vermek için yapılan incelemeler,
- Mahkemelerce belirlenen özel incelemeler,
- Devlet otoritelerince yapılan teftiş,
- Yatırım için yapılan incelemelerdir.

2.3.3. Yapılış Nedenlerine Göre Denetim

Denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi işletme yönetimi, dış çevresi veya devlet otoriteleri tarafından istenebilmektedir. Bu açıdan yapılış nedenleri yönünden denetim türleri, zorunlu (yasal) ve isteğe bağlı denetim olarak iki sınıfta incelenmektedir.

2.3.3.1. Zorunlu Denetim

Zorunlu denetim yasal hükümler doğrultusunda düzenlenen, denetime bağlı işletme ve kurumlara mecburi olan denetim türüdür. Yapılacak çalışmaların hangi zamanda, nasıl ve kimin tarafından yürütüleceği, denetimin konusu, nedeni, temelleri yasa ve tebliğlerle net bir biçimde belirlenmiştir. Bu denetime bazı özel işletmelerin, sigorta ve banka şirketlerinin denetimleri örnek olarak verilebilir (Haftacı, 2016: 8).

2.3.3.2. İsteğe Bağlı Denetim

İşletme ya da ilgili çıkar gruplarının isteği üzerine kanuni bir mecburiyet olmadığı halde yapılan denetim çalışmalarıdır. Uygulama açısından zorunlu denetim ile isteğe bağlı denetim arasında büyük bir ayırım bulunmamaktadır.

Özel bir konu ile ilgilenen taraflarca gerçek durumun belirlenebilmesi için yapılır. Bir yolsuzluk şüphesinde, işletmeye kredi verilmeden önce, hisse senedi alımından önce gibi çeşitli zamanlarda isteğe bağlı denetim yapılır. Denetimin sınırlarını denetim talebinde bulunanlar belirler. İsteğe bağlı denetim gerçekleştirilirken denetimi yürütenler yasalara, standartlara, muhasebe ilke ve kurallarına uymak, mesleğinin gerektirdiği özeni göstermek zorundadır (Haftacı, 2016: 8).

2.3.4. Yapılış Zamanına Göre Denetim

Denetim faaliyetinin gerçekleştirildiği zaman da sınıflandırma için bir ölçüttür ve bu denetimler; sürekli (devamlı), ara ve son denetim olmak üzere üç sınıfta incelenir.

2.3.4.1. Sürekli Denetim

Sürekli denetim, denetimi gerçekleştirilen işletmenin muhasebe sürecindeki işlemlerinin düzenli olarak tüm sene denetlenmesi ve gerekli görülen düzenlemelerin uygulanması biçimindeki denetim türüdür. Sürekli denetim devamlılık gösteren bir süreçtir. Bu denetim çalışması genel olarak işletme içi çalışanlar tarafından gerçekleştirilir (Öztoprak, 2017: 11; Bakır, 2012: 26).

Sermaye Piyasası Kurulu yasalarına göre sürekli denetim; genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun bir şekilde, halka açık olan şirketlerin ve SPK gözetiminde olan diğer şirketlerin, sigorta şirketlerinin, aracı kuruluşların, bankaların, menkul kıymet fonlarının, yatırım ortaklıklarının sene sonu mali tablolarının denetlenmesidir (Selimoğlu vd., 2014: 9). Sürekli denetimler zorunlu denetim olabileceği gibi isteğe bağlı şekilde de yapılabilir. Denetim sözleşmelerinin mali dönem sona ermeden yapılmasından dolayı, denetçinin uygun miktarda kanıta ulaşabilmesi ve denetim standartlarının tümünün yapılabilmesi gereklidir (Ergin, 2012: 12).

2.3.4.2. Ara Denetim

Ara denetim; işletme konusu olan çalışmalarının belli dönem aralıklarında denetlenmesidir. Bu denetim aylık, üç aylık, altı aylık gibi kısa dönemler biçiminde belirli tarihlere ayrılması ve bu dönemler göz önüne alınarak hesap sonuçlarının incelenmesi söz konusudur (Bakır, 2012: 27; Gürbüz, 1995: 16).

Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre ara denetim; genel kabul görmüş denetim standartlarına uyumlu bir şekilde hisseleri borsada işlem gören işletmeler, aracı kuruluşlar,

emeklilik fonları şirketleri, menkul ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve fonlarının ara mali tablolarının denetlenmesidir (Selimoğlu vd., 2014: 9).

2.3.4.3. Son Denetim

Bu denetim tam denetim olarak da ifade edilmektedir. İşletmenin hesap dönemi kapatılması sonucu yapılan çalışmalardır (Öztoprak, 2017: 13). Literatürde esas denetim ya da tam denetim olarak da tanımlanan denetim türünde, hesapların kapatılmasına yakın bir zamanda denetim çalışmaları başlamakla birlikte, genellikle esas çalışmalar hesap dönemi kapatıldıktan sonra yapılır (Bakır, 2007: 23; Gürbüz, 1995: 16).

2.3.5. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim

Denetçinin statüsüne göre denetim türlerini açıklamadan önce bu denetimleri gerçekleştiren kişiler hakkında bilgi vermek gerekir. Denetçi; denetim çalışmalarını meslek olarak gerçekleştiren, gerekli bilgiye ve tecrübeye haiz, bağımsız hareket edebilen, yansız ve ahlaklı bir şekilde denetim faaliyetlerini gerçekleştiren kişidir. Denetçinin bilgi birikimi, deneyimi, farkındalığı, şüpheciliği, mesleğinde gösterdiği özen hilelerin ortaya çıkarılması açısından önemlidir (Erdoğan, 2015: 29-30). Denetçileri çalışma biçimlerine göre; bağımsız/dış denetçi, iç denetçi ve kamu denetçisi şeklinde sınıflandırabiliriz (Selimoğlu vd., 2014: 8).

Bağımsız denetçi; herhangi bir kamu kurumuna ya da işletmeye bağlı çalışmayan, uzmanlık sınavında başarılı olup bu faaliyette bulunmak için gerekli hak ve belgeye sahip, uzman bireylerdir. Avukatlar ve doktorlar gibi bir bedel karşılığında çalışan, kendi adına denetim yapan bir serbest meslek çalışanıdır. Bağımsız denetçilerin asıl görevi işletmelerin mali tablolarını denetlemektir (Ergin, 2012: 14; Duman, 2008: 49).

İç denetçi; şirketin organizasyon şemasında olan, yönetim kuruluna veya genel müdüre bağlı çalışan denetçilerdir. İşletmenin kurumsallık, risk yönetimi, iç kontrollerinin yapılması konularında danışma ve denetimler yaparak yönetimi bilgilendiren kişilerdir (Yılancı vd., 2013:3-4).

Kamu denetçisi; kamu kurumlarında çalışan ve kamu adına denetim görevini yerine getiren kişilerdir. Kamu denetçisi hem bireylerin ya da özel şirketlerin hem de kamu kurumlarının denetimlerini gerçekleştirirler (Yılancı vd., 2013: 5).

Denetçinin temel özellikleri (Güçlü, 2013: 8);

- Denetçiliği meslek edinmiş olması,
- Mesleğinde bilgili ve tecrübeli olması,
- Etik değerleri yüksek olması,
- Tarafsız ve bağımsız hareket edebilmesi,
- Sır saklayabilmesidir.

Denetçi raporlarının olumlu ya da olumsuz bir fikir vermesi dışında, bilgilendirici bir rapor olması gerektiği düşünülmektedir. Raporların bu öneminden, dolayı yatırımcılar ve tablo kullanıcıları denetçi raporlarının daha bilgilendirici olmasını istemektedirler. (Yanık ve Karataş, 2017: 59).

Muhasebe bölümü tarafından finansal bilgiler üretilmekte, denetçiler; yönetim tarafından bildirilen mali tabloların doğruları yansıtıp yansıtmadığını denetlemekte ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) da mali tabloları denetleyen denetçiyi gözlemlemektedir (Gökgöz, 2019: 94). Denetim çalışmasını yürüten denetçinin statüsüne göre denetim türleri; bağımsız/dış denetim, iç denetim ve kamu denetimi olarak üç sınıfa ayrılmaktadır.

2.3.5.1. Bağımsız Denetim

Bağımsız denetim, işletme faaliyetlerinin gerçekleşmesi esnasındaki yapılan işlemlerde yasalara ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyulup uyulmadığının belirlenmesidir. Faaliyetler sonrasında yönetim tarafından öne sürülen verilerin, oluşturulan mali tabloların, güvenilir ve gerçek olup olmadığı hakkında işletme ile ilgilenenleri bilgilendirmek amacıyla bağımsız denetçilerin gerçekleştirdiği çalışmalardır. Bağımsız denetimin amacı hata ve hileleri önlemek, ortaya çıkarmak, işletmenin mali tabloları ile alakalı görüş oluşturmak ve denetlenen işletmenin üst yönetimine öneriler sunmaktır (Haftacı, 2016: 8-9).

Bağımsız denetim, denetlenen işletme ile iş ve çıkar ilişkisi olmayan tarafsız kişi ya da kuruluşlar aracılığıyla, kendi adına ve hesabına faaliyet gösteren uzmanlarla gerçekleştirilen denetim türüdür (Ergin, 2012: 13). Bağımsız denetimin yaygın kullanılma alanını mali tablolar denetimi oluşturmaktadır (Gürbüz, 1995: 16).

Bağımsız denetçi, hilenin orta çıkartılması ya da önlenmesinde direkt sorumlu değildir, ancak olası hile yapmayı düşünenler için caydırıcı bir güce sahiptir (Kılıç ve Anadolu, 2018: 63).

Dış denetimin yapılmasında belirtilen ilkelere uyulmalıdır (Fido, 2016: 24).

- Dış denetimi bağımsız denetçiler uygulamalıdır.
- Dış denetim önceden belirlenmiş yönetmelik ve kuralara uygun olarak yapılmalıdır.
- Dış denetim muhasebe kayıtları, defter ve belgeler üzerinden yürütülmelidir.
- Dış denetimin sonucu ulaşılan veriler raporlarla bildirilmelidir.

Bağımsız denetçinin sorumluluklarının önemi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de her gün daha da hissedilmektedir. Bağımsız denetim hizmetinden faydalanan işletmelerin uluslararası boyutlarda yaptıkları ticaret anlaşmaları sayesinde denetim sektörünün gelişimi global unsurlarla belirlenmektedir. Bu yüzden belirlenmiş yerel standartlar uluslar arası kurallar ile uyumlu hale getirilmelidir. Bağımsız denetimin güveli bir biçimde yapılmasına mani olabilecek etkenler bulunur. Bunlar (Erdoğan, 2018: 47-48);

- **Mali çıkarlar:** Kişisel ve maddi çıkarlar yüzünden bağımsız denetim çalışmaları uygun gerçekleşmeyebilir. Aynı zamanda işletme ile denetçi arasındaki önceden mevcut olan yakın iş ilişkisi çalışma bağımsızlığını tehlikeye götürür. Buna örnek olarak mevcut müşteri kaybetme korkusu söylenebilir.
- **Mecburiyetler:** Bağımsız denetim çalışması yürütülürken, denetçinin objektifliğini etkileyecek faktörler çalışmanın düzgün yapılmasına neden olabilir.
- **Müşteri işletme ile mevcut çalışan ilişkileri:** Denetimi yapılan bir işletmede, ileride çalışan olarak işe başlamak bağımsızlığı tehdit eden unsurlardandır.
- **Kişisel ilişkiler:** Denetimi yapılan işletmede sempati duyulan bir yönetici ya da çalışan bulunması denetçiyi kararlarını almakta nesnellikten uzaklaştırabilir.

2.3.5.2. İç Denetim

İşletmeler, kuruldukları amaç doğrultusunda faaliyetlerinin yönünü belirlemek ve amaçlarına ulaşıp ulaşmadıklarını anlamak için de denetim yaparlar. İç denetim; işletme faaliyetlerindeki mali hareketlerin, işletme bünyesindeki denetim birimi ya da özel olarak yetkilendirilen çalışanlar tarafından denetlenmesidir (Güçlü, 2013: 5-6). İç denetçiler işletmenin faaliyetlerini inceleyerek değerlemesini yaparlar ve çalışmalarındaki bulguları yönetime raporla bildirirler. Bu denetime örgüt yapısı büyük işletmeler, özel şirketlerin kendi içlerinde oluşturdukları denetim birimleri, bankaların teftiş kurulları örnek olarak

verilebilir (Gürbüz, 1995: 17). İç denetimi işletmeler kendi bünyesi içerisinde yapması işletmede bir denetleme fonksiyonu olduğunu gösterir.

İç denetim faaliyeti; işlemlerin karmaşık ve yoğun oluşu, işletmeye taraf olanların özel isteği, kanunlar, mevzuatlar ve düzenlemelerde belirtilen gereklilikler, tepe yönetiminin ve denetim komitesinin ihtiyaç duyması durumlarından ortaya çıkmıştır (Gökçen ve Tipi, 2019: 158).

Günümüzde hile ve hile riski, işletmelerin her zaman ve her durumda karşılaşılabileceği, tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan operasyonel bir risktir. Bu risklerin etkili bir biçimde yönetilmesi işletmelerin devamlılığı, prestiji, karlılığı açısından önemlidir. Bu yüzden işletmeler, ortaya çıkması olası hile risklerini belirlemek ve bunlara uygun stratejiler geliştirerek bu riskleri en aza indirmeye çabalarlar. İşte bu noktada iç denetim süreçleri, maddi ve prestij kayıplarının olmaması için tüm işletme faaliyetlerini denetleyerek, yönetime raporlarla bildirirler (Kayıkçıoğlu, 2018: 152).

İşletmede iç denetim zemininin olması, etkili bir iç kontrol sisteminin meydana getirilmesinde büyük görev taşımaktadır. İşletme kaynaklarının zararlara karşı korunup korunmadığını, kuruluş faaliyetlerine, işletme politikalarına uyulup uyulmadığını denetleyen iç denetim faaliyeti, örgütteki kontrollerin verimliliğini belirlemeyi ve bu kontrolleri değerlendirmeyi hedeflemektedir. Aslında iç denetim çalışmaları işletmeyi muhafaza eylemleridir. Bu sebeple iç denetçilerin işletmenin öteki bölümlerden bağımsız olarak, tarafsızca vazifelerini yerine getirmeleri ve doğrudan yönetime rapor vermeleri gerekmektedir (Fido, 2016:24).

İç denetim bağımsız denetim kadar önemlidir. Ancak pek çok açıdan bağımsız denetimden ayrılır. İç denetim; sürekli denetim şeklinde ve zorunlu olarak bir süreye tabi olmayıp işletme tepe yönetimi için, bağımsız denetim ise işletmenin çevresindeki bilgi kullanıcılarına yönelik gerçekleştirilir (Ergin, 2012: 13).

2.3.5.3. Kamu Denetimi

Kamu denetimi devlet kuruluşlarının kendilerine ait denetim Çalışanları tarafından, kamuda bir düzenin oluşturulması ve kamusal hakların korunması için devlet kurumlarının ya da özel sektör işletmelerinin yasa, mevzuat, yönetmelik ve politikalara uygun çalışıp çalışmadıklarını araştırmak için yapılan denetimlerdir (Selimoğlu vd., 2014: 9). Örnek olarak; vergi denetimleri, sigorta şirketleri ve bankaların denetimi, iş güvenliği denetimi

gösterilebilir (Gürbüz, 1995: 17). Ülkemizde bu denetimi gerçekleştirenler; Maliye Bakanlığı, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, SPK, Devlet Denetleme Kurulu, Bankacılık Denetleme Kurulu ve Sayıştaydır (Bakır, 2007: 21).

Yetkilerini ve buna bağlı görevlerini kanunlardan alarak kamu adına, toplumdaki ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla denetim faaliyeti ile görevli kamu personeli ile yürütülen denetimler kamu denetimleridir. Kamudaki denetçiler, kendi işletmelerindeki faaliyetlerinde iç denetim, diğer özel işletmelerde yaptıkları faaliyetlerinde de kamu denetimi görevlerini yerine getirirler (Bozkurt, 2018: 34).

Kamu denetçilerinin görevlerini düzenli bir biçimde yerine getirmeleri sayesinde, devletin ve kamuya tabi olan kuruluşların faaliyetlerini, planlanmış hedef ve bütçelere uygun yürütülüp yürütülmediği denetlenmiş olacak ve sonuçları kamuoyuna duyurulması gerekecektir (Akar ve Gök, 2014: 44).

2.4. Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Denetimi İlişkisi

İşletmelerin sermaye piyasalarına girebilmesi, rekabete karşı güçlü ve kalıcı olabilmesi için var olan muhasebe sistemlerini etkin kullanarak, açık ve net finansal tablolar düzenlemesi gereklidir. Düzenlenen finansal tablolardaki bilgilerde hata ve hile gibi muhasebe düzensizlikleri söz konusu olabilmektedir. Ortaya çıkan bu muhasebe uygunsuzluklarının hata ya da hile olduğunun anlaşılması için kasıt unsurunun belirlenmesi gerekmektedir. Ancak muhasebe düzensizliklerinin kasıtlı olup olmadığının tespiti kolay olmamaktadır. Örnek olarak sabit bir kıymetin maddi duran varlıklarda olması gerekirken, bu sabit kıymet değerinin dönem giderleri arasında gösterilmesi bilgisizlik ya da dikkatsizlik kaynaklı ise hata olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu sabit kıymetin giderleştirilmesindeki sebebin karı azaltma amacı güttüğü veya benzer amaçla başka uyumsuzlukların da tespiti halinde, yapılan işlemlerde kasıt unsuru olduğu ortaya konularak muhasebe hilesinden söz edilebilecektir (Aslan vd., 2017: 1126; Gürbüz 1995: 30).

İşletmelerin açıkladığı mali tablolara olan güvensizlikler muhasebe denetimi aracılığıyla ortadan kaldırılmakta ve bu sebeple muhasebe denetimine olan önem gün geçtikçe artmaktadır. İşletmelerin sunmuş olduğu finansal bilgilerinin doğru olması, hata ve hilelerin ortadan kaldırılması veya en aza düşürülmesi etkili bir muhasebe denetimiyle mümkün olmaktadır (Hatunoğlu vd., 2012: 177). İşletmelerde muhasebe işlemleri üzerinden çeşitli hata ve hileler yapılmaktadır. Bu hata ve hileleri ortaya çıkarabilmek ve önleyebilmek, işletme verilerinin güvenilirliğini sağlamak için etkili bir muhasebe denetimi

gerçekleştirilmelidir (Bozkurt, 2018: 125-126). Muhasebe denetiminin amacı, mali tabloların güvenilir olmasını sağlamak ve verilerin ilgili dönemlerinde kayıt altına alındığını doğrulamaktır (Selimoğlu vd., 2014: 3-5).

İşletmelerin faaliyetleri sonucu oluşturduğu muhasebe kayıtlarının ve mali tablolardaki düzensizliklerin ileride denetlenerek, usulsüzlüklerin ortaya çıkabileceği düşüncesi işletme çalışanlarını hata ve hileleri yapma olasılıklarını azaltmaktadır (Haftacı, 2016: 127). Günümüzde mali tabloları kullananların sayısının artması, muhasebe işlemlerinin giderek karmaşıklaşması hata ve hile yapılma riskini arttırmaktadır. Personel, çalışmalarında gereken dikkat ve özeni göstermediğinden hata yapabilir ya da yapılan hileyi saklamak için mali tablolar, işletme tepe yöneticilerinin isteklerine göre gerçeği yansıtmayacak şekilde düzenlenebilir. Böyle durumlar, işletmelerde muhasebe denetiminin yapılmasının mecburiyetini gösterir (Gürbüz, 1995: 25-27).

Günümüzde giderek gelişen bilişim teknolojileri denetçilere, otomatikleştirilmiş iş ortamının incelenmesinde yeni ve daha kısa sürede hata ve hilelerin tespitinin gerçekleştirilmesine yönelik teknikler sunmaktadır (Altıntaş, 2010: 152-153). Bu teknikler ile denetçiler mali tablolardaki hata ve hileleri saptayarak ve bunları yönetime bildirerek hata ve hilelerin giderilmesini sağlamaktadır. AICPA tarafından 2002 yılında yayınlanan SAS 99 (Finansal Tablolarda Hile Denetimi)'da finansal tabloların denetimindeki muhasebe usulsüzlüklerinin değerlendirilmesi ve ortaya çıkartılması ile denetçinin sorumluluğuna yer verilmiştir. Bu kapsamda denetçiler, muhasebe usulsüzlükleri sonucu finansal bilgilerde önemli aksaklıklar olma riskini değerlemelidir. Muhasebe usulsüzlüklerinin incenlemesi süreci, denetçinin işletme muhasebe kayıtlarından alınan finansal bilgileri analiz etmesiyle başlamaktadır. Denetçiler, yaptıkları analizler aracılığıyla hata ve hilelerin varlığını tespit etmektedir ve bunu üst yönetime bir rapor halinde sunmaktadır. Bu sebeple muhasebe denetimi işletmelerde hata ve hilenin tespit edilmesi ile önlenmesinde büyük önem arz etmektedir.

Muhasebe çalışanlarının, görevlerini yerine getirdikleri işletmeler ile özellikle uyumlu bir biçimde çalışmaları ve işletme için tüm bilgiyi üretip bunları aktarmaları beklenirken, denetçilerde böyle bir durum söz konusu değildir. Denetim faaliyetini yürütenlerin, çalıştıkları işletme ile yakın ilişki içinde olmaları ve görevleri dışında birlikte faaliyette bulunmaları uygun değildir (Erdoğan, 2018: 172).

2.5. Literatür Taraması

İşletmelerin finansal tablolarındaki bilgilerinin denetimi ile ilgili birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Muhasebede hata ve hile önlenmesinde muhasebe denetimi ile ilgili farklı amaçlarla yapılmış çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Demir vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada amaç; işletmelerdeki hileli finansal işlemlerin saptanabilme seviyelerini ve iç denetim sisteminin hileli finansal raporlamayı engellemedeki görevini belirlemektir. Bu sebeple Türkiye’de bağımsız denetim işletmelerinde görev alan 300 bağımsız denetçiye anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan çalışma neticesinde, iç denetimin hileli finansal raporlamayı önleme görevine ilişkin iç denetçinin, denetim standartlarına hakim olmaması, hileli finansal raporlama gerçekleşme olasılığını yükseltir ifadesinin benimsendiği görülmüştür.

Gökçen ve Tipi (2019) tarafından yapılan çalışmada; iç kontrol sisteminin meydana gelebilecek hileleri önlemedeki etkisine yönelik 179 işletmeye 30 sorudan oluşan bir anket çalışması uygulanmış veriler frekans analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, faal bir iç kontrol sistemi oluşabilecek hileleri önlenmede ve ortaya çıkarılmasında etkili olduğu, işletmelere vereceği zararın en aza indirilmesinde fayda sağlayacağını sonucuna ulaşılmıştır

Gökgöz (2019) tarafından yapılan çalışmada; gözetim tanımının muhasebe ve denetim mesleğine etkileri açıklanarak, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun işlevinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda; 2017 yılında gerçekleştirilen dosya denetimlerinde en çok karşılaşılan problemin; risklerin belirlenmesi ve bu risklerle ilgili gerçekleştirilen denetim işlemlerinin eksikliğinin olduğu belirlenmiştir.

Tayman ve Tekşen (2019) tarafından yapılan çalışmanın amacı; muhasebe denetiminde karşılaşılan, çalışanların yaptıkları hata ve hileleri belirlemek ve bu hata ve hileleri önlemek için öneriler geliştirmektir. Denetim sırasında görülebilecek hata ve hileleri en az düzeye indirmek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre çalışanlar yüksek oranda yapılan hata ve hileri bazen kendi çıkarları bazen de müşteriyi kaybetmemek için gerçekleştirmektedir.

Vargün ve Kılınçaslan (2019) çalışmalarında; işletmelerin iç kontrol sisteminin uygun düzeyde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Zonguldak ilindeki üretim faaliyeti gösteren işletme çalışanlarına konu ile ilgili anket

soruları yöneltilmiştir. Çalışmada saptanan verilere göre, eksikliklerin nasıl giderileceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulup işletmede barkod sisteminin uygulanması, işletme denetimi ve risk politikalarının belirlenmesi, işletme giriş ve çıkışlarının kontrol altında tutulması gerekliliği, fiziki varlıklarının bulundurulması ve korunması faaliyetleri ile ilgili eksikliklerinin bulunduğu gözlemlenmiş ve bu konularda önerilerde bulunulmuştur.

Erdoğan (2018) tarafından yapılan çalışmada; Türkiye’de denetçiler ile denetim hizmetinden yararlananlar arasında olduğu düşünülen denetim beklenti boşluğunun incelenmesi ve uygun bir denetim beklenti boşluğunun bağımsız denetim eğitimi ve tecrübe ile azaltılabileceğinin mümkün olup olmadığını incelemek amacıyla anket yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda; bağımsız denetim eğitiminin, bağımsız denetim hizmetinden faydalananların makul olmayan beklentilerinin en aza indirilmesinde önemli bir faktör olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, eğitimin yaygınlaşması bağımsız denetim mesleğine olan güvenin ve itibarının artmasına etkide bulunacak unsurlardan biri olabileceği düşünülmektedir.

Kaya ve Uzay (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacı; finansal tabloların denetiminde bağımsız denetçilerin, kanuni hükümlere aykırı işlemlere ilişkin sorumluluklarını Bağımsız Denetim Standardı 240 açısından değerlendirmektir. Yapılan bu çalışma, bağımsız denetçilerin hileli finansal raporlamaya ilişkin sorumlulukları teorik bir çerçevede ele alınmış olup, gelecekteki çalışmalarda ilgili konunun ampirik olarak da incelenebileceğini belirtmişlerdir.

Uysal ve Kurt (2018) tarafından yapılan çalışmada; blok zinciri esaslı muhasebe ve denetim uygulamalarına dikkat çekilmekte ve meslek mensuplarının bu yenilik karşısındaki yeterlilikleri açıklanmaktadır. Çalışma kavramsal nitelikte olup meslek örgütlerinin ve meslek çalışanlarının değişime uygun ve gerekli düzenlemeleri sağlayacak özellikte adımlar atarak blok zinciri esaslı muhasebe uygulamalarında kullanılacak teknoloji, araç ve gereçlerini fırsata dönüştürmesi gerektiği açıklanmıştır.

Yılmaz (2018) tarafından yapılan araştırmada; denetim kalitesi ve bağımsız denetim şirketlerinin yayımladıkları şeffaflık kavramları ele alınmış, Türkiye’de KAYİK bünyesinde denetimde olan işletmelerin 2017 yılı şeffaflık raporları, içerik analizi metodu ile incelenmiştir. Ulaşılan verilerin SPSS programında analizi yapılmış ve araştırmada dört büyük denetim şirketinin Türkiye’deki denetim işlerinin yaklaşık %95’ini yaptıkları belirtilmiştir. Raporlarının yayımlanmasının bağımsız denetim şirketi dışındaki işletmeler

yönünden faydalı olacağı, bu raporlar aracılığıyla işletmelerin kurumsallıkları ve gerçekleştirdikleri işlerin kalitesini göstererek rekabet kabiliyetlerini yükseltebilecekleri düşünülmektedir.

Karahan ve İğde (2017) tarafından yapılan çalışmada; iç kontrolün muhasebe hata ve hileleri üzerindeki tesirini anlamak açısından Gaziantep ilinde üretim, ticaret, hizmet sektörlerinde faaliyetine devam eden 44 işletmeye anket çalışması yapılmıştır. Anket verileri tanımlayıcı istatistik ile yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, işletmenin temel fonksiyonları ile ilgili önermeler sunulmuş, olası hata ve hileleri önlemek için iç kontrol sisteminin etkisinin önemli olduğunu görülmüştür.

Özkardeş (2017) tarafından yürütülen çalışmada; Türkiye'deki işletmelerin denetim, iç kontrol, iç denetim gibi konuları ve bu kavramların risk unsuru ile alakası araştırılmış, 32 işletmenin faaliyet raporları esas alınarak iç kontrol, iç denetim ve riskin etkileşimi ile ilgili içerik analizi metodu uygulanmıştır. Çalışmanın neticesinde; işletmelerin iç denetim ve iç kontrol kavramlarına verdikleri önem ile risk yönetimine karşı tutumları arasında doğrudan bir bağlantı olduğu; risk yönetimini önemli gören işletmelerin iç kontrol ve iç denetime de fazlasıyla önem verdikleri saptanmıştır.

Gönen ve Rasgen (2016) tarafından yapılan çalışmada; işletmelerde hile denetimini araştırmışlar, bu hususta Borsa İstanbul'da faaliyette olan işletmelerde Benford yasasının kullanılmasıyla birlikte daha fazla bilgiye sahip olunması, denetim süreçlerinin daha kısa bir sürede yapıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmada bu işletmelerin verileri benford yasasına göre araştırılmış, verilerin benford yasası dağılımı ile uyumlu olduğu ve bir hile belirtisinin görülmediği söylenmiştir.

Karabayır ve Cengiz (2016) tarafından yürütülen çalışmada; muhasebede gerçekleştirilen hata ve hilelerde bağımsız denetçilerin kendi sorumluluklarına dair düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Kuzeydoğu Anadolu illerinde çalışan 84 bağımsız denetçiye anket uygulanmış, faktör ve farklılık analizleri uygulanarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmada, bağımsız denetçiler kendilerini yapılan hata ve hilelerden kısmen sorumlu tuttıklarını, sorumlulukların tepe yönetimi, çalışanlar ve denetçiler gibi tüm görev alanlara paylaşılması gerektiği sonucuna varmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı, önemi ve kapsamına yer verilmiştir. Sonrasında araştırmanın yöntemi açıklanmış; örneklem, veri toplama, anket formu ve ölçekler ile araştırmanın hipotezlerine değinilmiştir. Ayrıca son olarak analiz sonuçları ve bulgular açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada Çanakkale ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının (katılımcıların) muhasebede hata ve hile ile ilgili görüşlerinin ve algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu araştırma ile birlikte uygulamacılara yönelik olarak muhasebede hata ve hilelerin azalması için katkı sağlanmak amaçlanmıştır..

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini Çanakkale ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Zaman ve maddi kısıtlar sebebiyle örneklem seçiminde kolayda örnekleme tekniği kullanılmış ve Çanakkale ilinde faaliyet gösteren 118 muhasebe meslek mensubuna muhasebede hata ve hile algılarını ölçmek üzere 39 sorudan oluşan anket formu yüz yüze uygulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada tanımlayıcı (betimsel) araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tanımlayıcı araştırma ile; inceleme konusu olan olayı, bu olayın değişkenlerini ve bu değişkenlerin arasındaki ilişkileri tanımlamak ve tanımlamaya dayanarak ileri yönlü kestirmeler yapabilmek mümkündür (Yurtseven vd., 2013: 15). Betimleme hedefi taşıyan tanımlayıcı araştırmalar genellikle var olan hipotezleri test etmek veya sıfırdan hipotez oluşturmak ve bunun yanında sonuçları yorumlamak için gerek duyulan bilgilere ulaşmak amacı taşımaktadır. Aynı olayla ilişkili olarak aralarında farklılık ve benzerlikler bulunan iki ya da daha fazla olayın mukayese edilmesi için de kullanılabilir (Büyüköztürk vd., 2019: 22). Araştırmanın bu bölümünde örneklem ve veri toplama, anket formu ve ölçekler ile araştırmanın hipotezlerine yer verilmiştir.

3.3.1. Örneklem ve Veri Toplama

Araştırmanın evrenini Çanakkale ilinde faaliyet gösteren muhasebe çalışanları oluşturmaktadır. Çanakkale Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası 2018 Yılı Faaliyet Raporuna (2019: 53) göre; 2019 yılında ÇSMMMO'ya toplam 450 meslek mensubu kayıtlıdır. Anket formu kolayda örnekleme tekniği ile 118 katılımcıya yüz yüze uygulanmış ve analizler 118 anket formu üzerinden yapılmıştır.

Kolayda örnekleme tekniğinde herhangi bir kıstas dikkate alınmayıp, belli bir mekandaki herkese belli bir zamanda ulaşılmaya çalışılmaktadır (Kozak, 2017: 118). Kolayda örnekleme tekniği, evren içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme metodudur. Kolayda örneklemede veriler, evrenden en kolay, en hızlı ve en ekonomik biçimde toplanmaktadır (Haşiloğlu vd., 2015: 20).

3.3.2. Anket Formu ve Ölçekler

Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde katılımcıları tanımlayacak değişkenlerin (cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslekte çalışma süresi, çalışan sayısı, mükellef sayısı) özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Formun ikinci ve üçüncü bölümünde ise Doğan ve Nazlı (2015) tarafından Mersin'de uygulanan ölçek yer almaktadır. İkinci bölümde katılımcıların muhasebe hataları ile ilgili görüşleri, üçüncü bölümde ise muhasebe hileleri ile ilgili görüşlerine ilişkin sorular bulunmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi derecelendirmeye (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum) tabi tutulmuştur.

3.3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma problemi, "Katılımcıların muhasebede hata ve hile algısı ile cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslekte çalışma süresi, çalışan sayısı ve mükellef sayısı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı" olarak belirlenmiştir. Araştırma sınırlarında oluşturulan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

H_{1a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{7a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{7b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.4. Analiz ve Bulgular

Araştırmanın amacı yönünde hazırlanan anket formlarının uygulanması neticesinde, katılımcıların cevapları ile elde edilen veriler SPSS programı aracılığı ile değerlendirilmiştir. Analizler için tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik analizi, T-testi analizi, tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarına yönelik ölçekteki soruların yüzde dağılımına ve katılımcıların görüşlerine ilişkin ortalamalar ile standart sapmalara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda açıklanmaktadır.

3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistikler ile elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslekte çalışma süresi, çalışan sayısı ve mükellef sayısı araştırma kapsamına alınan tanımlayıcı değişkenlerdir.

Tablo 3.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	30	25,4
	Erkek	88	74,6
	Toplam	118	100

Tablo 3.1.'deki verilere göre 118 katılımcının %25,4'ünün kadınlardan, %74,6'sının erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 3.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Yaş	18-24	1	0,8
	25-34	24	20,3
	35-44	47	39,8
	45-54	31	26,3
	55 ve üzeri	15	12,7
	Toplam	118	100

Tablo 3.2.'deki verilere göre 118 katılımcının %08'inin 18-24, %20,3'ünün 25-34, %39,8'inin 35-44, %26,3'ünün 45-54, %12,7'sinin ise 55 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. Katılımcıların Gelirlerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Gelir	0-3.000 TL	9	7,6
	3.001-4.500 TL	31	26,3
	4.501-5.000 TL	30	25,4
	5.001 TL ve üzeri	48	40,7
	Toplam	118	100

Tablo 3.3.'teki verilere göre 118 katılımcının %7,6'sı 0-3.000 TL, %26,3'ü 3.001-4.500 TL, %25,4'ü 4.501-5.000 TL, %40,7'si 5.001 ve üzeri aylık gelir elde etmektedir.

Tablo 3.4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Eğitim Düzeyi	Lise ve dengi*	10	8,5
	Önlisans*	13	11,0
	Lisans	92	78,0
	Lisansüstü	3	2,5
	Toplam	118	100

*Lise ve dengi ile önlisans eğitim düzeyindeki serbest muhasebeciler 26.07.2008 tarihli 5786 sayılı kanun gereği yapılan sınav ile serbest muhasebeci mali müşavir unvanını almaya hak kazanmışlardır.

Tablo 3.4.'teki verilere göre 118 katılımcının %8,5'u lise ve dengi, %11'i önlisans, %78'i lisans ve %2,5'u lisansüstü düzeyde eğitime sahiptir.

Tablo 3.5. Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Meslekte Çalışma Süresi	0-5 yıl	11	9,3
	6-10 yıl	16	13,6
	11-15 yıl	27	22,9
	16-20 yıl	28	23,7
	21 yıl ve üzeri	36	30,5
	Toplam	118	100

Tablo 3.5'teki verilere göre 118 katılımcının %9,3'ünün 0-5 yıldır, %13,6'sının 6-10 yıldır, %22,9'unun 11-15 yıldır, %23,7'sinin 16-20 yıldır, %30,5'unun 21 yıl ve üzeri zamandır muhasebe meslek mensubu olarak çalıştığı görülmektedir.

Tablo 3.6. Katılımcıların Çalışan Sayılarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Çalışan Sayısı	Yalnız çalışıyorum.	17	14,4
	1-4 kişi	82	69,5
	5-8 kişi	15	12,7
	9-12 kişi	3	2,5
	13 ve üzeri	1	0,8
	Toplam	118	100

Tablo 3.6.'daki verilere göre 118 katılımcının %14,4'ü yalnız çalıştığını, %69,5'u 1-4 kişi, %12,7'si 5-8 kişi, %2,5'u 9-12 kişi, %08'i 13 ve üzeri kişi ile çalıştığını ifade etmiştir.

Tablo 3.7. Katılımcıların Mükellef Sayılarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Mükellef Sayısı	0-30	19	16,1
	31-60	34	28,8
	61-90	28	23,7
	91-120	21	17,8
	121 ve üzeri	16	13,6
	Toplam	118	100

Tablo 3.7.'deki verilere göre 118 katılımcının %16,1'inin 0-30, %28,8'inin 31-60, %23,7'sinin 61-90, %17,8'inin 91-120, %13,6'sının 121 ve üzeri mükellefi bulunmaktadır.

3.4.2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Bir ölçeğin güvenilirliği ölçeğin tutarlılığını göstermektedir. Güvenilirlik analizi, ölçekteki her bir sorunun aynı düşünceyi ölçüp ölçmediği ve ölçekteki maddelerin içsel tutarlılığının olup olmadığını ele almakta ve ölçekte yer alan maddeler arasındaki ilişkiler hakkında bilgi vermektedir. Ölçekler için en yaygın kullanılan içsel güvenilirlik indeksi ise Cronbach's Alphasıdır ve Cronbach's Alpha değeri ,70'in üzerinde olan ölçekler içsel tutarlılığa sahip ve güvenilirdir (Bayram, 2017: 193-194). Güvenilirlik analizi sonucu edinilen bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 3.8. Muhasebe Hataları Güvenilirlik Analizi

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,743	13

Tablo 3.8.'de muhasebe hatalarına ilişkin ölçeğin güvenilirlik analizi sonucu yer almaktadır. 13 sorudan oluşan ölçeğin Cronbach's Alpha değeri ,743 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermekte ve analizlerin yapılmasında herhangi bir problem görülmemektedir.

Tablo 3.9. Muhasebe Hileleri Güvenilirlik Analizi

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,806	19

Tablo 3.9.'da muhasebe hilelerine ilişkin ölçeğin güvenilirlik analizi sonucu yer almaktadır. 19 sorudan oluşan ölçeğin Cronbach's Alpha değeri ,806 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermekte ve analizlerin yapılmasında herhangi bir problem görülmemektedir.

3.4.3. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarına İlişkin Yüzde Dağılımları

Katılımcıların Muhasebede Hata ve Muhasebe Hileleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Yüzde Dağılımları sonucunda edinilen bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

3.4.3.1. Katılımcıların Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Yüzde Dağılımları

Katılımcıların muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin yüzde dağılımları Tablo 3.10.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.10. Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Yüzde Dağılımları

Muhasebede Hata İle İlgili Sorular	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
S1	8,5	19,5	7,6	42,4	22,0
S2	3,4	11,9	9,3	40,7	34,7
S3	8,5	13,6	20,3	26,3	31,4
S4	11,0	18,6	16,1	40,7	13,6
S5	9,3	22,0	19,5	37,3	11,9
S6	10,2	31,4	9,3	33,9	15,3
S7	7,6	29,7	14,4	33,9	14,4
S8	11,0	41,5	19,5	22,0	5,9
S9	21,2	26,3	20,3	18,6	13,6
S10	11,9	34,7	11,0	28,0	14,4
S11	20,3	32,2	16,1	20,3	11,0
S12	38,1	29,7	14,4	8,5	9,3
S13	11,0	30,5	11,0	30,6	16,9

Tablo 3.10.'da, katılımcıların muhasebede hata ile ilgili ölçekteki ifadelerine vermiş oldukları cevapların oransal dağılımı yer almaktadır. İfadelerine verilen cevapların oransal dağılımındaki cevaplar aşağıdaki gibidir.

Katılımcıların %42,4'ü "Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir." ifadesine katılıyorum; %40,7'si "Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir." ifadesine katılıyorum; %31,4'ü "Muhasebe hatalarında kasıt unsuru bulunmaz. Bilinçsiz olarak yapılırlar." ifadesine kesinlikle katılıyorum; %40,7'si "Muhasebe hataları unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır." ifadesine katılıyorum; %37,3'ü "Muhasebe hataları matematiksel olarak meydana gelen hatalardır." ifadesine katılıyorum; %33,9'u "Muhasebe hatalarının

yetenekle ilgisi yoktur.” ifadesine katılıyorum; %33,9’u “Muhasebe hataları işin uzmanlarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.” ifadesine katılıyorum; %41,5’i “Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.” ifadesine katılmıyorum; %26,3’ü “Kişi ne kadar önlem alsın ve dikkatli davranırsa da yapılan muhasebe hataları engellenemez.” ifadesine katılmıyorum; %34,7’si “İşin uzmanları muhasebe hataları konusunda tam ve donanımlı olsa da yapılan hatayı engelleyemez.” ifadesine katılmıyorum; %32,2’si “Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.” ifadesine katılmıyorum; %38,1’i “Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.” ifadesine kesinlikle katılmıyorum; %30,6’sı “Çok iyi teknolojiler kullanılsa da yeteneği olmayan insanlar her zaman muhasebe hataları yapmaya mahkumdur.” ifadesine katılıyorum cevaplarını vermişlerdir.

3.4.3.2. Katılımcıların Muhasebede Hile Algularına İlişkin Yüzde Dağılımları

Katılımcıların muhasebe hileleri ile ilgili görüşlerine ilişkin yüzde dağılımları Tablo 3.11.’de gösterilmektedir.

Tablo 3.11. Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Yüzde Dağılımları

Muhasebe Hileleri İle İlgili Sorular	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
S14	15,3	24,6	9,3	20,3	30,5
S15	14,4	24,6	11,0	33,9	16,1
S16	13,6	26,3	18,6	28,8	12,7
S17	11,0	28,0	19,5	25,4	16,1
S18	12,7	24,6	24,6	27,1	11,0
S19	11,9	17,8	24,6	31,4	14,4
S20	26,3	33,9	23,7	11,0	5,1
S21	18,6	28,8	16,9	28,9	6,8
S22	5,9	26,3	16,9	31,4	19,5
S23	5,9	15,3	18,6	42,4	17,8
S24	19,5	21,2	12,7	32,2	14,4
S25	15,3	28,0	26,3	23,7	6,8
S26	21,2	37,3	20,3	14,4	6,8
S27	33,1	33,1	14,4	16,1	3,4
S28	17,8	27,1	17,8	32,2	5,1
S29	5,9	10,2	22,0	30,5	31,4
S30	19,5	31,4	20,3	20,3	8,5
S31	21,2	23,7	11,0	23,8	20,3
S32	25,4	43,2	16,1	6,8	8,5

Tablo 3.11.'de, katılımcıların muhasebe hileleri ile ilgili ölçekteki ifadelerine vermiş oldukları cevapların oransal dağılımı yer almaktadır. İfadelerine verilen cevapların oransal dağılımındaki cevaplar aşağıdaki gibidir.

Katılımcıların %30,5'i "Muhasebe hileleri belli bir kasıt taşıyan bilinçli yapılan hatalardır." ifadesine kesinlikle katılıyorum; 33,9'u "Muhasebe hileleri belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir." ifadesine katılıyorum; %28,8'i "Muhasebe hileleri otorite boşluğundan yararlanılarak yapılmaktadır." ifadesine katılıyorum; %28'i "Kişinin bulunduğu koşullar muhasebe hileleri yapması için fırsat oluşturur." ifadesine katılmıyorum; %27,1'i "Muhasebe hilelerinin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur." ifadesine katılıyorum; %31,4'ü "Muhasebe hileleri vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır." ifadesine katılıyorum; %33,9'u "Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür." ifadesine katılmıyorum; %28,9'u "Muhasebe hileleri yapan kişi sadece kendi menfaatini düşünür." ifadesine katılıyorum; %31,4'ü "Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir." ifadesine katılıyorum; %42,4'ü "Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır." ifadesine katılıyorum; %32,2'si "Muhasebe hileleri bilinçli olarak yapılır ve gizli sürdürülür." ifadesine katılıyorum; %28'i "Muhasebe hilelerinde ekonomik yönden motivasyona ihtiyaç duyulur." ifadesine katılmıyorum; %37,3'ü "Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak ve işletme çalışanlarına iyi koşullar sağlamak için muhasebe hilelerine başvurulur." ifadesine katılmıyorum; %33,1'i "Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır." ifadesine kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum; %32,2'si "Muhasebe hileleri bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır." ifadesine katılıyorum; %31,4'ü "Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir." ifadesine kesinlikle katılıyorum; %31,4'ü "Muhasebe hilelerini yapmak için herhangi bir fırsat gerekmez, kendiliğinden oluşur." ifadesine katılmıyorum; %23,8'i "Bir hatada kasıt varsa %100 muhasebe hilesi vardır." ifadesine katılıyorum; %25,4'ü "Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz." ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevaplarını vermişlerdir.

3.4.4. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Muhasebe Hileleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Katılımcıların Muhasebede Hata, Muhasebe Hileleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar neticesinde elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

3.4.4.1. Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Katılımcıların muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 3.12.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.12. Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Katılımcıların Muhasebede Hata İle İlgili Görüşleri	Ortalama	Standart Sapma
S1	3,5000*	1,26592
S2	3,9153*	1,10613
S3	3,5847*	1,28984
S4	3,2712	1,23109
S5	3,2034	1,18797
S6	3,1271	1,29130
S7	3,1780	1,22392
S8	2,7034*	1,11178
S9	2,7712	1,34235
S10	2,9831	1,30078
S11	2,6949*	1,30422
S12	2,2119*	1,29332
S13	3,1186	1,31506

Tablo 3.12.’deki verilere göre; “Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” (ort. 3,9153), “Muhasebe hatalarında kasıt unsuru bulunmaz. Bilinçsiz olarak yapılırlar.” (ort. 3,5847) ve “Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” (ort. 3,5000) en yüksek ortalamaya sahip ifadelerdir. En düşük ortalamaya sahip ifadelerin ise; “Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.” (ort. 2,2119), “Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.” (ort. 2,6949) ve “Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.” (ort. 2,7034) olduğu görülmektedir.

3.4.4.2. Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Katılımcıların muhasebe hileleri ile ilgili görüşlerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 3.13.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.13. Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşlerine İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Katılımcıların Muhasebe Hileleri İle İlgili Görüşleri	Ortalama	Standart Sapma
S14	3,2627	1,49316
S15	3,1271	1,34321
S16	3,0085	1,27095
S17	3,0763	1,27539
S18	2,9915	1,21596
S19	3,1864	1,23308
S20	2,3475*	1,13512
S21	2,7627	1,24501
S22	3,3220*	1,22566
S23	3,5085*	1,13036
S24	3,0085	1,38055
S25	2,7881	1,16833
S26	2,4831	1,17476
S27	2,2373*	1,17436
S28	2,7966	1,21641
S29	3,7119*	1,18467
S30	2,6695	1,24073
S31	2,9831	1,46750
S32	2,2966*	1,17167

Tablo 3.13.'deki verilere göre; “Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir.” (ort. 3,7119), “Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır.” (ort. 3,5085) ve “Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir.” (ort. 3,3220) en yüksek ortalamaya sahip ifadelerdir. En düşük ortalamaya sahip ifadelerin ise; “Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.” (ort. 2,2373), “Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz.” (ort. 2,2966) ve “Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür.” (ort. 2,3475) olduğu görülmektedir.

3.4.5. T Testi Sonuçları

Araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanan anket formlarının uygulanması sonucunda, araştırmanın H_{1a} ve H_{1b} hipotezlerini test edebilmek için T-testi analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda açıklanmaktadır.

3.4.5.1. Katılımcıların Muhasebede Hata Algılarına İlişkin T Testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyetlerine göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin T testi sonuçları Tablo 3.14.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.14. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Muhasebede Hata İle İlgili Görüşlerine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kadın	30	3,0462	,012	,913
Erkek	88	3,1145		

Anlamlılık Düzeyi: * $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 3.14.'de katılımcıların cinsiyetlerine göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin T testi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 1a (H_{1a} : Katılımcıların muhasebede hata algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

3.4.5.2. Katılımcıların Muhasebede Hile Algılarına İlişkin T Testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyetlerine göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin T testi sonuçları Tablo 3.15.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.15. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Muhasebede Hile İle İlgili Görüşlerine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kadın	30	3,0298	,232	,631
Erkek	88	2,8888		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.15.'de katılımcıların cinsiyetlerine göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin T testi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 1b (H_{1b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

3.4.6. Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Araştırmanın amacına yönünde hazırlanan anket formlarının uygulanması sonucunda, araştırmanın H_{2a}, H_{2b}, H_{3a}, H_{3b}, H_{4a}, H_{4b}, H_{5a}, H_{5b}, H_{6a}, H_{6b}, H_{7a}, H_{7b} hipotezlerini test edebilmek için tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda açıklanmaktadır.

3.4.6.1. Katılımcıların Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Katılımcıların yaşlarına göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.16.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.16. Katılımcıların Yaşlarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Yaş	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
18-24	1	3,6923	1,529	,198
25-34	24	2,9519		
35-44	47	3,0851		
45-54	31	3,2556		
55 ve üzeri	15	3,0000		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.16.'da katılımcıların yaşlarına göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 2a (H_{2a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların gelirlerine göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.17.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.17. Katılımcıların Gelirlerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Gelir	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-3.000 TL	9	3,2137	,265	,851
3.001-4.500 TL	31	3,0496		
4.501-5.000 TL	30	3,1333		
5.001 TL ve üzeri	48	3,0833		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.17.'de katılımcıların gelirlerine göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 3a (H_{3a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.18.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.18. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Lise ve dengi	10	3,0846	2,061	,109
Önlisans	13	3,3609		
Lisans	92	3,0786		
Lisansüstü	3	2,5641		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.18.'de katılımcıların eğitim düzeylerine göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 4a (H_{4a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların meslekte çalışma sürelerine göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.19.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.19. Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Meslekte Çalışma Süresi	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-5 yıl	11	3,0350	,310	,871
6-10 yıl	16	3,0721		
11-15 yıl	27	3,0541		
16-20 yıl	28	3,1951		
21 yıl ve üzeri	36	3,0833		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.19.'da katılımcıların meslekte çalışma sürelerine göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 5a (H_{5a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların çalışan sayılarına göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.20.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.20. Katılımcıların Çalışan Sayılarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Çalışan Sayısı	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Yalnız çalışıyorum.	17	3,1493	,095	,984
1-4 kişi	82	3,0854		
5-8 kişi	15	3,1231		
9-12 kişi	3	2,9744		
13 kişi ve üzeri	1	3,1538		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.20.'de katılımcıların çalışan sayılarına göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile Çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 6a (H_{6a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların mükellef sayılarına göre muhasebede hata algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.21.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.21. Katılımcıların Mükellef Sayılarına Göre Muhasebede Hata Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Mükellef Sayısı	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-30	19	3,1943	1,059	,380
31-60	34	3,0362		
61-90	28	3,0989		
91-120	21	3,2418		
121 ve üzeri	16	2,9183		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.21.'de katılımcıların mükellef sayılarına göre muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hata algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 7a (H_{7a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

3.4.6.2. Katılımcıların Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Katılımcıların yaşlarına göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.22.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.22. Katılımcıların Yaşlarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Yaş	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
18-24	1	2,6842	,393	,813
25-34	24	3,0285		
35-44	47	2,9306		
45-54	31	2,8862		
55 ve üzeri	15	2,8351		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.22.'de katılımcıların yaşlarına göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 2b (H_{2b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların gelirlerine göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.23.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.23. Katılımcıların Gelirlerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Gelir	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-3.000 TL	9	2,9181	,284	,837
3.001-4.500 TL	31	2,8727		
4.501-5.000 TL	30	3,0000		
5.001 TL ve üzeri	48	2,9123		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.23.'de katılımcıların gelirlerine göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 3b (H_{3b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.24.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.24. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Lise ve dengi	10	2,6158	4,969	,003
Önlisans	13	3,3117		
Lisans	92	2,9239		
Lisansüstü	3	2,2982		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.24.'de katılımcıların eğitim düzeylerine göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 4b (H_{4b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) kabul edilmiştir.

Katılımcıların meslekte çalışma sürelerine göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.25.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.25. Katılımcıların Meslekte Çalışma Sürelerine Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Meslekte Çalışma Süresi	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-5 yıl	11	2,9617	,622	,648
6-10 yıl	16	2,9539		
11-15 yıl	27	3,0487		
16-20 yıl	28	2,8853		
21 yıl ve üzeri	36	2,8377		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.25.'de katılımcıların meslekte çalışma sürelerine göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 5b (H_{5b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların çalışan sayılarına göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.26.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.26. Katılımcıların Çalışan Sayılarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Çalışan Sayısı	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Yalnız çalışıyorum.	17	3,0186	1,510	,204
1-4 kişi	82	2,8774		
5-8 kişi	15	3,1614		
9-12 kişi	3	2,7368		
13 kişi ve üzeri	1	2,2105		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.26.'de katılımcıların çalışan sayılarına göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile Çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 6b (H_{6b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

Katılımcıların mükellef sayılarına göre muhasebede hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.27.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.27. Katılımcıların Mükellef Sayılarına Göre Muhasebede Hile Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Mükellef Sayısı	Katılımcı Sayısı	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
0-30	19	3,0249	,451	,771
31-60	34	2,8437		
61-90	28	2,9361		
91-120	21	2,8872		
121 ve üzeri	16	3,0066		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 3.27.'da katılımcıların mükellef sayılarına göre muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların muhasebede hile algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç ile birlikte, Hipotez 7b (H_{7b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.) reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hilenin çok eski bir geçmişi olmamakla birlikte hileli finansal raporlama skandalları; 1980' li yılların sonunda başlayıp günümüze kadar devam etmiştir. Öncelikle ABD'de Enron, Worldcom gibi sonrasında Avrupa da Parmalat, Royal Ahold ve İmar Bankası gibi bütün dünyada ortaya çıkmaya başlayan ve dünya genelinde kriz unsuru haline gelen olaylar hile kavramının üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu yüzden hile olayları ile ilgili yapılan araştırmalar da artmıştır. Meydana gelen büyük hile vakalarının neticesinde, günümüzde eskiye göre daha katı olan etik anlayışı, dış denetimin hile tespiti karşısındaki sorumluluğu, oluşan hilelerin büyüklüğü, teknolojinin ilerlemesi sonucundaki son hali ve e-ticaretteki artış, terörün finansmanı, kara para aklama, yasadışı ticaret ve sermaye piyasalarında güven gereksinimi hile ile olan uğraşların önemini daha fazla arttırmıştır. Çünkü hile ile ilgili usulsüzlüklerin ortaya çıkması ile işletmelere, sermaye piyasalarına ve denetçilere olan güven azalmıştır. Bu güvenin tekrar kazanılması ve artırılması için dünya genelinde hata ve hile ile alakalı yeni ölçütler yayınlanmış ve hilenin önlenmesi için konu ile ilgilenenlere, denetçilere bazı mesuliyetler yüklenmiştir.

Çalışmanın amacı muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile ile ilgili algılarını belirlemeye yöneliktir. Bu hedef çerçevesinde çalışmada, Çanakkale ilinde mesleğini icra eden 118 meslek mensubu ile yüz yüze görüşülerek anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve çalışmada muhasebe meslek mensuplarının hata algısı ve hile algısı bağımlı değişkenleri ile cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslekte çalışma süresi, Çalışan sayısı, mükellef sayısı bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata algıları ile cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslekte çalışma süresi, Çalışan sayısı ve mükellef sayısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda H_{1a} , H_{2a} , H_{3a} , H_{4a} , H_{5a} , H_{6a} ve H_{7a} hipotezleri reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile cinsiyet, yaş, gelir, meslekte çalışma süresi, Çalışan sayısı ve mükellef sayısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda H_{1b} , H_{2b} , H_{3b} , H_{5b} , H_{6b} ve H_{7b} hipotezleri reddedilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile

eğitim düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda H_{4b} hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların muhasebede hata ile ilgili görüşlerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar göz önünde bulundurulduğunda; “Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” (ort. 3,9153), “Muhasebe hatalarında kasıt unsuru bulunmaz. Bilinçsiz olarak yapılırlar.” (ort. 3,5847) ve “Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” (ort. 3,5000) en yüksek ortalamaya sahip ifadelerdir. En düşük ortalamaya sahip ifadelerin ise; “Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.” (ort. 2,2119), “Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.” (ort. 2,6949) ve “Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.” (ort. 2,7034) olduğu görülmektedir.

Katılımcıların muhasebede hile ile ilgili görüşlerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar göz önünde bulundurulduğunda; “Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir.” (ort. 3,7119), “Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır.” (ort. 3,5085) ve “Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir.” (ort. 3,3220) en yüksek ortalamaya sahip ifadelerdir. En düşük ortalamaya sahip ifadelerin ise; “Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.” (ort. 2,2373), “Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz.” (ort. 2,2966) ve “Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür.” (ort. 2,3475) olduğu görülmektedir.

Çalışmanın rnekleme zaman kısıtı nedeniyle Çanakkale ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarından oluşmaktadır. Bu sebeple sonuçların tüm muhasebe meslek mensupları için genelleştirilmesi olası değildir. Ancak, bundan sonrasında daha fazla il ve daha fazla sayıdaki muhasebe meslek mensubu ile benzer bir çalışma yapılabilir. Bu çalışmayla hem literatüre hem de muhasebe meslek mensuplarına yönelik katkı yapıldığı dşnlmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Hasan (2007a). Hilelerin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 22, 120-135.
- Abdioğlu, Hasan (2007b). Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar. *Muhasebe Finansman Dergisi*, 35, 160-172.
- Açık, Serap (2012). Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), 351-366.
- AICPA (2002). SAS 99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. *AU Section 316*, 1719-1770.
- Akalın, Ezgi Sultan (2017). TMS8 Kapsamında Muhasebede Hata ve Hilenin Tespiti ve Şirketlerinin Bağımsız Denetim Raporlarının İncelenmesi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akar, Sevda; Gök, Musa (2014). Türkiye’de Kamu Denetim Birimlerinde Saydamlık Uygulamalarının Genel Bütçeli Kuruluşlar Açısından Değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 5(4), 43-69.
- Aktürk, Ahmet; Özgür, Ersan (2011). Otel İşletmelerinde Bir Faaliyet Denetim Aracı Olarak Kurumsal Karnenin Uygulanabilirliği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 50, 17-32.
- Akyel, Nermin (2009). Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Akyel, Nermin; Karaca, Nevran (2005). Bağımsız Denetim Açısından Etik ve Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları. *Mali Çözüm Dergisi*, 72, 242-254.
- Albrecht, Steve; Zimbelman, Mark (2012). *Fraud Examination*. Mason: South Western Cengage Learning.
- Alptekin, Müjder (2018). *İşletmelerde Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Kullanımı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Alptürk, Ercan (2008). *Finans, Muhasebe ve Vergi Boyutlarında İç Denetim Rehberi*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Al-Sharif, Nizar; Plastiras, Athanese and Menexiadis, Marios (2017). A Contribution on Understanding Professional Perception and Practice in Borderline Cases: Creative Accounting Vs Fraud: The Case of Greek External Auditors. 15th Conference of International Institute of Costs, LYON France.
- Altındağ, Mehmet (2001). *Vergi ve Revizyon Rehberi*. İstanbul: Yaklaşım Yayınları.
- Altınsoy, Merve (2011). Adli Muhasebecilik ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Altıntaş, Nergis Nalan (2010). Denetimde Hata ve Hile. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 151-161.
- Altuğ, Figen (2000). *Mali Denetim*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Altuğ, Osman (1999). *Kayıtdışı Ekonomi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Artar, Yusuf (2016). Türkiye'de Yasal Boşluk ve Esnekliklerden Yararlanılarak Gerçekleştirilen Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları. *Vergi Dünyası Dergisi*, 418, 36-47.
- Aslan, Tunay; Kızıl, Cevdet; Din, Aslı (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4 (5), 1125-1138.
- Atağan, Gülşah; Kavak, Aylin (2018). Professional Fraud: Corruption Audit Report Example, *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Science*, 8 (1), 34-57.
- Atmaca, Metin; Terzi, Serkan (2012). *Adli Muhasebe, Adli Muhasebe Uygulamalarının Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul: Yayılım Yayıncılık.
- Aygün, Davut (2013). Yaratıcı Muhasebe Stratejileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (8), 49-69.

- Aytekin, Sinan; Sezgin, Hasan; Yalçın, Metin (2015). Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler ile Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği. *Muhasebe ve Denerime Bakış Dergisi*, 14 (44), 69-89.
- Bakır, Mehmet (2007). *Denetim*. Isparta: Dilara Yayınevi.
- Bakır, Mehmet (2012). *Denetim ve Meslek Hukuku*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Baskan, Tuba Derya (2013). Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Etkinliği: Bir Uygulam. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- Başpınar, Ahmet (2004). Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*, 146, 35-62.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin; Erkan, Mehmet; Elitaş (2012). *Muhasebe ve Vergi Denetiminde Muhasebe Hata ve Hileleri*. Bursa: Seçkin Yayıncılık.
- Bayraktar, Ahmet (2007). Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne.
- Bayram, Nuran (2017). *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bostan, Ezgi (2018). Hilenin Kriminolojik Açından Değerlendirilmesi ve Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bozkurt, Nejat (2016). *İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, Nejat (2018). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bulca, Handan; Yeşil, Tolga. 2014. Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebede Hile Kavramına Yaklaşımı. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 47-58.
- Bunger, Ovidiu Constantin; Dumitrescu, Alin Constantin (2009). Detecting and Reporting the Frauds and Errors By The Auditor. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 11 (1), 117-125.
- Büyüköztürk, Şener; Kılıç Çakmak, Ebru; Akgün, Ö. Erkan; Karadeniz, Şirin; Demirel, Funda (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Can, Ahmet Vecdi (2010). Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi. *Mali Çözüm Dergisi*, 97, 21-48.
- Cengiz, Sevgi (2016). Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerde Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- Chong, Gin (2013). Detecting Fraud: What Are Auditors' Responsibilities. *The Journal Of Corporate Accounting, Finance*, 24 (2), 47-53.
- Cooper, David J.; Dacin, Tina ve Palmer, Don Fraud in Accounting, Organizations and Society: Extending the Boundaries of Research. *Accounting, Organizations & Society*, 38 (6-7), 440-457.
- Çalgan, Erkan; Mentеше, Erkan; Işıloğlu, Fatma; Toroslu, Mahmut Vefa; Özcan, Mukaddes; Kanpak, Nurgül Gülmez; Savaş, Şükrü; Onur, Zehra Jülide; Ağca, Zekiye (2008). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, Yayın No: 113.
- Çalıyurt, Kıymet (2007). Muhasebede Hile Eğitiminde Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Açısından Değerlendirme. 26. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Antalya-Türkiye, 23-27 Mayıs 2007.
- Çanakkale Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (2019). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. Çanakkale, 1-71.
- Çankaya, Fikret, Dinç, Engin; Çoban, Yurdağül (2014). Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 70-94.
- Çatıkkaş, Özgür; Çalış, Yıldırım Ercan (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45, 146-156.
- Çıtak, Nermin (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?. *Mali Çözüm Dergisi*, 91, 81-110.
- Çopuroğlu, Filiz; Korkmaz, İbrahim Halil (2018). Muhasebede Hata ve Manipülasyon Ayrımı, Muhasebe Manipülasyonu Yöntem ve Teknikleri. 1. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Sempozyumu (ECONBUSS), Gaziantep, 732-740.

- Çubukçu, Sezen (2009). Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli'nin İlk İki Basamak Yaklaşımı ile Kullanılması. *Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi*, 3, 113-142.
- Dağdeviren, İbrahim Ethem; Mirza, Şakir (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Ege Bölgesinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10(2), 209-234.
- Demir, Mehmet; Kısakürek, Mustafa; Arslan, Öznur (2019). İç Denetim Sisteminin Hileli Finansal Raporlamayı Önlemedeki Rolüne Yönelik Bağımsız Denetçiler Üzerinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 82, 111-134.
- Demir, Sezgin; Çataloğlu, Adem (2008). *Finansal Muhasebe*. Aydın: Aydın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Yayın No: 5.
- Demir, Şeref (2014). Muhasebe Hataları ve Hileleri İle Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 16 (1), 169-193.
- Dikmen, Beyhan Beller; Köksal, Ayşe Gül (2019). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hile Yapma Eğilim Düzeylerinin Tespiti: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda Bir Alan Çalışması. *Business, Management Studies: An International Journal*, 7 (3), 221-241.
- Doğan, Saime; Kayakıran, Dilek (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi, *Maliye Finans Yazıları*, 108, 167-187.
- Doğan, Zeki; Nazlı, Elif (2015). Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 195-212.
- Dönmez, Adnan, Çavuşoğlu, Kürşad (2015). Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Denetim İle Adli Muhasebenin Karşılaştırılması. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1 (3), 34-67.
- Duman, Ömer (2008). *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*. Ankara: Tesmer Yayınları.
- Dumanoğlu, Sezai (2005). Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 347-358.

- Durmuş, Cem Niyazi; Taş, Oktay (2008). *SPK Düzenlemeleri ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Durtschi, Cindy; Hillison, William; Pacini, Carl (2004). The Effective Use of Benford's Law to Assist in Detecting Fraud in Accounting Data. *Journal of Forensic Accounting*, 5 (1), 17-34
- Erdoğan, Melih (2006). *Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2002). Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5, 51-63.
- Erdoğan, Sedat (2015). Finansal Skandalların Bağımsız Denetim Boyutu. *Mali Çözüm Dergisi*, 128, 15-32.
- Erdoğan, Sedat (2018). Denetim Beklenti Boşluğu ve Türkiye'de Denetim Beklenti Boşluğu Varlığının İncelenmesi. *Şırnak Üniversitesi Yayınları*, 10 (5), 1-283.
- Ergin, Hüseyin (2012). *Denetim*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 26.
- Erol, Mikail (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, (1), 229-237.
- Erol, Selin (2019). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ertikin, Kıvanç (2017). Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. (75), 71-94.
- Fido, Esse Mohamud (2016). Finansal Tablolarda Hile Denetimi ve Hileyi Önlemeye Yönelik Denetim Teknikleri: Türkiye ve AB Uygulamalarının Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Gençtürk, Mehmet (2008). İşletmelerin Finansal Tabloları Kullanım Amacı ve Düzeyini Belirlemeye Yönelik Muhasebe Meslek Mensuplarının Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 56-72.

- Gökçen, Gürbüz; Tipi, Onur (2019). İşletmelerde Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontroller ve BİST İmalat Sektöründe Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(1), 145-169.
- Gökgöz, Ahmet (2019). Gözetim Kavramı Bağlamında Kamu Gözetimi Kurumu ve Denetçinin Denetimi Üzerine Nitel Bir Değerlendirme. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 5(4), 87-102.
- Gönen, Seçkin; Rasgen, Mithat (2016). Hile Denetiminde Benford Yasası: Borsa İstanbul Örneği. *Journal of International Trade, Finance and Logistics*, 1 (1), 93-113.
- Güçlü, Faruk (2013). *Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Detay Yayınları.
- Güneş, Şükran (2014). İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi ve Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güney, Selami; Bozkurt, Ramazan (2011). Muhasebe Meslek Mensupları ve Aday Stajyerlerin Muhasebe Hata ve Hileleri Karşısındaki Etiksel Tutumları: Erzurum İli Muhasebe Mensupları ve Stajyerleri Uygulaması. 3. Ulusal Kurumsal Yönetim Yolsuzluk Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Nevşehir-Türkiye, 7-11 Haziran 2011.
- Gürbüz, Hasan (1995). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Güredin, Ersin (2014). *Denetim ve Güvence Hizmetleri, SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Güvenç, Zafer (2009). Termal Turizm İşletmelerinde Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Belge Sisteminin Önemi ve Bir Uygulama. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Haftacı, Vasfi (2016). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Haşiloğlu, Selçuk Burak; Baran, Tamer; Aydın, Oğuzhan (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örnekleme ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2 (1), 19-28.

- Hatunoğlu, Zeynep; Koca, Nurettin; Kılı, Mustafa (2012). İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 169-189.
- Huang, Yan Sahaio; Lin, Chi Chen; Chiu, An An; Yen, David (2016). Fraud Detection Using Fraud Triangle Risk Factors. *Information System Frontiers*, 1-14.
- Irmak, Ramazan; Arslan Kurnaz, Gül; Çağlayan, Bülent; Bal, Behçet (2002). *Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi*. Ankara: Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi, Yayın No:7.
- Jafarlı, Ravan (2019). İşletmelerde Hile Riski Farkındalığı: Ampirik Analiz. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Kandemir, Canol; Kandemir, Şenol (2012). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Çağdaş Araç ve Yöntemler. *Mali Çözüm Dergisi*, 114, 37-70.
- Karabayır, Mehmet Emin; Cengiz, Sevgi (2016). Muhasebe Hileleri Yoluyla Yapılan Yolsuzluklarda Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Araştırılması: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (14), 597-625.
- Karacan, Sami (2012). Hukuk ile Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 4 (8), 105-128.
- Karahan, Murat; İğde, Medet (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde İç Kontrolün Rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (7), 143-158.
- Karakaya, Gencay (2016). Çalışan Hileleri ve İç Kontrol İlişkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 330, 159-172.
- Karapınar, Selahattin; Akyel, Nermin (2009). Hileler ve Muhasebe Denetimindeki Yeri, 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, Priştine, 691-704.
- Karausta, Tamer; Dönmez, Adnan (2013). Mesleki Hile Bir Çözüm Önerisi Olarak Adli Denetim: Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, 115, 59-88.

- Kaval, Hasan (2008). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (FRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Kaya, Gamze Ayça (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Bilgi Sistemi Hakkındaki Görüşleri: Elazığ'da Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1), 115-132.
- Kaya, Pınar; Uzay, Şaban (2018). Hileli Finansal Raporlama ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20, 721-740.
- Kayıkcıoğlu, Salih (2018). Şirketlerin İç Denetim Birimlerinde Hile Denetimi ve Bir Vaka İncelemesi. *Mali Çözüm Dergisi*. 28, 145-181.
- Kılıç, Burcu İşgüden ve Anadolu, Zafer (2018). Dijital Çağın Yarattığı Muhasebe Uygulamalarının Muhasebe Hilelerinin Önlenmesine Etkisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Nisan Özel Sayı, 55-97.
- Kozak, Metin (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köksal, Aytaç (2009). *Bağımsız Denetim Sözleşmesi*, İstanbul: Beta Yayınevi
- Kurt, Ahmet; Elagöz, İsmail (2015). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Perspektifinde Adli Muhasebecilik Mesleğine Bakış. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10 (1), 213-238.
- Küçük, Ergün; Uzay, Şaban (2009). Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 239-258.
- Küçük, İsmail (2008). Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Küçüksavaş, Nihat (2001). *Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Küçüksavaş, Nihat (2019). *Finansal Muhasebe (Genel Muhasebe)*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Küçüksözen, Cemal; Küçükkocaoğlu, Güray (2004). Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. 1st International Accounting Conference on the Way to Convergence, İstanbul-Türkiye, 3-5 Kasım 2004.
- Mengi, Banu Tarhan (2012). Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi Hile Karosu. *Mali Çözüm Dergisi*, 114, 113-128.
- Mengi, Banu Tarhan (2013). *Hileli Finansal Raporlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Mengi, Banu Tarhan (2013). İşletme İçi Hilelerin Ortaya Çıkarılmasında ve Sorgulanmasında Bir Araç Olarak Beden Dili. *Mali Çözüm Dergisi*, 117, 41-56.
- Mironiuc, Marilena; Robu, Ioan Bogdan; Robu, Mihaela Alina (2012). The Fraud Auditing: Empirical Study Concerning The Identification Of The Financial Dimensions Of Fraud. *Journal Of Accounting and Auditing: Research and Practice*, 1-13.
- Mucuk, İsmet (2018). *Modern İşletmecilik*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Ocak, Murat; Güçlü, Fırat Coşkun (2014). Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kar ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6 (3), 123-135.
- Ömürbek, Vesile; Durgunböcü, Özlem (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hileleri İle İlgili Algılarının İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (4), 1251-1265.
- Örten, Remzi; Kaval, Hasan; Karapınar, Aydın (2019). *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özçelik, Hakan; Aracı, Özlem Nilüfer; Keskin, Serkan (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (29), 197-214.
- Özçimen, Furkan (2019). Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Manipülasyonuna Karşı Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi: Bursa İli Uygulaması. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

- Özer, Gökhan (1996). *Muhasebe Karları ile Hisse Senedi Verimleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Etki Eden Faktörler; İMKB’de Deneysel Bir Analiz*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, No: 31.
- Özeroğlu, Ali İhsan (2014). Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 180-196.
- Özkardeş, Levent (2017). Kurumsal Firmaların İç Kontrol, İç Denetim ve Riske Yaklaşımları. *Journal of Yasar University*, 12 (47), 191-200.
- Pamukçu, Ayşe. (2017). Adli Muhasebe ve Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12 (48), 227-244.
- Pehlivanlı, Davut (2011). *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Peterson, Ozili (2015). Forensic Accounting and Fraud: A Review of Literature and Policy Implications. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 3 (1), 63-68.
- Rezaee, Zabihollah; Lo, Daniel; Ha, Michael; Suen, Alexis (2016). Forensic Accounting Education and Practice: Insights From China. *Journal of Forensic, Investigative Accounting*, 8(1), 106-119.
- Sağlar, Jale; Kandemir, Canol (2007). Enron Olayı: Muhasebe Hilesi Mi, Sistem Hatası Mı?. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 20-39.
- Saltoğlu, Müge (2003). Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 9 (10), 107-116.
- Sandhu, Namrata (2016). Behavioural Red Flags Of Fraud A Qualitative Assessment. *Journal Of Human Values*, 22 (3), 221–237.
- Saraç, Osman (2017). Muhasebe ve Denetim Sempozyumu ‘İktisadi Gelişmede Muhasebe ve Denetiminin Önemi’ Bildiriler. Kamu Gözetimi Kurumu, Ankara, 373-382.
- Selimoğlu, Seval; Özbirecikli, Mehmet; Kurt, Ganite; Uzay, Şaban; Alagöz, Ali; Yanık, Serap (2014). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Selimoğlu, Seval; Uzay, Şaban; Uyar, Süleyman; Özbirecikli, Mehmet; Poroy Arsoy, Aylin; Başar, Banu (2014). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2636.
- Sevilengül, Orhan (2016). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sipahi, Barış (2004). SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler. *Mali Çözüm Dergisi*, 14 (67), 3-10.
- Sürmeli, Fevzi (2010). *Muhasebe Bilgi Sistemi*. Eskişehir: Eskişehir Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No: 860.
- Sürmen, Yusuf (2017). *Muhasebe-1*. Kişinin Kendi Yayını.
- Tayman, Merve; Tekşen, Ömer (2019). Muhasebe Denetiminde Karşılaşılan Hata ve Hileler: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (3), 455-477.
- Tazegül, Alper; Kılıçbey, Emel (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeciliğe Yönelik Algılarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Kars Ardahan ve Iğdır Örneği. *International Journal Of Academic Value Studies*, 3(17), 119-133.
- Tepeli, Yusuf; Kayıhan, Burak (2016). Muhasebe Manipülasyonunun Beneish Modeli İle Tespit Edilmesi: BİST Gıda Maddeler Sanayi Sektöründe Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14 (4), 245-264.
- Terzi, Serkan (2012). Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 54, 51-64.
- Terzi, Serkan; Şen, İlker Kıymetli (2015). Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı. *International Journal of Economics and Administrative Studies*, 7(14), 478- 491.
- Toraman, Cengiz; Abdioğlu, Hasan; İşgüden, Burcu (2009). Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 17-55.
- Türedi, Hasan (2007). *Denetim*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

- Ulucan Özkul, Fatma; Almalı Özdemir, Zehra (2011). *İşletmelerde Hile Riski Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Usul, Hayrettin; Topçuoğlu, Metin (2011). Finansal Manipülasyonların Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesinde Adli Muhasebenin Önemi: Türk Hukuk Sisteminde Var Olması Gerekliliği Üzerine Bir Tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 53-66.
- Uyar, Güler; Erdoğan, Murat (2019). Sermaye Piyasası Kurulu'nun Hata ve Hileye Bakışı: İdari Para Cezası. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12 (2), 197-214.
- Uyar, Metin (2018). Muhasebede Hata Yönetimi ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin Görev Karmaşıklığı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 18(55), 141-159.
- Uyar, Umut; Küçükkaplan, İlhan (2011). Finansal Tablolarda Yapılan Hile ve Hataların Firmaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi. 3. Ulusal Kurumsal Yönetim Yolsuzluk Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Nevşehir-Türkiye, 7-11 Haziran 2011.
- Uysal, Tuğba Uçma; Kurt, Ganite (2018). Muhasebede ve Denetimde Blok Zinciri Teknolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 467-481.
- Vargün, Hakan; Kılınçaslan, Servet (2019). Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Önemi: Zonguldak İlindeki Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Sayıştay Dergisi*, 112, 9-25.
- Varıcı, İdris (2012). Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu İMKB'de Faaliyet gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 1 (5), 124-144.
- Yanık, Serap; Karataş, Muharrem (2017). Denetim Raporlarının Geleceği: Yeni Düzenlemeler ve Ülke Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 73, 1-26.
- Yardımcıoğlu, Mahmut; Koca, Nurettin; Günay, Yahya; Kocamaz, Hilal (2014). Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 171-187.
- Yılcı, Münevver; Yıldız, Birol; Kiracı, Murat (2013). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldız, Ekrem; Başkan, Tuba Derya (2014). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Kullanılan Araçlar: BİST Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 62, 1-18.

Yılmaz, Züleyha (2017). Vaka Analizi ile Eğitim ve Adli Muhasebe Alanında Bir Uygulama. *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (13), 398-417.

Yılmaz, Züleyha (2018). Denetim Kalitesi ve Şeffaflık. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3059-3087.

Yörük, Nevin, Doğan, Ebubekir (2010). *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Finansal Bilgi Manipülasyonunun Belirlenmesine Yönelik İMKB’da Bir Uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yurtseven, H. Rıdvan; Erkul, Hüseyin; Kekeç Morkoç, Dilek (2013). *Örneklerle Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zager Lajos, Malis, Sanja Sever; Novak, Ana (2016). The Role And Responsibility Of Auditors In Prevention And Detection Of Fraudulent Financial Reporting. *Procedia Economics And Finance*, 39, 693-700.

Diğer Kaynaklar

BDS 240 (Bağımsız Denetim Standardı) 240 (2013). Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları. Resmi Gazete Sayı: 28847.

SAS No:99: Statement on Auditig Standarts. www.acfe.com (Erişim tarihi: 27.06.2019).

SPK Seri: X, No: 22, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ*, 12.06.2006 Tarih ve 26241 Sayılı Resmi Gazete.

SPK Seri: XI, No: 25, *Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ*, 15.11.2003 Tarih ve 25290 Sayılı Resmi Gazete.

TDK. Türk Dil Kurumu. www.tdk.gov.tr (Erişim tarihi: 09.05.2019)

EKLER

EK 1

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu araştırma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı çerçevesinde “Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Çanakkale İlinde Ampirik Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezi için uygulanmaktadır. Elde edilen sonuçlar sadece bilimsel çalışmalarda kullanılacak olup kişisel bilgilere kesinlikle yer verilmeyecektir.

Çalışmama zaman ayırıp sağladığınız katkıdan dolayı teşekkür ederim.

Hilal GÜLSEREN

Cinsiyetiniz:	Kadın ()	Erkek ()			
Yaşınız:	18-24 ()	25-34 ()	35-44 ()	45-54 ()	55 ve üstü ()
Geliriniz:	0-3.000 TL ()	3.001-4.500 TL ()	4.501-5.000 TL ()	5.001 TL ve üzeri ()	
Eğitim Düzeyiniz:	İlk ve Ortaöğretim ()	Lise ve dengi ()	Önlisans ()	Lisans ()	Lisansüstü ()
Meslekte çalışma süreniz:	0-5 yıl ()	6-10 yıl ()	11-15 yıl ()	16-20 yıl ()	21 yıl ve üzeri ()
Çalışan Sayınız:	Yalnız çalışıyorum ()	1-4 ()	5-8 ()	9-12 ()	13 ve üzeri ()
Mükellef Sayınızı:	0-30 ()	31-60 ()	61-90 ()	91-120 ()	121 ve üzeri ()

Lütfen sayfayı çeviriniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
2	Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
3	Muhasebe hatalarında kasıt unsuru bulunmaz. Bilinçsiz olarak yapılırlar.	1	2	3	4	5
4	Muhasebe hataları unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.	1	2	3	4	5
5	Muhasebe hataları matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.	1	2	3	4	5
6	Muhasebe hatalarının yetenekle ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5
7	Muhasebe hataları işin uzmanlarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
8	Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
9	Kişi ne kadar önlem alsın ve dikkatli davranırsa da yapılan muhasebe hataları engellenemez.	1	2	3	4	5
10	İşin uzmanları muhasebe hataları konusunda tam ve donanımlı olsa da yapılan hatayı engelleyemez.	1	2	3	4	5
11	Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5
12	Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
13	Çok iyi teknolojiler kullanılsa da yeteneği olmayan insanlar her zaman muhasebe hataları yapmaya mahkumdur.	1	2	3	4	5
14	Muhasebe hileleri belli bir kasıt taşıyan bilinçli yapılan hatalardır.	1	2	3	4	5
15	Muhasebe hileleri belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	1	2	3	4	5
16	Muhasebe hileleri otorite boşluğundan yararlanılarak yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
17	Kişinin bulunduğu koşullar muhasebe hileleri yapması için fırsat oluşturur.	1	2	3	4	5
18	Muhasebe hilelerinin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur.	1	2	3	4	5
19	Muhasebe hileleri vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
20	Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5
21	Muhasebe hileleri yapan kişi sadece kendi menfaatini düşünür.	1	2	3	4	5
22	Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir.	1	2	3	4	5
23	Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır.	1	2	3	4	5
24	Muhasebe hileleri bilinçli olarak yapılır ve gizli sürdürülür.	1	2	3	4	5
25	Muhasebe hilelerinde ekonomik yönden motivasyona ihtiyaç duyulur.	1	2	3	4	5
26	Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak ve işletme çalışanlarına iyi koşullar sağlamak için muhasebe hilelerine başvurulur.	1	2	3	4	5
27	Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
28	Muhasebe hileleri bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
29	Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir.	1	2	3	4	5
30	Muhasebe hilelerini yapmak için herhangi bir fırsat gerekmez, kendiliğinden oluşur.	1	2	3	4	5
31	Bir hatada kasıt varsa %100 muhasebe hilesi vardır.	1	2	3	4	5
32	Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Gülseren, Hilal
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 07.02.1989 / Malatya
Telefon : 0505 603 14 99
E-mail : kllhll@hotmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı	2020
Lisans	Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü	2011
Lise	Çanakkale Milli Piyango Anadolu Lisesi	2007

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
2014-.....	Türk Hava Yolları	Kabin Memuru

Yabancı Dil

YDS – 56,25